

M. TULLII
CICERONIS

OPERUM OMNIUM

VOL. IV.

ORATIONUM

VOL. I.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUAE,
IN AEDIBUS ACADEMICIS

EXCUDERANT ROB. ET AND. FOULIS

ACADEMIAE TYPOGRAPHI

MDCC XLIX.

103 a 5

M. TULLER

LECTURES

ON THE

VOL. II

ORATION

VOL. I

ACADEMIC THEATRE

MICHIGAN

VOL. IV.

I. PRO P. QUINTIO.	pag. 1
II. PRO SEX. ROS. AMERINO.	57
III. PRO Q. ROSCIO COMOEDO.	142
IV. IN Q. CAECILIUM DIVINATIO.	173
V. PRÖOEMIUM ACTIONIS I. IN C. VERREM.	211
VI. ACTIONIS II. IN C. VERREM LIBER I. DE PRAETURA URBANA.	243

VOL. IV.

Page 1	Prof. G. G. Smith.
27	Prof. G. G. Smith.
122	Prof. G. G. Smith.
173	Prof. G. G. Smith.
211	Prof. G. G. Smith.
212	Prof. G. G. Smith.

n
C
p
P
M
n
t
i

M. TULLII
CICERONIS
ORATIONES.

PRO
PUBLIO QUINTIO.

ORATIO I.

QUAE res in civitate duae plurimum possunt, hae contra nos ambae faciunt in hoc tempore, summa gratia, et eloquentia: quarum alteram, C. Aquili, vereor; alteram, metuo. eloquentia Q. Hortensii, ne me dicendo impediat, non nihil commoveor: gratia Sex. Naevii ne P. Quintio noceat, id vero non mediocriter pertimesco. neque hoc tantopere querendum videretur, haec summa in illis esse, si in nobis essent saltem medi-

ocria. verum ita se res habet, ut ego, qui neque usu satis, et ingenio parum possum, cum patrono disertissimo comparer: P. Quintius, cui tenues opes, nullae facultates, exiguae amicorum copiae sunt, cum adversario gratiosissimo contendat. illud quoque nobis accedit incommodum, quod M. Junius, qui hanc causam, Aquili, aliquoties apud te egit, homo et in aliis causis exercitatus, et in hac multum, et saepe versatus, hoc tempore abest, nova legatione impeditus: et ad me ventum est, qui, ut summa haberem caetera; temporis quidem certe vix satis habui, ut rem tantam, tot controversiis implicatam, possem cognoscere. ita, quod mihi consuevit in caeteris causis esse adjumento, id quoque in hac causa deficit. nam, quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparavi: quae quanta sit, nisi tempus et spatium datum sit, intelligi non potest. quae quo plura sunt, C. Aquili, eo te, et hos, qui tibi in consilio adfunt, meliori mente nostra verba audire oportebit: ut multis incommodis veritas debilitata, tandem aequitate talium virorum recreetur. quod si tu iudex nullo

praesidio fuisse videbere contra vim et gratiam, solitudini, atque inopiae: si apud hoc consilium ex opibus, non ex veritate causa pendetur: profecto nihil est jam sanctum, atque sincerum in civitate: nihil, quod humilitatem cujusquam, gravitas et virtus judicis consoletur. certe aut apud te, et eos, qui tibi adsunt, veritas valebit: aut ex hoc loco repulsa vi et gratia, locum, ubi consistat, reperire non poterit. Non eo dico, C. Aquili, quo mihi veniat in dubium tua fides, et constantia; aut quo non in his, quos tibi advocasti, viris electissimis civitatis, spem summam habere P. Quintius debeat. quid ergo est? primum magnitudo periculi summo timore hominem afficit, quod uno iudicio de fortunis omnibus decernit: idque dum cogitat, non minus saepe ei venit in mentem potestatis, quam aequitatis tuae: propterea quod omnes, quorum in alterius manu vita posita est, saepius illud cogitant, quid possit is, cujus in ditione, ac potestate sunt, quam, quid debeat facere. deinde habet adversarium P. Quintius verbo, Sex. Naevium; re vera, huiusce aetatis homines disertissimos, fortissimos,

ornatissimos nostrae civitatis, qui communi studio, summis opibus Sex. Naevium defendunt: si id est defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem velit, iniquo iudicio opprimere possit. nam quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquili, dici, aut commemorari potest, quam me, qui caput alterius, famam, fortunasque defendam, priore loco causam dicere: cum praesertim Q. Hortensius, qui hoc iudicio partes accusatoris obtinet, contra me sit dicturus, cui summam copiam, facultatemque dicendi natura largita est? ita fit, ut ego, qui tela depellere, et vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum adversarius nullum jecerit: illis autem id tempus impugnandi detur, cum et vitandi illorum impetus potestas adempta nobis erit: et si qua in re, id quod parati sunt facere, falsum crimen, quasi venenatum aliquod telum, jecerint, medicinae faciendae locus non erit. id accidit praetoris iniquitate, et injuriâ: primum, quod contra omnium consuetudinem, iudicium prius de probro, quam de re, maluit fieri: deinde, quod ita constituit id ipsum

judicium, ut reus, antequam verbum accusatoris audisset, causam dicere cogere-
tur; quod eorum gratiâ et potentiâ fac-
tum est, qui, quasi sua res aut honos aga-
tur, ita diligenter Sex. Naevii studio, et
cupiditati morem gerunt: et in ejusmodi
rebus opes suas experiuntur, in quibus,
quo plus propter virtutem, nobilitatem-
que possunt, eo minus, quantum possint,
debent ostendere. cum, tot tantisque dif-
ficultatibus affectus atque afflictus, in tu-
am, C. Aquili, fidem, veritatem, miseri-
cordiam P. Quintius confugerit: cum
adhuc ei propter vim adversariorum non
jus par, non agendi potestas eadem, non
magistratus aequus reperiri potuerit: cum
ei summam per injuriam omnia inimi-
ca atque infesta fuerint: te, C. Aquili,
vosque, qui in consilio adestis, orat, at-
que obsecrat, ut multis injuriis jactatam,
atque agitatam aequitatem, in hoc tan-
dem loco consistere, et confirmari patia-
mini. Id quo facilius facere possitis,
dabo operam, ut a principio, res quemad-
modum gesta et contracta sit, cognosca-
tis. C. Quintius fuit P. Quintii hujus
frater: sane caeterarum rerum paterfami-

lias et prudens, et attentus, una in re paulo minus consideratus, qui societatem cum Sex. Naevio fecerit, viro bono, verumtamen non ita instituto, ut jura societatis, et officia certi patrisfamilias nosse posset: non quod ei deesset ingenium: nam neque parum facetus scurra Sex. Naevius, neque inhumanus praeco est unquam existimatus. quid ergo est? cum ei natura nihil melius, quam vocem, dedisset; pater nihil, praeter libertatem, reliquisset; vocem in quaestum contulit: libertate usus est, quo impunius dicax esset. quare quod socium tibi eum velles adjungere, nihil erat, nisi ut in tua pecunia condisceret, qui pecuniae fructus esset. tamen inductus consuetudine, ac familiaritate Quintius fecit, ut dixi, societatem earum rerum, quae in Gallia comparabantur. erat ei pecuaria res ampla, et rustica sane bene culta et fructuosa. tollitur ab atriis Liciniis, atque a praecorum confessu in Galliam Naevius, et trans Alpes usque transfertur. fit magna mutatio loci, non ingenii. nam, qui ab adolescentulo quaestum sibi instituisset sine impendio; posteaquam nescio

quid impendit, et in commune contulit, mediocri quaestu contentus esse non poterat. nec mirum, si is, qui vocem venalem habuerat, ea, quae voce quaesiverat, magno sibi quaestui fore putabat. itaque hercule haud mediocriter de communi, quidquid poterat, ad se in privatam domum sevocabat. qua in re ita diligens erat, quasi ii, qui magna fide societatem gererent, arbitrium pro socio condemnari solerent. verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quae me P. Quintius cupit commemorare. tametsi causa postulat; tamen, quia postulat, non⁴ flagitat, praeteribo. Cum annos jam complures societas esset, et cum saepe suspectus Quintio Naevius fuisset, neque ita commode posset rationem reddere earum rerum, quas libidine, non ratione gesserat; moritur in Gallia Quintius, cum adesset Naevius; et moritur repentino. heredem testamento reliquit hunc P. Quintium: ut, ad quem summus moeror morte sua veniebat, ad eundem summus honos quoque perveniret. quo mortuo, nec ita multo post in Galliam proficiscitur Quintius. ibi cum isto Naevio familiari-

ter vivit. annum fere una sunt, cum et de societate inter se multa communicarent, et de tota illa ratione, atque re Gallicana: neque interea verbum ullum interposuit Naevius, aut societatem sibi quidpiam debere, aut privatim Quintium debuisse. cum aeris alieni aliquantulum esset relictum, quibus nominibus pecuniam Romae curari oporteret: auctionem in Gallia P. hic Quintius Narbone se facturum esse proscribit, earum rerum, quae ipsius erant privatae. ibi tum vir optimus, Sex. Naevius, hominem multis verbis deterret, ne auctionetur: eum non ita commode posse eo tempore, quae proscripsisset, vendere. Romae sibi nummorum facultatem esse, quam, si saperet, communem existimaret, pro fraterna illa necessitudine, et pro ipsius affinitate. nam P. Quintii consobrinam habet in matrimonio Naevius, et ex ea liberos. quia, quod virum bonum facere oportebat, id loquebatur Naevius: credidit Quintius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. auctionem velle facere desistit: Romam proficiscitur: decessit ex Gallia Romam simul Naevius.

cum pecuniam C. Quintius P. Scapulae debuisse; per te, C. Aquili, decedit P. Quintius, quod liberis ejus dissolveret. hoc eo per te agebatur, quod propter aerariam rationem non satis erat in tabulis inspexisse, quantum deberetur, nisi ad Castoris quaesisset, quantum solveretur. decidis, statuisque tu propter necessitudinem, quae tibi cum Scapulis est, quid iis ad denarium solveretur. Haec omnia Quintius agebat auctore, et consuasore Naevio. nec mirum, si ejus utebatur consilio; cujus auxilium sibi paratum putabat. non modo enim pollicitus erat in Gallia: sed Romae quotidie, simul atque sibi hic annuisset, numeraturum se dicebat. Quintius porro istum posse facere videbat; debere intelligebat: mentiri, quia causa, cur mentiretur, non erat, non putabat. quasi domi nummos haberet, ita constituit Scapulis se daturum. Naevium certiore facit: rogat, ut curet, quod dixisset. tum iste vir optimus (vereor, ne se derideri putet, quod iterum jam dico, optimus) qui hunc in summas angustias adductum putaret; ut eum suis conditionibus in ipso articulo temporis adstringeret, affecit.

se se negat daturum, nisi prius de rebus rationibusque societatis omnibus decidisset: et scisset, sibi cum Quintio controversiae nihil futurum. posterius, inquit, ista videbimus, Quintius: nunc hoc velim cures (si tibi videtur) quod dixisti. negat se alia ratione facturum, quod promississet; non plus sua referre, quam si, cum auctione venderet, domini jussu quippiam promississet. destitutione illa perculsus Quintius, a Scapulis paucos dies aufert: in Galliam mittit, ut ea, quae proscripserat, venirent: deteriore tempore absens auctionatur: Scapulis difficiliore conditione dissolvit. tunc appellat ultro Naevium, ut, quoniam suspicaretur aliqua de re fore controversiam, videret, ut quam primum, et quam minima cum molestia tota res transigeretur. dat iste amicum M. Trebellium: nos communem necessarium, qui istius domi erat educatus, et quo utebatur iste plurimum, propinquum nostrum, Sex. Alphenum. res convenire nullo modo poterat: propterea quod hic mediocrem jacturam facere cupiebat: iste mediocri praeda contentus non erat. itaque ex eo tempore res esse in vadimoni-

um coepit. cum vadimonia saepe dilata
essent, et cum aliquantum temporis in ea
re esset consumptum, neque quidquam
perfectum esset: venit ad vadimonium
6 Naevius. Obsecro te, C. Aquili, vos-
que, qui adestis in consilio, ut diligenter
attendatis, ut singulare genus fraudis, et
novam rationem insidiarum cognoscere
possitis. ait, se auctionatum esse in Gallia:
quod sibi videretur, se vendidisse: curas-
se, ne quid sibi societas deberet: se jam ne-
que vadari amplius, neque vadimonium
promittere: si quid agere secum velit
Quintius, non recusare. hic, cum rem Gal-
licanam cuperet revisere, hominem in
praesentia non vadatur. ita sine vadimo-
nio disceditur. deinde Romae dies x x x
fere Quintius commoratur. cum caeteris,
quae habebat, vadimonia differt, ut ex-
peditus in Galliam proficisci posset. pro-
ficiscitur. Roma egreditur ante diem ii
kalend. Februarii, Scipione et Norbano
consulibus. quaeso, ut eum diem memo-
riae mandetis. L. Albius, Sex. filius,
Quirina, vir bonus, et cum primis ho-
nestus, una profectus est. cum venissent
ad vada Volaterrana quae nominantur,

vident perfamiliarem Naevii, qui ex Gallia pueros venales isti adducebat, L. Publicium; qui ut Romam venit, narrat Naevio, quo in loco viderit Quintium. quod nisi ex Publicio narratum Naevio esset, non tam cito res in contentionem venisset. tum Naevius pueros circum amicos dimittit; ipse suos necessarios ab atriis Liciis, et a faucibus macelli corrogat, ut ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda postridie. veniunt frequentes. testificatur iste, P. Quintium non stitisse, et se stitisse. tabulae maximae signis hominum nobilium consignantur: disceditur. postulat a Burrieno praetore Naevius, ut ex edicto bona possidere liceat. iussit bona proscribi ejus, qui-cum familiaritas fuerat, societas erat, affinitas, liberis istius vivis, divelli nullo modo poterat. qua ex re intelligi facile potuit, nullum esse officium tam sanctum, atque solemne, quod non avaritia comminuere atque violare soleat. etenim si veritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur: necesse est, iste, qui amicum, socium, affinem, fama ac fortunis spoliare conatus est, vanum se, et perfidiosum, et

impium esse fateatur. libellos Sex. Alphenus, procurator P. Quintii, familiaris et propinquus Sex. Naevii, dejicit: servulum unum, quem iste prehenderat, abducit: denunciat, sese procuratorem esse: istum, aequum esse famae fortunisque P. Quintii consulere, et adventum ejus expectare. quod si facere nolit, atque imbibere ejusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere, sese nihil precari: et, si quid agere velit, judicio defendere. haec dum Romae geruntur, Quintius interea contra jus, consuetudinem, edicta praetorum, de saltu, agroque communi a servis communibus vi detruditur. Existima, C. Aquili, modo, et ratione omnia Romae Naevium fecisse, si hoc, quod per literas istius in Gallia gestum est, recte atque ordine factum videtur. expulsus, atque ejectus e praedio Quintius, accepta insigni injuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in provincia, quem, ut ipsius dignitas poscit, honoris gratia nomino. is eam rem quam vehementer vindicandam putarit, ex decretis ejus poteritis cognoscere. Alphenus interea Romae cum isto gladiatore vetu-

lo quotidie pugnabat. utebatur populo
sane suo, propterea quod iste caput pete-
re non desinebat. iste postulat, ut procu-
rator judicatum solvi satisfdaret. negat Al-
phenus, aequum esse procuratorem satis-
dare, quod reus satisfdare non deberet, si
ipse adesset. appellantur tribuni: a quibus
cum esset certum auxilium petitum, ita
tamen disceditur, ut idibus Septembribus
P. Quintium sisti Sex. Alphenus promit-
teret. Venit Romam Quintius: vadi-
monium sistit. iste, homo acerrimus, bo-
norum possessor, expulsor, ereptor, an-
num et sex menses nihil petit: quiescit:
conditionibus hunc, quoad potest, pro-
ducit: a Cn. Dolabella denique praetore
postulat, ut sibi Quintius judicatum sol-
vi satisfdet, ex formula, 'quod ab eo pe-
'tat, cujus, ex edicto praetoris, bona
'dies xxx possessa sint.' non recusabat
Quintius, quin ita satisfdare juberet, si
bona possessa essent ex edicto. decernit:
quam aequum, nihil dico: unum hoc di-
co, novum: et hoc ipsum tacuisse mallet,
quoniam utrumque quivis intelligere po-
tuisset. jubet P. Quintium sponfionem
cum Sex. Naevio facere, 'ni bona sua ex

' edicto P. Burrieni praetoris dies x x x
 ' possessa essent.' recusabant, qui aderant
 tum Quintio. demonstrabant, de re judi-
 cium fieri oportere, ut aut uterque inter
 se, aut neuter satisfdaret: non necesse esse
 famam alterius in iudicium venire. cla-
 mabat porro ipse Quintius, sese idcirco
 nolle satisfdare, ne videretur iudicasse, bo-
 na sua ex edicto possessa esse. sponsionem
 porro si istiusmodi faceret: se (id quod
 nunc evenit) de capite suo priore loco
 causam esse dicturum. Dolabella (quem-
 admodum solent homines nobiles: seu
 recte, seu perperam facere coeperunt, ita
 in utroque excellunt, ut nemo nostro lo-
 co natus assequi posset) injuriam face-
 re fortissime perseverat: aut satisfdare,
 aut sponsionem jubet facere: et interea
 recusantes nostros advocatos acerrime
 submoveri. Conturbatus sane disce-
 dit Quintius; neque mirum, cui haec
 optio tam misera, tamque iniqua dare-
 tur, ut aut ipse se capitis damnaret, si sa-
 tisfedisset: aut causam capitis, si spon-
 sionem fecisset, priore loco diceret. cum
 in altera re causae nihil esset, quin secus
 iudicaret ipse de se; quod iudicium gra-

vissimum est: in altera spes esset ad talem tamen virum judicem veniendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiae; sponsonem facere maluit: fecit. te judicem, C. Aquili, sumpsit: ex sponso egit. in hoc summa iudicii, causaque tota consistit. iudicium esse, C. Aquili, non de re pecuniaria, sed de fama fortunisque P. Quintii vides. cum maiores ita constituerint, ut qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret: nos, inaudita criminatione accusatorum, priore loco causam dicere intelligis. eos porro, qui defendere consuerunt, vides accusare: et ea ingenia converti ad perniciem, quae antea versabantur in salute atque auxilio ferendo. illud etiam restiterat, quod hesterno die fecerunt, ut te in jus adducerent, ut nobis tempus, quamdiu diceremus, praestitueres: quam rem facile a praetore impetrassent, nisi tu, quod esset tuum jus et officium, partesque, docuisses. neque nobis adhuc, praeter te, quisquam fuit, ubi nostrum jus contra illos obtineremus: neque illis unquam satis fuit illud obtinere, quod probari omnibus posset. ita sine injuria potentiam

levem atque inopem esse arbitrantur. Verum, quoniam tibi instat Hortensius, ut eas in consilium: a me postulat, ne dicendo tempus absumam: queritur, priore patrono causam defendente, nunquam perorari potuisse: non patiar, istam manere suspicionem, nos rem judicari nolle. nec illud mihi arrogabo, me posse causam commodius demonstrare, quam antea demonstrata sit: neque tamen tam multa verba faciam: propterea quod et ab illo, qui ante dixit, informata jam causa est: et a me, qui neque excogitare, neque pronuntiare multa possum, brevitatis postulatur, quae mihi met ipsi amicissima est. faciam, quod te saepe animadverti facere, Hortensi: totam causae meae dictionem certas in partes dividam. tu id semper facis, quia semper potes: ego in hac causa faciam, propterea quod in hac videor posse facere. quod tibi natura dat, ut semper possis, id mihi causa concedit, ut hodie possim. certos mihi fines, terminosque constituam, extra quos egredi non possim, si maxime velim; ut et mihi sit propositum de quo dicam, et Hortensius habeat exposita, ad

quae respondeat, et tu, C. Aquili, jam ante animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis. negamus, te bona P. Quintii, Sex. Naevi, possedisse ex edicto praetoris. in eo sponsio facta est. ostendam primum, causam non fuisse, cur a praetore postulares, ut bona P. Quintii possideres: deinde, ex edicto te possidere non potuisse: postremo, non possedisse. quaeso, C. Aquili, vosque, qui estis in consilio, ut, quid pollicitus sim, diligenter memoriae mandetis. etenim rem facilius totam accipietis, si haec memineritis: et me facile vestra existimatione revocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. nego fuisse causam, cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse; nego possedisse. haec tria cum docuero, perorabo. Non fuit causa, cur postulares. quî hoc intelligi potest? quia Sex. Naevio neque ex societatis ratione, neque privatim quidquam debuit Quintius. quis huic rei testis est? idem, qui acerrimus adversarius. in hac re te, te, inquam, testem, Naevi, citabo. annum, et eo diutius, post mortem C. Quintii fuit in Gallia tecum

simul Quintius. doce, te petiisse ab eo
 istam nescio quam innumerabilem pecu-
 niam: doce, aliquando mentionem fecis-
 se: dixisse deberi. debuisse concedam.
 moritur C. Quintius: qui tibi, ut ais,
 certis nominibus grandem pecuniam de-
 buit. heres ejus P. Quintius in Galliam
 ad te ipsum venit in agrum communem:
 eodenique, ubi non modo res erat, sed
 ratio quoque omnis, et omnes literae.
 quis tam dissolutus in re familiari fuisset,
 quis tam negligens, quis tam tui, Sexte,
 dissimilis, qui, cum res ab eo, quicum
 contraxisset, recessisset, et ad heredem
 pervenisset, non heredem, cum primum
 vidisset, certiore faceret? appellaret?
 rationem afferret? si quid in controversi-
 am veniret, aut intra parietes, aut fum-
 mo jure experiretur? itane? quod viri op-
 timi faciunt, ii qui suos propinquos, ac
 necessarios, caros et honestos esse, atque
 haberi volunt; id Sex. Naevius non fa-
 ceret, qui usque eo fervet, ferturque aya-
 ritia, ut de suis commodis aliquam par-
 tem nolit amittere, ne quam partem huic
 propinquo suo ullius ornamentum relin-
 quat? et is pecuniam, si qua deberetur,

non peteret, qui, quia, quod debitum nunquam est, id datum non est, non pecuniam modo, verum etiam hominis propinqui sanguinem vitamque eripere conatur? huic tu molestus esse videlicet noluisti, quem nunc respirare libere non finis? quem nunc interficere nefarie cupis, eum tum pudenter appellare volebas? ita credo. hominem propinquum, tui observantem, virum bonum, pudentem, majorem natu, volebas, aut non audebas appellare. saepe, ut fit, cum ipse te confirmasses, cum statuisses de pecunia mentionem facere, cum paratus meditatufque venisses; homo timidus, virginali verecundia, subito ipse te retinebas: excidebat repente oratio. cum cuperes appellare, non audebas, ne invitus audiret. id erat profecto. Credamus hoc, Sex. Naevium, cujus caput oppugnet, ejus auribus pepercisse. si debuisset, Sexte, petisses statim; si non statim, paulo quidem post; si non paulo, at aliquanto; sex quidem illis mensibus profecto; anno vertente sine controversia. anno et sex mensibus vero, cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi, verbum

nullum facis: biennio jam confecto fere,
 appellas. quis tam perditus, ac profusus
 nepos, non adefa jam, sed abundanti etiam
 pecunia, sic dissolutus fuisset, ut fuit Sex.
 Naevius? cum hominem nomino, satis
 mihi videor dicere. debuit tibi C. Quin-
 tius. nunquam petisti. mortuus est il-
 le: res ad heredem venit. cum eum quo-
 tidie videres, post biennium denique ap-
 pellas. dubitabitur, utrum sit probabi-
 lius, Sex. Naevium statim, si quid de-
 beretur, petiturum fuisse: an, ne ap-
 pellaturum quidem biennio? appellandi
 tempus non erat? at tecum plus annum
 vixit. in Gallia agi non potuit? at et in
 provincia jus dicebatur; et Romae judi-
 cia fiebant. restat, ut aut summa negli-
 gentia tibi obstiterit, aut unica liberali-
 tas. si negligentiam dices, mirabimur:
 si bonitatem, ridebimus: neque praeter-
 ea quid possis dicere, invenio. satis est
 argumenti, nihil esse debitum Naevio,
 quod tamdiu nihil petivit. Quid, si hoc
 ipsum, quod nunc facit, ostendo testi-
 monio esse, nihil deberi? quid enim nunc
 agit Sex. Naevius? qua de re controver-
 sia est? quod est hoc iudicium, in quo jam

biennium versamur? quid negotii geritur, in quo ille tot, et tales viros defatigat? pecuniam petit. nunc denique? verumtamen petit. audiamus. de rationibus et controversiis societatis vult dijudicari. fero. verum aliquando tamen: concedamus. non, inquit, id ago, C. Aquili, neque in eo nunc laboro. pecunia mea tot annos utitur P. Quintius: utatur sane: non peto. quid igitur pugnas? an, quod saepe multis in locis dixisti, ne in civitate sit? ne locum suum, quem adhuc honestissime defendit, obtineat? ne numeretur inter vivos? decernat de vita, et ornamentis suis omnibus? apud iudicem causam priore loco dicat: et, eam cum orarit, tum denique vocem accusatoris audiat? quid? hoc quò pertinet? ut ocyus ad tuum pervenias? at, si id velles, jam pridem actum esse poterat. ut honestiore iudicio conflictere? at sine summo scelere P. Quintium, propinquum tuum, jugulare non potes. ut facilius iudicium sit? at neque C. Aquilius de capite alterius libenter iudicat; et Q. Hortensius contra caput non didicit dicere. quid a nobis autem, C. Aquili, refertur? pecuni-

am petit: negamus deberi. iudicium fiat statim: non recusamus. num quid praeterea? si veretur, ut res, iudicio facto, parata sit: iudicatum solvi satis accipiat, quibus a me verbis satis accipiet, iisdem ipse, quod peto, satisfdet. actum jam potest esse, C. Aquili. jam tu potes discere liberatus molestia, prope dicam, non minore, quam Quintius. quid agimus, Hortensi? quid de hac conditione dicimus? possumus aliquando, depositis armis, sine periculo fortunarum, de re pecuniaria disceptare? possumus ita rem nostram persequi, ut hominis propinqui caput incolume esse patiamur? possumus petitoris personam capere, accusatoris deponere? immo, inquit, abs te satis accipiam: ego autem tibi non satisfdabo. Quis tandem nobis ista jura tam aequa describit? quis hoc statuit, quod aequum sit in Quintium, id iniquum esse in Naevium? Quintii bona, inquit, ex edicto praetoris possessa sunt. ergo, id ut confitear, postulas; ut, quod nunquam factum esse iudicio defendimus, id, perinde quasi factum sit, nostro iudicio confirmemus. inveniri ratio, C. Aquili, non potest,

ut ad suum quisque quam primum sine cuiusquam dedecore, infamia, perniciëque perveniat? profecto, si quid deberetur, peteret: non omnia iudicia fieri mallet, quam unum illud, unde haec omnia nascuntur. qui inter tot annos ne appellarit quidem Quintium, cum potestas esset agendi quotidie: qui, quo tempore primum male agere coepit, in vadimoniis differendis tempus omne consumpsit: qui, postea quam vadimonium quoque missum fecerit, hunc per insidias vi de agro communi dejecerit: qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset, sponsonem de probro facere maluerit: qui, cum revocetur ad id iudicium, unde haec nata sunt omnia, conditionem aequissimam repudiet: fateatur, se non pecuniam, sed vitam et sanguinem petere: is non hoc palam dicit? mihi si quid deberetur, peterem, atque adeo jam pridem abstulissem: nihil hoc tanto negotio, nihil tam invidioso iudicio, nihil tam copiosa advocatione uterer, si petendum esset: extorquendum est invito, atque ingratis, quod non debet: eripiendum, atque exprimendum est: de for-

tunis omnibus P. Quintius deturbandus est: potentes, disertis, nobiles omnes advocandi sunt: adhibenda vis est veritati: minae jactentur: pericula intendantur: formidines opponantur, ut iis rebus aliquando victus et perterritus ipse cedat. quae mehercule omnia, cum, qui contra pugnent, video, et cum illum confessum considero, adesse, atque impendere videntur, neque vitari ullo modo posse. cum autem ad te, C. Aquili, oculos animumque retuli; quo majore conatu studioque aguntur, eo leviora, infirmioraque existimo. nihil igitur debuit, ut tu ipse praedicas. quid si debuisset? continuone causa fuisset, cur a praetore postulares, ut bona possideres? non opinor id quidem neque jus esse, neque cuiquam expedire. quid igitur demonstrat? vadimonium sibi ait esse desertum. Antequam doceo, id factum non esse, libet mihi, C. Aquili, ex officii ratione, atque ex omnium consuetudine rem ipsam, et factum simul Sex. Naevii considerare. ad vadimonium non venerat, ut ais, is, qui cum tibi affinitas, societas, omnes denique causae et necessitudines veteres in-

tercedebant. illicone ad praetorem ire
convenit? continuone verum fuit postu-
lare, ut ex edicto bona possidere liceret?
ad haec extrema, et inimicissima jura tam
cupide decurrebas, uti tibi nihil in poste-
rum, quod gravius, atque crudelius fa-
cere posses, reservares? nam quid homi-
ni potest turpius, quid vero miserius, aut
acerbius usu venire? quod tantum eveni-
re dedecus, quae tanta calamitas inveni-
ri potest? pecuniam si cuiquam fortuna a-
demit, aut si alicujus eripuit injuria: ta-
men, dum existimatio est integra, facile
consolatur honestas egestatem. at non
nemo aut ignominia affectus, aut judicio
turpi convictus, bonis quidem suis uti-
tur; alterius opes, id quod miserrimum
est, non expectat: hoc tamen in miseriis
adjumento et solatio sublevatur. cujus
vero bona venierunt; cujus non modo
illae amplissimae fortunae, sed etiam vic-
tus vestitusque necessarius sub praecone
cum dedecore subjectus est; is non modo
ex numero vivorum exturbatur, sed, si
fieri potest, infra etiam mortuos amanda-
tur. etenim mors honesta saepe vitam
quoque turpem exornat: vita turpis ne

morti quidem honestae locum relinquit. ergo hercule, cujus bona ex edicto possidentur, hujus omnis fama, et existimatio cum bonis simul possidetur: de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur, huic ne perire quidem certe, tacite, obscureque conceditur: cui magistri fiunt, et domini constituntur, qui qua lege, et qua conditione pereat, pronuntient: de quo homine praeconis vox praedicat, et pretium conficit, huic acerbissimum vivo videntique funus ducitur; si funus id habendum sit, quo non amici conveniunt ad exequias cohonestandas, sed bonorum emptores, ut carnifices, ad reliquias vitae lacerandas et distrahendas. Itaque majores nostri raro id accidere voluerunt; praetores, ut considerate fieret, comparaverunt. viri boni, cum palam fraudantur, cum experiendi potestas non est, timide tamen, et pedetentim istuc descendunt, vi ac necessitate coacti, invitati, multis vadimoniiis desertis, saepe illusi ac destituti. considerant enim, quid et quantum sit, alterius bona proscribere. jugulare civem, ne jure quidem quisquam bonus vult. mavult enim commemorare,

se, cum posset perdere, pepercisse, quam, cum parcere potuerit, perdidisse. haec in homines alienissimos, denique inimicissimos, viri boni faciunt, et hominum existimationis et communis humanitatis causa: ut, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis jure incommodi cadere possit. ad vadimonium non venit: quis? propinquus. si res ista gravissima sua sponte videretur, tamen ejus atrocitas necessitudinis nomine levaretur. ad vadimonium non venit: quis? focus. etiam gravius aliquid ei deberes concedere, qui-cum te aut voluntas congregasset, aut fortuna conjunxisset. ad vadimonium non venit: quis? is, qui tibi praesto semper fuit. ergo in eum, qui semel hoc commisit, ut tibi praesto non esset, omnia tela conjecisti, quae parata sunt in eos, qui permulta male agendi causa, fraudandique fecerunt? si dupondius tuus ageretur, Sex. Naevi, si in parvula re captionis aliquid vererere; non statim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses? cum jus amicitiae, societatis, affinitatis ageretur: cum officii rationem, atque existima-

tionis duci conveniret: eo tempore tu non modo ad C. Aquilium, aut L. Luculum, sed ne ipse quidem ad te retulisti: ne haec quidem tecum locutus es: horae duae fuerunt: Quintius ad vadimonium non venit; quid ago? si mehercule haec tecum duo verba fecisses, quid ago? respirasset cupiditas, atque avaritia paululum: aliquid loci rationi et consilio dedisses: tu te collegisses: non in eam turpitudinem venisses, ut hoc tibi esset apud tales viros confitendum, qua tibi hora vadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse hominis propinqui fortunas funditus evertere. Ego pro te nunc hoc consulo post tempus, et in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. quaero abs te, C. Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle; vadimonium mihi non obiit quidam socius, et affinis meus, qui cum mihi necessitudo vetus: controversia de re pecuniaria recens intercedit. postulone a praetore, ut ejus bona mihi possidere liceat? an, cum Romae domus ejus, uxor, liberi sint, domum potius denuntiem? quid est, quod hac tandem de-

re vobis possit videri? profecto si recte vestram bonitatem atque prudentiam cognovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum, expectare: deinde, si latitare, ac diutius ludificare videatur, amicos convenire: quaerere, quis procurator sit: domum denuntiare. dici vix potest, quam multa sint, quae respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam necessariam devenire. quid ad haec Naeuius? ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officii desideremus, et instituta bonorum virorum requiramus. quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia, ac diligentia? viderint, inquit, ista officia viri boni: de me autem ita considerent: non, quid habeam, sed quibus rebus invenerim, quaerant: et quemadmodum natus, et quo pacto educatus sim, memini. vetus est, 'de scurra multo facilius divitem, quam patremfamilias fieri posse.' haec ille, si verbis non audet, re quidem vera palam loquitur. etenim si vult virorum bonorum instituto vivere, multa oportet discat, atque dediscat: quorum illi aetati u-

trumque difficile est. Non dubitavi, inquit, cum vadimonium desertum esset, bona proscribere. improbè. verum, quoniam tu id tibi arrogas, et concedi postulas, concedamus. quid si nunquam deseruit? si ista causa abs te tota per summam fraudem et malitiam ficta est? si vadimonium omnino tibi cum P. Quintio nullum fuit? quo te nomine appellemus? improbum? at, etiam si desertum vadimonium esset, tamen in ista postulatione, et proscriptione bonorum, improbissimus reperiẽbare. num malitiosum? negas. fraudulentum? jam id quidem arrogas tibi, et praeclarum putas. audacem? cupidum? perfidiosum? vulgaria, et obsoleta sunt: res autem nova, atque inaudita. quid ergo est? vereor mehercule, ne aut gravioribus utar verbis, quam natura fert, aut levioribus, quam causa postulat. ais esse vadimonium desertum. quaesivit a te statim ut Romam rediit Quintius, quo die vadimonium istuc factum esse. diceres. respondisti statim, Nonis Februarii. discedens in memoriam rediit Quintius, quo die Roma in Galliam profectus sit. ad ephemeridem revertitur. invenitur dies

profectionis, pridie kal. Februarii. nonis Februarii si Romae fuit, causae nihil dicimus, quin tibi vadimonium promiserit. quid? hoc inveniri quî potest? profectus est una L. Albius, homo in primis honestus: dicet testimonium. prosecuti sunt familiares, et Albius, et Quintium: dicent hi quoque testimonium. litterae P. Quintii, testes tot, quibus omnibus causa justissima est cur scire potuerint, nulla cur mentiantur, cum adstipulatore tuo comparabuntur. et in hac ejusmodi causa P. Quintius laborabit? et diutius in tanto metu miser, periculoque versabitur? et vehementius eum gratia adversarii perterrebit, quam fides judicis consolabitur? vixit enim semper inculte atque horride: natura tristi ac recondita fuit: non ad solarium, non in campo, non in conviviis versatus est: id egit, ut amicos observantia, rem parsimonia retineret: antiquam officii rationem dilexit, cujus splendor omnis his moribus obsolevit. at, si in causa pari discedere inferior videretur, tamen esset non mediocriter conquerendum. nunc in causa superiore, ne ut par quidem sit, postulat:

inferiorem esse se patitur, duntaxat usque eo, ne cum bonis, fama, fortunisque omnibus Sex. Naevii cupiditati crudelitati-
 que dedatur. Docui, quod primum pollicitus sum, C. Aquili, causam omnino, cur postularet, non fuisse: quod neque pecunia debebatur: et, si maxime deberetur, commissum nihil esse, quare ad istam rationem perveniretur. attende nunc, ex edicto praetoris, bona P. Quintii possidere nullo modo potuisse. recita edictum: 'qui fraudationis causa latitavit.' non est is Quintius: nisi si latitant, qui ad negotium suum, relicto procuratore, profiscuntur. 'cui heres non ex-
 'tabit.' ne is quidem. 'qui exilii causa
 'solum verterit.' ** quo tempore existimas oportuisse, Naevi, absentem Quintium defendi, aut quo modo? tum, cum postulabas, ut bona possideres? nemo affuit. neque enim quisquam divinare poterat, te postulaturum: neque quemquam attinebat id recusare, quod praetor, non fieri, sed ex edicto suo fieri jubebat. qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus datus est? cum proscribebas? ergo affuit; non passus est: libellos de-

jecit Sex. Alphenus. qui primus erat officii gradus, servatus est a procuratore summa cum diligentia. videamus, quae deinde sint consecuta. hominem P. Quintii deprehendis in publico : conaris abducere. non patitur Alphenus : vi tibi admittitur; curat, ut domum reducatur ad Quintium. hinc quoque summe constat procuratoris diligentis officium. debere tibi dicis Quintium. procurator negat. vadari vis : promittit. in jus vocas : sequitur. iudicium postulas : non recusat. quid aliud sit absentem defendi, ego non intelligo. at quis erat procurator? credo aliquem ejectum hominem, egentem, litigiosum, improbum, qui posset scurrae divitis quotidianum convicium sustinere. nihil minus. eques Romanus locuples, sui negotii bene gerens: denique is, quem, quoties Naevius in Galliam profectus est, procuratorem Romae reliquit. Et audes, Sex. Naevi, negare absentem defensum esse Quintium, cum eum defenderit idem, qui te solebat? et, cum is iudicium acceperit pro Quintio, cui tu et rem, et famam tuam commendare proficiscens, et concedere solebas: conaris hoc

dicere, neminem extitisse, qui Quintium
 iudicio defenderet? postulabam, inquit;
 ut satisficeret. injuriâ postulabas. ita vi-
 debare. recusabat Alphenus. ita: verum
 praetor decernebat. tribuni igitur appel-
 labantur. hîc te, inquit, teneo: non est
 istud iudicium pati, neque iudicio defen-
 dere, cum auxilium a tribunis petas. hoc
 ego, cum attendo; qua prudentia sit Hor-
 tensius, dicturum esse eum non arbitror.
 eum autem antea dixisse audio, et causam
 ipsam considero, quid aliud dicere possit,
 non reperi. fatetur enim libellos Al-
 phenum dejecisse; vadimonium promi-
 sisse; iudicium quin acciperet in ea ipsa
 verba, quae Naevius edebat, non recu-
 sasse; ita tamen, more et instituto, per
 eum magistratum, qui auxilii causa con-
 stitutus est. aut haec facta non sint, ne-
 cesse est: aut C. Aquilius, talis vir, ju-
 ratus hoc jus in civitate constituat: cu-
 jus procurator non omnia iudicia acce-
 perit, quae quisque in verba postularit:
 ejus procurator a praetore tribunos ap-
 pellare ausus sit, eum non defendi: ejus
 bona recte possideri posse: ei misero, ab-
 senti, ignaro fortunarum suarum, omnia

vitae ornamenta per summum dedecus et ignominiam diripi convenire. quod si probari nemini potest: illud certe probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio absentem Quintium. quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt. at enim tribuni plebis ne audierunt quidem. fateor, si ita est, procuratorem decreto praetoris oportuisse parere. quid si M. Brutus intercessurum se dixit palam, nisi quid inter ipsum Alphenum et Naevium conveniret? videturne intercessisse appellatio tribunorum, non morae, sed auxilii causa? Quid deinde fit? Alphenus;²¹ ut omnes intelligere possent, iudicio defendi Quintium, ne qua subesse posset aliena aut ipsius officio, aut hujus existimatione suspicio, viros bonos complures advocat. testatur, isto audiente, se pro communi necessitudine id primum petere, ne quid atrocius in P. Quintium absentem sine causa facere conetur. sin autem inimicissime atque infestissime contendere perseveret, se paratum esse omni recta atque honesta ratione defendere, quod petat, non deberi: se iudicium id, quod edat, accipere. ejus rei, conditio-

nisque tabellas obfignaverunt viri boni complures. res in dubium venire non potest. fit, rebus omnibus integris, neque proscriptis, neque possessis bonis, ut Alphenus promittat Naevio sisti Quintium. venit ad vadimonium Quintius. jacet res in controversiis, isto calumniant, biennium, usque dum inveniretur, qua ratione res ab usitata consuetudine recederet, et in hoc singulare iudicium causa omnis concluderetur. quod officium, C. Aquili, commemorari procuratoris potest, quod ab Alphenio praeteritum esse videatur? quid assertur, quare P. Quintius absens negetur esse defensus? an vero id, quod Hortensium, quia nuper iniecit, et quia Naevius semper id clamat, dicturum arbitror, non fuisse Naevio parem certationem cum Alphenio, illo tempore, illis dominantibus? quod si velim confiteri: illud, opinor, concedent, non procuratorem P. Quintii neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. mihi autem ad vincendum satis est, fuisse procuratorem, qui cum experiri posset, qualis is fuerit, si modo absentem defendebat per jus et magistratum, nihil ad

rem arbitror pertinere. erat, inquit, illarum partium. quid ni? qui apud te esset educatus: quem tu a puero sic instituisses, ut nobili ne gladiatori quidem cederet. sicut tu semper summe concupisti; idem volebat Alphenus: ea re tibi cum eo par contentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris: itaque is intercedebat. tu contra Burrieni, qui injuriam decernebat: omnium denique illorum, qui tum et poterant per vim et scelus plurimum: et, quod poterant, id audebant. an omnes tu istos vincere volebas, qui nunc, tu ut vincas, tantopere laborant? aude id dicere non palam, sed his ipsis, quos advocasti. tametsi nolo eam rem commemorando renovare, cujus omnino rei memoriam omnem tolli funditus ac deleri arbitror oportere. Unum illud dico: si¹² propter partium studium potens erat Alphenus; potentissimus Naevius. si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alphenus, multo iniquiora Naevius impetrabat. neque enim inter studium vestrum quidquam, ut opinor, interfuit. ingenio, vetustate, artificio tu facile vicisti. ut alia omittam, hoc satis est. Alphenus cum iis,

et propter eos periit, quos diligebat. tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant vincere; ut amici tibi essent, qui vincebant, effecisti. quod si tum par tibi jus cum Alphenio fuisse non putas, quia tamen aliquem contra te advocare poterat: quia magistratus aliquis reperiatur, apud quem Alpheni causa consisteret: quid hoc tempore Quintio statuendum est? cui neque magistratus adhuc aequus inventus est, neque iudicium redditum est usitatum: non conditio, non sponsio, non denique ulla unquam intercessit postulatio, mitto aequa, verum ante hoc tempus ne fando quidem audita. de re pecuniaria cupio contendere. non licet. at ea controversia est. nihil ad me attinet: causam capitis dicas, oportet. accusa, ubi ita necesse est. non, inquit, nisi tu ante, novo modo, priore loco dixeris: dicendum necessario est: praestituendae horae ad arbitrium nostrum: iudex ipse arcessetur. quid tum? tu aliquem patronum invenies, hominem antiqui officii, qui splendorem nostrum et gratiam negligat? pro me pugnabit L. Philippus, eloquentia, gravita-

te, honore florentissimus civitatis : dicet Hortensius, excellens ingenio, nobilitate, existimatione : aderunt autem homines nobilissimi, ac potentissimi, quorum frequentiam et confessum non modo P. Quintius, qui de capite decernit, sed quisvis, qui extra periculum sit, perhorrescat. haec est iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum velitabaris; huic ne ubi consisteret quidem contra te, locum reliquisti. quare aut doceas oportet, Alphenum negasse se procuratorem esse, non deiecisse libellos, iudicium accipere noluisse : aut, cum haec ita facta sint, ex edicto te bona P. Quintii non possedisse concedas. Etenim, si ex edicto possedisti; quaero, cur bona non venierint? cur caeteri sponsores et creditores non convenerint? nemone fuit, cui deberet Quintius? fuerunt; et complures fuerunt: propterea quod C. frater aliquantum aeris alieni reliquerat. quid ergo est? homines erant ab hoc omnes alienissimi: et iis debebatur: neque tamen quisquam inventus est tam insignite improbus, qui violare P. Quintii existimationem absentis auderet. unus fuit, affi-

nis, socius, necessarius, Sex. Naevius: qui cum ipse ultro deberet, quasi eximio praemio sceleris exposito, cupidissime contenderet, ut per se afflictum atque eversum propinquum suum, non modo honeste partis bonis, verum etiam communi luce privaret. ubi erant caeteri creditores? denique hoc tempore ubi sunt? quis est, qui fraudationis causa latuisse dicat? quis, qui absentem defensum neget esse Quintium? nemo invenitur. at contra omnes, quibuscum ratio huic aut est, aut fuit, adsunt, defendunt: fides hujus multis locis cognita, ne perfidia Sex. Naevii derogetur, laborant. in hujusmodi sponsonem testes dare oportebat ex eo numero, qui haec dicerent: vadimonium mihi deseruit: me fraudavit: a me nominis ejus, quod inficiatus esset, diem petivit: ego experiri non potui: latitavit, procuratorem nullum reliquit. horum nihil dicitur. parantur testes, qui haec dicant. verum, opinor, viderimus, cum dixerint. unum tamen hoc cogitent, ita se graves esse, ut, si veritatem volent retinere, gravitatem possint obtinere: si eam negligent, ita leves sint, ut omnes

intelligent, non ad obtinendum mendacium, sed ad verum probandum, auctoritatem adjuvare. Ego haec duo quae-ro: primum, qua ratione Naevius susceptum negotium non transegerit: hoc est, cur bona, quae ex edicto possidebat, non vendiderit: deinde, cur ex tot creditoribus aliis ad istam rationem nemo accesserit: ut necessariò confiteare, neque eorum tam temerarium quemquam fuisse, neque te ipsum id, quod turpissime suscepisses, perseverare, et transigere potuisse. quid si tu ipse, Sex. Naevi, statuisti, bona P. Quintii ex edicto possessa non esse? opinor, tuum testimonium, quod in aliena re leve esset, id in tua, quoniam contra te est, gravissimum debet esse. emisti bona Sex. Alpheni, L. Sylla dictatore vendente. socium tibi in hujus bonis edidisti Quintium. plura non dico. cum eo tu voluntariam societatem coibas, qui te in hereditaria societate fraudarat? et eum iudicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama fortunisque omnibus arbitrabare? diffidebam mehercule, C. Aquili, satis animo certo et confirmato me posse in hac causa consistere. sic cogitabam;

cum contra dicturus esset Hortensius, et cum esset attente auditurus Philippus, fore, uti permultis in rebus timore prolaberer. dicebam huic Q. Roscio, cujus soror est cum P. Quintio, cum a me peteret, et summe contenderet, ut suum propinquum defenderem, mihi perdifficile esse contra tales oratores non modo tantam causam perorare, sed omnino verbum facere conari. cum cupidius instaret: homini pro amicitia familiarius dixi, mihi videri ore durissimo esse, qui praesente eo gestum agere conaretur: qui vero cum ipso contenderent, eos, etiam si quid antea recti, aut venusti habere visi sunt, id amittere: ne quid mihi ejusmodi accideret, cum contra talem artificem dicturus essem, me vereri. Tum mihi Roscius, et alia multa confirmandi mei causa dixit: et mehercule, si nihil diceret, tacito ipso officio, et studio, quod habebat erga propinquum suum, quemvis commoveret. etenim, cum artifex ejusmodi sit, ut solus dignus videatur esse, qui in scena spectetur: tum vir ejusmodi est, ut solus dignus videatur, qui eo non accedat. verumtamen, quid si, inquit, habes ejus-

modi causam, ut hoc tibi planum sit faciendum, neminem esse, qui possit biduo, aut summum triduo, septingenta millia passuum ambulare? tamenne vereris, ut possis haec contra Hortensium contendere? minime, inquam. sed quid id ad rem? nimirum, inquit, in eo causa consistit, quomodo? docet me ejusmodi rem, et factum simul Sex. Naevii, quod si solum proferretur, satis esse deberet. quod abs te, C. Aquili, et a vobis, qui adestis in consilio, quaeso, ut diligenter attendatis. profecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnassee, et audaciam; hinc veritatem, et pudorem, quoad potuerit, restitisse. bona postulas, ut ex edicto possidere liceat. quo die? te ipsum, Naevi, volo audire: volo inauditum facinus, ipsius, qui id commisit, voce convinci. dic, Naevi, diem. ante v. kalendas intercalares. bene agis. quàm longe est hinc in saltum vestrum Gallicanum? Naevi, te rogo. dcc millia passuum. optimè. de saltu dejicitur Quintius: quo die? possumus hoc quoque ex te audire? quid taces? dic, inquam, diem. pudet dicere. intelligo; verum et sero, et nequidquam

pudet. dejicitur de saltu, C. Aquili, pri-
 die kalendas intercalares. biduo post,
 aut, ut statim de jure aliquis cucurrerit,
 non toto triduo DCC millia passuum con-
 ficiuntur. Ô rem incredibilem! Ô cupidi-
 tatem inconsideratam! Ô nuntium volu-
 erem! administri et satellites Sex. Naevii
 Roma trans Alpes in Sebusianos biduo
 veniunt. Ô hominem fortunatum, qui
 ejusmodi nuntios, seu potius Pegasos ha-
 beat! Hic ego, si Crassi omnes cum
 Antoniis existant, si tu, L. Philippe, qui
 inter illos florebas, hanc causam voles
 cum Hortensio dicere, tamen superior sim
 necesse est. non enim, quemadmodum
 putatis, omnia sunt in eloquentia. est
 quaedam tamen ita perspicua veritas, ut
 eam infirmare nulla res possit. an, ante-
 quam postulasti, ut bona possideres, mi-
 sisti, qui curarent, ut dominus de suo fun-
 do a sua familia vi dejiceretur? utrumli-
 bet elige. alterum incredibile est: alterum
 nefarium: et ante hoc tempus utrumque
 inauditum. septingenta millia passuum
 vis esse decursa biduo? dic. negas? ante
 igitur misisti. malo. si enim illud diceres;
 improbe mentiri viderere. cum hoc con-

fiteris; id te admisisse concedis, quod nemendacio quidem tegere possis. hoc consilium Aquilio, et talibus viris, tam cupidum, tam audax, tam temerarium probabitur? quid haec amentia, quid haec festinatio, quid haec immaturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam jus, quam officium, quam pudorem? mittis injussu praetoris. quo consilio? jussurum sciebas? quid? cum jussisset, tum mittere nonne poteras? postulaturus eras. quando? post dies xxx. nempe si te nihil impediret: si voluntas eadem maneret: si valeres: denique si viveres, praetor jussisset. opinor, si vellet, si valeret, si jus diceret, si nemo recusaret, qui, ex ipsius decreto, et satisfdaret, et judicium accipere vellet. nam, per deos immortales! si Alphenus, procurator P. Quintii, tibi tum satisfdaret, et judicium accipere vellet; denique omnia, quae postulares, facere voluisset; quid ageres? revocares eum, quem in Galliam miseras? at hic quidem jam de fundo expulsus: jam a suis diis penatibus praeceptus ejectus: jam (quod indignissimum est) suo-

rum servorum manibus, nuntio atque imperio tuo, violatus esset. corrigeres haec scilicet tu postea. de cujusquam vita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te caecum cupiditate et avaritia fuisse, ut, cum postea quid futurum esset, ignorares: accidere autem multa possent: spem maleficii praesentis in incerto reliqui temporis eventu collocares? atque haec perinde loquor, quasi ipso illo tempore, cum te praetor jussisset ex edicto possidere, si in possessionem misisses, debueris, aut potueris P. Quintium de possessione deturbare. Omnia sunt, C. Aquili, ejusmodi, quivis ut perspicere possit, in hac causa improbitatem et gratiam cum inopia et veritate contendere. praetor te quemadmodum possidere jussit? opinor, ex edicto. sponsio quae in verba facta est? 'ni ex edicto praetoris bona P. Quintii possessa non sint.' redeamus ad edictum. id quemadmodum jubet possidere? num quid est causae, C. Aquili, quin si longe aliter possedit, quam praetor edixit, iste ex edicto non possederit, ego sponsione vicerim? nihil opinor. cognoscamus edictum. 'qui ex e-

‘dicto meo in possessionem venerint.’ de te loquitur, Naevi, quemadmodum tu putas. ais enim te ex edicto venisse. tibi, quid facias, definit: te instituit, tibi praecepta dat. ‘eos ita videtur in possessione esse oportere.’ quomodo? ‘quod ibidem recte custodire poterunt, id ibidem custodiant. quod non poterunt, id auferre, et abducere licebit.’ quid tum? ‘dominum, inquit, invitum detrudere non placet.’ eum ipsum, qui fraudandi causa latitet: eum ipsum, quem iudicio nemo defendat: eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus suis male agat, invitum de praedio detrudi vetat. proficiscenti tibi in possessionem praetor ipse, Sex. Naevi, palam dicit: ita possideto, ut tecum simul possideat Quintius: ita possideto, ut Quintio vis ne afferatur. quid? tu id quemadmodum observas? mitto illud dicere, eum, qui non latitarit, cui Romae domus, uxor, liberi, procurator esset; eum, qui tibi vadimonium non deseruisset; haec omnia mitto: illud dico, dominum expulsus esse de praedio: domino a familia sua manus allatas esse ante suos Lares familiares. hoc dico * * *.

8 Naevium ne appellasse quidem Quintium, cum simul esset, experiri posset quotidie: deinde, quod omnia judicia difficillima cum summa sua invidia, maximoque periculo P. Quintii fieri mallet, quam illud pecuniarium iudicium, quod uno die transigi posset: ex quo uno haec omnia nata, et profecta esse concedit. quo in loco conditionem tuli, si vellet pecuniam petere, P. Quintium iudicatum solvi satisfidaturum, dum ipse, si quid peteret, pari conditione uteretur. ostendi, quam multa ante fieri convenerit, quam hominis propinqui bona possideri postularentur: praesertim cum Romae domus ejus, uxor, liberi essent, et procurator aequae utriusque necessarius. docui, cum desertum esse dicat vadimonium, omnino vadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promississe dicat, eo die ne Romae quidem eum fuisse, id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui et scire deberent, et causam, cur mentirentur, non haberent. ex edicto autem non potuisse bona possideri, demonstravi: quod neque fraudandi causa latitasset, neque exilii causa solum vertisse diceretur. reli-

quum est, ut eum nemo iudicio defende-
rit. quod contra copiosissime defensum
esse contendi, non ab homine alieno, ne-
que ab aliquo calumniatore, atque im-
probo: sed ab equite Romano propin-
quo et necessario suo, quem ipse Sex. Nae-
vius procuratorem relinquere antea con-
sueffet: neque eum, si tribunos appella-
rit, idcirco minus iudicium pati paratum
fuisse: neque potentia procuratoris Nae-
vio jus ereptum: contra, istum potentia
sua tum tantummodo superiorem fuisse,
nunc nobis vix respirandi potestatem da-
re. Quaesivi, quae causa fuisset, cur
bona non venissent, cum ex edicto possi-
derentur. deinde illud quoque requisivi,
qua ratione ex tot creditoribus nemo ne-
que tum idem fecerit, neque nunc con-
trà dicat, omnesque pro P. Quintio pug-
nent: praesertim cum in tali iudicio tes-
timonia creditorum existimentur ad rem
maxime pertinere. postea sum usus ad-
versarii testimonio, qui sibi eum nuper
edidit socium, quem, quo modo nunc in-
tendit, ne in vivorum quidem numero
tum demonstrat fuisse. tum illam incre-
dibilem celeritatem, seu potius audaci-

am, protuli: confirmavi, necesse esse aut
 biduo DCC millia passuum esse decursa,
 aut Sex. Naevium diebus compluribus
 ante in possessionem misisse, quam postu-
 laret, ut ei liceret bona possidere. postea
 recitavi edictum, quod aperte dominum
 de praedio detrudi vetaret: in quo con-
 stitit, Naevium ex edicto non possedisse,
 cum confiteretur ex praedio vi detrusum
 esse Quintium. omnino autem bona pos-
 sessa non esse constitui: quod bonorum
 possessio spectetur non in aliqua parte,
 sed in universis, quae teneri, ac posside-
 ri possint. dixi, Romae domum fuisse,
 quo iste ne aspirarit quidem: servos com-
 plures, ex quibus iste possederit nemi-
 nem, ne attigerit quidem: unum fuisse,
 quem attingere conatus sit: prohibitum
 fuisse: quievisse. in ipsa Gallia cognos-
 tis in praedia privata Quintii Sex. Nae-
 vium non venisse. denique ex ipso saltu,
 quem, per vim expulso socio, possedit,
 servos privatos Quintii non omnes ejec-
 tos esse. ex quo, et ex caeteris dictis, fac-
 tis, cogitatisque Sex. Naevii, quivis po-
 test intelligere, istum nihil aliud egisse,
 neque nunc agere, nisi uti per vim, per

injuriā, per iniquitatem iudicii, totum agrum, qui communis est, suum facere possit. Nunc causa perorata, res ipsa, et periculi magnitudo, C. Aquili, cogere videtur, ut te, atque eos, qui tibi in consilio sunt, obsecret, obtesteturque P. Quintius per senectutem, ac solitudinem suam, nihil aliud, nisi ut vestrae naturae, bonitatisque obsequamini: ut, cum veritas cum hoc faciat, plus hujus inopia possit ad misericordiam, quam illius opes ad crudelitatem. quo die ad te iudicem venimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, negligere coepimus. si causa cum causa contenderet; nos nostram perfacile cuivis probaturos statuebamus. quod vitae ratio cum ratione vitae decerneret; idcirco nobis etiam magis te iudice opus esse arbitrati sumus. ea res enim nunc in discrimine versatur, utrumne possit se contra luxuriam ac licentiam rusticana illa atque inculta parsimonia defendere: an deformata, atque ornamentis omnibus spoliata, nuda, cupiditati, petulantiaeque addicatur. non comparat se tecum gratia P. Quintius, Sex. Naevi: non opibus, non facultate

contendit. omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. fatetur, se non bellè dicere, non ad voluntatem loqui posse: non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam devolare: non profusis sumptibus vivere: non ornare magnifice, splendideque convivium: non habere domum clausam pudori et sanctimoniae, patentem, atque adeo expositam cupiditati et voluptatibus: contra, sibi officium, fidem, diligentiam, vitam omnino semper horridam atque aridam cordi fuisse. ista superiora esse, ac plurimum posse his moribus sentit. quid ergo est? non usque eo tamen, ut in capite, fortunisque hominum honestissimorum dominantur ii, qui relicta bonorum virorum disciplina, et quaestum et sumptum Gallonii sequi maluerunt, atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia perfidiaque vixerunt. si licet vivere eum, quem Sex. Naevius non vult: si est homini honesto locus in civitate, invito Naevio: si fas est respirare P. Quintium, contra nutum ditionemque Naevii: si quae pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiam, te defenden-

te, obtinere: spes est, et hunc miserum atque infelicem aliquando tandem posse consistere. sin et poterit Naevius, id, quod libet, et ei libebit, quod non licet: quid agendum est? qui deus appellandus est? cujus hominis fides imploranda est? qui denique questus, qui moeror dignus inveniri in calamitate tanta potest? Miserum est exturbari fortunis omnibus: miserius est, injuriâ. acerbum est ab aliquo circumveniri: acerbius, a propinquo. calamitosum est bonis everti: calamitosius, cum dedecore. funestum est a forti atque honesto viro jugulari: funestius, ab eo, cujus vox in praeconio quaestu prostitit. indignum est a pari vinci, aut superiore: indignius, ab inferiore atque humiliore. luctuosum est tradi alteri cum bonis: luctuosius, inimico. horribile est causam capitis dicere: horribilius, priore loco dicere. omnia circumspexit Quintius, omnia periclitatus est, C. Aquili: non praetorem modo, a quo jus impetraret, invenire non potuit, atque adeo ne unde arbitrato quidem suo postularet: sed ne amicos quidem Sex. Naevii: quorum saepe, et diu ad pedes

jacuit stratus, obsecrans per deos immortales, ut aut secum jure contenderent, aut injuriam sine ignominia sibi imponerent. denique ipsius inimici vultum superbissimum subiit: ipsius Sex. Naevii lacrymans manum prehendit, in propinquorum bonis proscribendis exercitatum: obsecravit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipsius conjugem et liberos, quibus propior P. Quintio nemo est, ut aliquando misericordiam caperet; aliquam, si non propinquitatis, at aetatis suae; si non hominis, at humanitatis rationem haberet: ut secum aliquid, integra sua fama, qualibet, dummodo tolerabili, conditione transigeret. ab ipso repudiatus, ab amicis ejus non sublevatus, ab omni magistratu agitatus, atque perterritus, quem praeter te appellet, habet neminem: tibi se, tibi suas omnes opes, fortunasque commendat: tibi committit existimationem ac spem reliquae vitae: multis vexatus contumeliis, plurimis jactatus injuriis, non turpis ad te, sed miser confugit. e fundo ornatissimo dejectus, ignominiis omnibus appetitus, cum il-

lum in suis paternis bonis dominari videret, ipse filiae nubili dotem conficere non posset, nihil alienum tamen vita superiore commisit. itaque te hoc obsecrat, C. Aquili, ut, quam existimationem, quam honestatem in iudicium tuum prope acta jam aetate, decursaue attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco efferre: ne is, de cuius officio nemo unquam dubitavit, sexagesimo denique anno, dedecore, macula, turpissimaque ignominia notetur: ne ornamentis ejus omnibus Sex. Naevius pro spoliis abutatur: ne per te ferat, quo minus, quae existimatio P. Quintium usque ad senectutem perduxit, eadem usque ad rogam prosequatur.

P R O

SEX. ROS. AMERINO.

O R A T I O II.

CREDO ego vos, Iudices, mirari, quid sit, quod, cum tot summi oratores, hominesque nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, qui neque aetate, neque ingenio, neque auctoritate sim cum iis, qui sedeant, comparandus. omnes enim hi, quos videtis adesse in hac causa, injuriam novo scelere conflata putant oportere defendi: defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. ita fit, ut adsint, propterea quod officium sequuntur: taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. quid ergo? audacissimus ego ex omnibus? minime. at tanto officiosior, quam caeteri? ne istius quidem laudis ita sum cupidus, ut aliis eam praereptam velim. quae me igitur res praeter caeteros impulit, ut cau-

fam Sex. Roscii reciperem? quia, si quis istorum dixisset, quos videtis adesse, in quibus summa auctoritas est, atque amplitudo; si verbum de republica fecisset, id quod in hac causa fieri necesse est: multo plura dixisse, quam dixisset, putaretur. ego etiam si omnia, quae dicenda sunt, libere dixero, nequaquam tamen similiter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit. deinde, quod caeterorum neque dictum obscurum potest esse, propter nobilitatem et amplitudinem: neque temere dicto concedi, propter aetatem et prudentiam: ego si quid liberius dixero, vel occultum esse propterea quod nondum ad rempublicam accessi, vel ignosci adolescentiae meae poterit: tametsi non modo ignoscendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo jam de civitate sublata est. accedit illa quoque causa, quod a caeteris forsitan ita petatum sit, ut dicerent, ut utrumvis salvo officio se facere posse arbitrarentur. a me autem ii contenderunt, qui apud me et amicitia, et beneficiis, et dignitate plurimum possunt: quorum ego neque benevolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem asper-

nari, nec voluntatem negligere debeam.

² His de causis ego huic causae patronus extiti, non electus unus, qui maximo ingenio, sed relictus ex omnibus, qui minimo periculo possem dicere: neque uti satis firmo praesidio defensus Sex. Roscius, verum uti ne omnino desertus esset. forsitan quaeratis, qui iste terror sit, et quae tanta formido, quae tot, ac tales viros impediatur, quo minus pro capite, et fortunis alterius, quemadmodum consueverunt, causam velint dicere. quod adhuc vos ignorare non mirum est, propterea quod consulto ab accusatoribus, ejus rei, quae conflavit hoc iudicium, mentio facta non est. quae res ea est? bona patris hujusce Sex. Roscii, quae sunt sexagies: quae de viro fortissimo, et clarissimo, L. Sylla, quem honoris causa nomino, duobus millibus nummum se dicit emisit adolescens vel potentissimus hoc tempore nostrae civitatis, L. Cornelius Chryfogonus. is a vobis, Iudices, hoc postulat, ut, quoniam in alienam pecuniam tam plenam, atque praeclaram, nullo jure invaserit; quoniamque ei pecuniae vita Sex. Roscii obstare, atque officere videar-

tur; deleatis ex animo suo suspicionem omnem, metumque tollatis. sese, hoc incolumi, non arbitratur hujus innocentis patrimonium tam amplum et copiosum posse obtinere: damnato et ejecto, sperat se posse, quod adeptus est per scelus, id per luxuriam effundere atque consumere. hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesque stimulat ac pungit, ut evellatis, postulat: ut ad hanc suam praedam, tam nefariam, adjutores vos profiteamini. si vobis aequa et honesta postulatio videtur, Judices: ego contra brevem postulationem afferro, et (quomodo mihi persuadeo) aliquanto aequiorem. Primum a Chrysogono peto, ut pecunia, fortunisque nostris contentus sit, sanguinem et vitam ne petat: deinde a vobis, Judices, ut audacium sceleri resistatis, innocentium calamitatem levetis, et in causa Sex. Roscii, periculum, quod in omnes intenditur, propulsetis. quod si aut causa criminis, aut facti suspicio, aut quaelibet denique vel minima res reperietur, quamobrem videantur illi nonnihil tamen in deferendo nomine secuti; postremo, si praeter eam praedam,

quam dixi, quidquam aliud causae inveniatis: non recusamus, quin illorum libidini Sex. Roscii vita dedatur. si aliud agitur nihil, nisi, ut iis ne quid desit, quibus satis nihil est: si hoc solum hoc tempore pugnatur, ut ad illam optimam, praeclaramque praedam damnatio Sex. Roscii, velut cumulus, accedat: nonne cum multa indigna, tum vel hoc indignissimum est, vos idoneos habitos, per quorum sententias, jusque jurandum id assequantur, quod antea ipsi scelere et ferro assequi consuerunt? qui ex civitate in senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium delecti estis propter severitatem, ab his hoc postulare homines siccarios, atque gladiatores, non modo ut supplicia vitent, quae a vobis pro maleficiis suis metuere atque horrere debent, verum etiam ut spoliis Sex. Roscii hoc iudicio ornati auctique discedant? His de rebus tantis, tamque atrocibus, neque satis me commode dicere, neque satis graviter conqueri, neque satis libere vociferari posse intelligo. nam commoditati ingenium, gravitati aetas, libertati tempora sunt impedimento. huc accedit sum-

mus timor, quem mihi natura, pudorque meus attribuit, et vestra dignitas, et vis adversariorum, et Sex. Roscii pericula, quapropter vos oro, atque obsecro, Iudices, ut attente, bonaque cum venia verba mea audiatis. fide, sapientiaque vestra fretus, plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo. hoc onus si vos aliqua ex parte allevabitis, feram, ut potero, studio, et industria, Iudices. si a vobis (id quod non spero) deserar; tamen animo non deficiam, et id, quod suscepi, quoad potero, perferam. quod si perferre non potero; opprimi me onere officii malo, quam id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere. te quoque magnopere, M. Fanni, quaeso, ut, qualem te jam antea populo Romano praebuisti, cum huic idem quaestioni iudex praeesses, talem te et nobis, et populo Romano hoc tempore impertias. Quanta multitudo hominum convenerit ad hoc iudicium, vides: quae sit omnium mortalium expectatio, quae cupiditas, ut acria, ac severa iudicia fiant, intelligis. longo in-

tervallo iudicium inter sicarios hoc primum committitur, cum interea caedes indignissimae, maximaeque factae sint. omnes hanc quaestionem, te praetore, de manifestis maleficiis, quotidianoque sanguine haud remissius sperant futuram. qua vociferatione in caeteris iudiciis accusatores uti consueverunt, ea nos hoc tempore utimur, qui causam dicimus. petimus abs te, M. Fanni, a vobisque, Iudices, ut quam acerrime maleficia vindicetis: ut quam fortissime hominibus audacissimis resistatis: ut hoc cogitetis, nisi in hac causa, qui vester animus sit, ostendetis, eo prorumpere hominum cupiditatem, et scelus, et audaciam, ut non modo clam, verum etiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes vestros, Iudices, inter ipsa subsellia caedes futurae sint. etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, nisi ut id fieri liceat? accusant ii, qui in fortunas hujus invaserunt: causam dicit is, cui, praeter calamitatem, nihil reliquerunt. accusant ii, quibus occidi patrem Sex. Roscii, bono fuit: causam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam

egestatem. accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summe cupierunt: causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum iudicium cum praesidio venit, ne hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. denique accusant ii, quos populus poscit: causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria caede restat. atque ut facilius intelligere possitis, Iudices, ea, quae facta sunt, indigniora esse, quam haec sunt, quae dicimus: ab initio, res quemadmodum gesta sit, vobis exponemus: quo facilius et huius hominis innocentissimi miseriae, et illorum audaciam cognoscere possitis, et reipublicae calamitatem. Sex. Roscius⁶ us, pater huiusce, municeps Amerinus, fuit cum genere, et nobilitate, et pecunia, non modo sui municipii, verum etiam ejus vicinitatis facile primus, tum gratia atque hospitiiis florens hominum nobilissimorum. nam cum Metellis, Serviliis, Scipionibus erat ei non modo hospitium, verum etiam domesticus usus et consuetudo: quas (ut aequum est) familias, honestatis, amplitudinisque gratia pomino. itaque ex suis omnibus commodis hoc solum filio reliquit. nam pa-

trimonium domestici praedones vi ereptum possident: fama et vita innocentis ab hospitibus amicisque paternis defenditur. hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuisset, tum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium dignitas et salus in discrimen veniret, praeter caeteros in ea vicinitate eam partem, causamque opera, studio, auctoritate defendit. etenim rectum putabat, pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. posteaquam victoria constituta est, ab armisque recessimus: cum proscriberentur homines, atque ex omni regione caperentur ii, qui adversarii fuisse putabantur: erat ille Romae frequens; atque in foro, et in ore omnium quotidie versabatur: magis ut exultare victoria nobilitatis videretur, quam timere, ne quid ex ea calamitatis sibi accideret. erant ei veteres inimicitiae cum duobus Rosciis Amerinis, quorum alterum sedere in accusatorum subsellis video; alterum tria hujusce praedia possidere audio. quas inimicitias si tam cavere potuisset, quam metuere solebat, viveret. neque enim, Iudices, in-

juriam metuebat. nam duo isti sunt T. Roscii (quorum alteri Capitoni cognomen est: iste, qui adest, Magnus vocatur) homines ejusmodi: alter plurimarum palmarum vetus ac nobilis gladiator habetur: hic autem nuper se ad eum lanistam contulit; qui, cum ante hanc pugnam tiro esset scientiâ, facile ipsum magistrum scelere audaciaque superavit. Nam cum hic Sex. Roscius esset Ameriae, T. autem iste Roscius Romae: cum hic filius assiduus in praediis esset, cumque se voluntate patris rei familiari, vitaeque rusticae dedisset: iste autem frequens Romae esset: occiditur ad balneas Palatinas, rediens a coena Sex. Roscius. spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficii pertineat. verum id, quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit, hunc affinem culpae judicatote. occiso Sex Roscio, primus Ameriam nunciat Mallius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens et familiaris istius T. Roscii: et nunciat domum, non filii, sed T. Capitonis, inimici: et, cum post horam primam noctis occisus esset, primo diluculo nuncius

hic Ameriam venit. decem horis nocturnis sex et quinquaginta millia passuum cisis pervolavit; non modo ut exoptatum inimico nuntium primus afferret, sed etiam cruorem inimici, quam recentissimum, telumque paulo ante e corpore extractum ostenderet. quatrIduo, quo haec gesta sunt, res ad Chrysogonum in castra L. Syllae Volaterras deferitur: magnitudo pecuniae demonstratur: bonitas praediorum; nam fundos decem et tres reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt: hujus inopia et solitudo commemoratur. demonstrant, cum pater hujusce, Sex. Roscius, homo tam splendidus, et graciosus, nullo negotio sit occisus, perfacile hunc hominem, incautum, et rusticum, et Romae ignotum, de medio tolli posse. ad eam rem operam suam pollicentur. ne diutius vos teneam, Judices, societas coitur. Cum jam proscriptionis mentio nulla fieret, et cum etiam qui antea metuerant, redirent, ac jam defunctos sese periculis arbitrarentur: hominis studiosissimi nobilitatis princeps fit Chrysogonus. tria praedia vel nobilissima Capitori propria traduntur,

quae hodie possidet: in reliquas omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni, quemadmodum ipse dicit, impetum facit. haec bona sexagies H-S emuntur duobus millibus nummum. haec omnia, Iudices, imprudente L. Sylla facta esse certe scio. neque enim mirum, cum eodem tempore et ea, quae praeterita sunt, et ea, quae videntur instare, praeparet: cum et pacis constituendae rationem, et belli gerendi potestatem solus habeat; cum omnes in unum spectent, unus omnia gubernet; cum tot tantisque negotiis distentus sit, ut respirare libere non possit; si aliquid non animadvertat: cum praesertim tam multi occupationem ejus observent, tempusque aucupentur, ut, simul atque ille despexerit, aliquid hujuscemodi moliantur. huc accedit, quod quamvis ille felix sit, sicut est: tamen in tanta felicitate nemo potest esse in magna familia, qui neminem, neque servum, neque libertum improbum habeat. interea iste T. Roscius, vir optimus, procurator Chrysogoni, Ameriam venit: in praedia hujus invadit: hunc miserum luctu perditum, qui nondum etiam omnia

paterno funeri iusta solvisset, nudum eji-
cit domo, atque focis patriis, diisque pe-
natibus praecipitem, Judices, exturbat:
ipse amplissimae pecuniae fit dominus.
qui in sua re fuisset egentissimus, erat (ut
fit) insolens in aliena. multa palam do-
mum suam auferbat: plura clam de me-
dio removebat: non pauca suis adjuto-
ribus large effuseque donabat: reliqua,
constituta auctione, vendebat. Quod
Amerinis usque eo visum est indignum,
ut urbe tota fletus, gemitusque fieret. et-
enim multa simul ante oculos versaban-
tur: mors hominis florentissimi, Sex Ros-
cii, crudelissima: filii autem ejus egestas
indignissima; cui de tanto patrimonio
praedo iste nefarius ne iter quidem ad
sepulcrum patrum reliquisset: bonorum
emptio flagitiosa, flagitiosa possessio, fur-
ta, rapinae, donationes. nemo erat, qui
non ardere omnia mallet, quam videre
in Sex. Roscii, viri optimi atque hones-
tissimi, bonis jactantem se, ac dominan-
tem T. Roscium. itaque decurionum
decretum statim fit, ut decem-primi pro-
ficiscantur ad L. Syllam, doceantque e-
um, qui vir Sex. Roscius fuerit: conquē-

rantur de istorum scelere, et injuriis: erant, ut et illius mortui famam, et filii innocentis fortunas conservatas velit. atque ipsum decretum, quaeso, cognoscite. **DECRETUM DECURIONUM.** legati in castra veniunt. intelligitur, Iudices, id, quod jam ante dixi, imprudente L. Sylla, scelera haec et flagitia fieri. nam statim Chryfogonus et ipse ad eos accedit, et homines nobiles allegat iis, qui peterent, ne ad Syllam adirent, et omnia Chryfogonum, quae vellent, esse facturum pollicerentur. usque adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet, quam de his rebus Syllam doceri. homines antiqui, qui ex sua natura caeteros fingerent, cum ille confirmaret, sese nomen Sex. Roscii de tabulis exempturum, praedia vacua filio traditurum: cumque id ita futurum T. Roscius Capito, qui in X. legatis erat, appromitteret, crediderunt: Ameriam re inorata reverterunt. ac primo rem differre quotidie ac procrastinare illi coeperunt: deinde aliquanto lentius, nihil agere, atque deludere: postremo (id quod facile intellectum est) insidias vitae hujusce Sex. Roscii parare; neque sese ar-

bitrari posse diutius alienam pecuniam domino incolumi obtinere. Quod is simul atque sensit, de amicorum cognatorumque sententia Romam confugit, et sese ad Caeciliam, Nepotis filiam, quam honoris causa nomino, contulit, qua pater usus erat plurimum: in qua muliere, Iudices, etiam nunc, id quod omnes semper existimaverunt, quasi exempli causa, vestigia antiqui officii remanent. ea Sex. Roscium inopem, ejectum domo, atque expulsum ex suis bonis, fugientem latronum tela, et minas, recepit domum: hospitique oppresso jam, desperatoque ab omnibus, opitulata est. ejus virtute, fide, diligentia factum est, ut hic potius vivus in reos, quam occisus in proscriptos referretur. nam postquam isti intellexerunt, summa diligentia vitam Sex. Roscii custodiri, neque sibi ullam caedis faciendae potestatem dari: consilium ceperunt plenum sceleris et audaciae, ut nomen hujus de parricidio deferrent: ut ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio: denique ut, quoniam crimine non poterant, tempore ipso

pugnarent. ita loqui homines: 'quod
'judicia tam diu facta non essent, con-
'demnari eum oportere, qui primus in
'judicium adductus esset: 'huic autem
patronos propter Chrysogoni gratiam
defuturos: de bonorum venditione, et
de ista societate verbum esse facturum ne-
minem: ipso nomine parricidii, et atro-
citate criminis, fore, ut hic nullo negotio
tolleretur, cum a nullo defensus esset. hoc
consilio, atque adeo hac amentia impulsus,
quem ipsi, cum cuperent, non potuerunt
occidere, eum jugulandum vobis tradi-
derunt. Quid primum querar? aut unde
potissimum, Judices, ordiar? aut quod,
aut a quibus auxilium petam? deorumne
immortalium? populine Romani? ves-
tramne, qui summam potestatem habetis,
hoc tempore fidem implorem? pater oc-
ciscus nefarie, domus obsessa, ab inimicis
bona adempta, possessa, direpta: filii vita
infesta, saepe ferro atque insidiis appeti-
ta. quid ab his tot maleficiis sceleris ab-
esse videtur? tamen haec aliis nefariis
cumulant, atque adaugent: crimen in-
credibile confingunt: testes in hunc, et
accusatores hujusce pecunia comparant:

hanc conditionem misero ferunt, ut optet, utrum malit cervices Roscio dare, an insutus in culeum per summum dedecus vitam amittere. patronos huic defuturos putaverunt: defunt. qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac causa est satis, quoniam quidem suscepi, non deest profecto, Judices. et forsitan in suscipienda causa temere impulsus adolescentia fecerim: quoniam quidem semel suscepi, licet, hercules, undique omnes in me terrores, periculaque impendeant omnia, succurram, atque subibo. certum est, deliberatumque, quae ad causam pertinere arbitror, omnia non modo dicere, verum etiam libenter, audacter, libereque dicere. nulla res tanta existat, Judices, ut possit vim mihi majorem adhibere metus, quam fides. etenim quis tam dissoluto animo est, qui haec cum videat, tacere, ac negligere possit? patrem meum, cum proscrip- tus non esset, jugulastis: occisum in proscriptorum numerum retulistis: me domo mea per vim expulistis: patrimonium meum possidetis. quid vultis amplius? etiamne ad subsellia cum ferro atque te-

lis venistis, ut hîc aut juguletis, aut condemnatis Sex. Roscium? Hominem longe audacissimum nuper habuimus in civitate C. Fimbriam, et, quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui ipsi quoque insaniunt, insanissimum. is cum curasset in funere C. Marii, ut Q. Scaevola vulneraretur, vir sanctissimus, atque ornatissimus nostrae civitatis: (de cujus laude neque hîc locus est, ut multa dicantur, neque plura tamen dici possunt, quam populus Romanus memoria retinet) diem Scaevolae dixit, posteaquam comperit, eum posse vivere. cum ab eo quaereretur, quid tandem accusaturus esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode posset: aiunt, hominem, (ut erat furiosus) respondisse, ‘quod non totum telum corpore recepisset.’ quo populus Romanus nihil vidit indignius, nisi ejusdem viri mortem; quae tantum potuit, ut omnes cives suos perdiderit, et affligerit: quos quia servare per compositionem volebat, ipse ab iis interemptus est. estne hoc illi dicto, atque facto Fimbriae non simillimum? accusatis Sex. Roscium:

quid ita? quia de manibus vestris effugit: quia se occidi passus non est. illud, quia in Scaevola factum est, magis indignum videtur: hoc, quia fit a Chrysogono, num est ferendum? nam, per deos immortales! quid est in hac causa, quod defensionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquentiam magnopere desiderat? totam causam, Iudices, explicemus, atque ante oculos expositam consideremus. ita facillime, quae res totum iudicium contineat, et quibus de rebus nos dicere oporteat, et quid vos sequi conveniat, intelligetis. Tres sunt res, quantum ego existimare possum, quae obstant hoc tempore Sex. Roscio, crimen adversariorum, et audacia, et potentia. criminis confictionem accusator Erucius suscepit: audaciae partes Roscii sibi poposcerunt: Chrysogonus autem, is, qui plurimum potest, potentia pugnat. de hisce omnibus rebus me dicere oportere intelligo. quid igitur est? non eodem modo de omnibus: ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet; duas autem reliquas vobis populus Romanus imposuit. ego crimen o-

portet diluam : vos et audaciae resistere, et hominum ejusmodi perniciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore extinguere, atque opprimere debetis. occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. scelestum, dii immortales! ac nefarium facinus, atque ejusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse videantur. etenim si (id quod praeclare a sapientibus dicitur) vultu saepe laeditur pietas : quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, jura divina atque humana cogeant? in hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita raro extitit, ut, si quando auditum sit, portenti ac prodigii simile numeretur, quibus tandem te, C. Eruci, argumentis accusatorem censes uti oportere? nonne et audaciam ejus, qui in crimen vocetur, singularem ostendere; et mores ferros, immanemque naturam; et vitam vitiiis flagitiisque omnibus deditam; et denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne objiciendi quidem causa, contulisti.

14 Patrem occidit Sex Roscius. qui homo? adolescentulus corruptus, et ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. vetus videlicet ficarius, homo audax, et saepe in caede versatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. luxuries igitur hominem nimirum, et aeris alieni magnitudo, et indomitae animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. de luxuria purgavit Erucius, cum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuisse. nihil autem unquam debuit. cupiditates porro quae possunt esse in eo, qui (ut ipse accusator objecit) ruri semper habitavit, et in agro colendo vixerit? quae vita maxime disjuncta a cupiditate, et cum officio conjuncta. quae res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio objecit? patri, inquit, non placebat. patri non placebat? quam ob causam? necesse est enim eam quoque justam, et magnam, et perspicuam fuisse. nam, ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri a filio sine plurimis et maximis causis; sic hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium sine causis multis, et magnis, et necessariis. rursus

igitur eodem revertamur, et quaeramus, quae tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri displiceret. at perspicuum est, nullum fuisse. pater igitur amens, qui odisset eum sine causa, quem procrearat. at is quidem fuit omnium constantissimus. ergo illud jam perspicuum profecto est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit; neque odii causam patri, neque sceleris filio fuisse. Ne-^{is} scio, inquit, quae causa odii fuerit: fuisse odium intelligo: quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore volebat esse; hunc in praedia rustica relegarat. quod Erucio accidebat in mala nugatoriaque accusatione, idem mihi usuvenit in causa optima. ille, quomodo crimen commentitium confirmaret, non inveniebat: ego, res tam leves qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. quid ais, Eruci? tot praedia, tam pulchra, tam fructuosa Sex. Roscius filio suo, relegationis, ac supplicii gratia, colenda ac tuenda tradiderat? quid hoc? patresfamilias, qui liberos habent, praesertim homines illius ordinis, ex muni-

ciis rusticis, nonne optatissimum sibi putant esse, filios suos rei familiari maxime servire, et in praediis colendis operae plurimum studiique consumere? an amandarat hunc sic, ut esset in agro, ac tantummodo aleretur ad villam? ut commodis omnibus careret? quid si constat, hunc non modo colendis praediis praefuisse, sed certis fundis, patre vivo, frui solitum esse? tamenne haec attempta vita, et rusticana, relegatio atque amandatio appellabitur? vides, Eruci, quantum distet argumentatio tua ab re ipsa, atque a veritate. quod consuetudine patres faciunt, id, quasi novum, reprehendis: quod benevolentia fit, id odio factum criminaris: quod honoris causa pater filio suo concessit, id eum supplicii causa fecisse dicis. neque haec tu non intelligis: sed usque eo quid arguas, non habes, ut non modo tibi contra nos dicendum putes, verum etiam contra rerum naturam, contraque consuetudinem hominum, contraque opiniones omnium. At enim, cum duos filios haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. quaeso, Eruci, ut hoc

in bonam partem accipias. non enim exprobrandi causa, sed commonendi gratia dicam. si tibi fortuna non dedit, ut patre certo nascerere, ex quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset: at natura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes. eo accessit studium doctrinae, ut ne a literis quidem alienus esses. ecquid tandem tibi videtur (ut ad fabulas veniamus) senex ille Caecilianus minoris facere Eutychem, filium rusticum, quam illum alterum, Chaerestratum? (nam, ut opinor, hoc nomine est) alterum in urbe secum honoris causa habere? alterum rus supplicii causa relegasse? quid ad istas ineptias abis? inquires. quasi vero mihi difficile sit, quamvis multos nominatim proferre, ne longius abeam, vel tribules, vel vicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas assiduos esse cupiunt. verum homines notos sumere odiosum est, cum et illud incertum sit, velintne hi sese nominari: et nemo vobis magis notus futurus sit, quam est hic Eutyclus: et certe ad rem nihil interfit, utrum hunc ego comicum adolescentem, an aliquem

ex agro Veiente nominem. etenim hæc conficta arbitror a poëtis esse, ut effictos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem nostrae vitae quotidianae videremus. age nunc, refer animum, sis, ad veritatem, et considera, non modo in Umbria, atque in ea vicinitate, sed in his veteribus municipiis, quae studia a patribusfamilias maxime laudentur. jam profecto te intelliges inopia criminum summam laudem Sex. Roscio vitio et culpae dedisse.

17 At non modo hoc patrum voluntate liberi faciunt: sed permultos et ego novi, et (nisi me fallit animus) unusquisque vestrum, qui et ipsi incensi sunt studio, quod ad agrum colendum attinet: vitamque hanc rusticam, quam tu probro, et erimini putas esse oportere, et honestissimam, et suavissimam esse arbitrantur. quid censes, hunc ipsum Sex. Roscium, quo studio, et qua intelligentia esse in rusticis rebus? ut ex his propinquis ejus, hominibus honestissimis, audio, non tu in isto artificio accusatorio callidior es, quam hic in suo. verum, ut opinor, quoniam ita Chrysogono videtur, qui

huic nullum praedium reliquit, et artificium obliviscatur, et studium deponat, licebit. quod tametsi miserum et indignum est, feret tamen aequo animo, Iudices, si per vos vitam et famam potest obtinere. hoc vero est, quod ferri non potest, si et in hanc calamitatem venit propter praediorum bonitatem et multitudinem: et, quod ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi: ut parum miseriae sit, quod aliis coluit, non sibi, nisi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit. Nae tu, Eruci, accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcescebantur, qui consules fierent. etenim, qui praeesse agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem sua manu spargentem semen, qui missi erant, convenerunt, hominem turpissimum atque inhonestissimum judicares. at hercule maiores nostri longe aliter et de illo, et de caeteris talibus viris existimabant. itaque ex minima tenuissimaque republica maximam, et florentissimam nobis reliquerunt. suos enim agros studiose colebant: non alienos cupide appetebant: quibus rebus, et agris, et

urbibus, et nationibus, rempublicam, atque hoc imperium et populi Romani nomen auxerunt. neque ego haec eo profero, quo conferenda sint cum hisce, de quibus nunc quaerimus: sed ut illud intelligatur, cum apud maiores nostros summi viri, clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reipublicae sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operae, temporisque consumpserint; ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri assiduus semper vixerit: cum praesertim nihil esset, quod aut patri gratus, aut sibi jucundius, aut re vera honestius facere posset. odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc, opinor, ostenditur, Eruci, quod hunc ruri esse patiebatur. numquid est aliud? Immo vero, inquit, est. nam istum exheredare in animo habebat. audio: nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat. nam illa, opinor, tu quoque concedis levia esse, atque inepta. convivia cum patre non inibat. quippe qui ne in oppidum quidem, nisi perrarò, veniret. domum suam. istum non fere quisquam vocabat.

nec mirum, qui neque in urbe viveret, neque revocaturus esset. Verum haec¹⁹ quoque tu intelligis esse nugatoria. illud, quod coepimus, videamus; quo certius argumentum odii reperiri nullo modo potest. exheredare pater filium cogitabat. mitto quaerere, qua de causa: quaero, qui scias. tametsi te dicere, atque enumerare causas omnes oportebat: et id erat certi accusatoris officium, qui tanti sceleris argueret, explicare omnia vitia atque peccata filii, quibus incensus parens potuerit animum inducere, ut naturam ipsam vinceret; ut amorem illum penitus insitum ejiceret ex animo; ut denique patrem esse sese oblivisceretur: quae sine magnis hujusce peccatis accidere potuisse non arbitror. verum concedo tibi, ut ea praetereas, quae, cum taces, nulla esse concedis. illum quidem voluisse exheredare, certe tu planum facere debes. quid ergo affers, quare id factum putemus? vere nihil potes dicere. finge aliquid saltem commode: ut ne plane videaris id facere, quod aperte facis, hujus miseri fortunis, et horum virorum talium dignitati illudere. exhe-

redare filium voluit: quam ob causam?
nescio. exheredavitne? non. quis pro-
hibuit? cogitabat. cogitabat? cui dixit?
nemini. quid est aliud, iudicio, ac legi-
bus, ac maiestate vestra abuti ad quaes-
tum, atque ad libidinem, nisi hoc modo
accusare, atque id objicere, quod planum
facere non modo non possis, verum ne
coneris quidem? nemo nostrum est, E-
ruci, quin sciat, tibi inimicitias cum Sex.
Roscio nullas esse. vident omnes, qua
de causa huic inimicus venias. sciunt
hujusce pecunia te adductum esse. quid
ergo est? ita tamen quaestus te cupi-
dum esse oportebat, ut horum existima-
tionem, et legem Remmiam putares
²⁰ aliquid valere oportere. Accusatores
multos esse in civitate utile est, ut me-
tu contineatur audacia: veruntamen hoc
ita est utile, ut ne plane illudamur ab
accusatoribus. innocens est quispiam:
veruntamen, quanquam abest a culpa,
suspicionem tamen non caret. tametsi mi-
serum est, tamen ei, qui hunc accuset,
possim aliquo modo ignoscere. cum e-
nim aliquid habeat, quod possit crimi-
nose ac suspiciose dicere, aperte ludi-

ficari et calumniari sciens non videatur, quare facile omnes patimur, esse quamplurimos accusatores, quod innocens si accusatus sit, absolvi potest: nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest. utilius est autem absolvi innocentem, quam nocentem causam non dicere. anseribus cibaria publicè locantur, et canes aluntur in Capitolio, ut significant, si fures venerint. at fures inter noscere non possunt. significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerint: et, quia id est suspiciosum, tametsi bestiae sunt, tamen in eam partem potius peccant, quae est cautior. quod si luce quoque canes latrent, cum deos salutatum aliqui venerint: opinor, iis crura suffringantur, quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. simillima est accusatorum ratio. alii vestrum anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alii canes, qui et latrare et mordere possunt. cibaria vobis praeberi videmus: vos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur. hoc populo gratissimum est. deinde, si vultis, etiam tum, cum verisimile erit ali-

quem commisisse, in suspitione latrator-
te. id quoque concedi potest. sin autem
sic agetis, ut arguatis aliquem patrem oc-
cidisse, neque dicere possitis, aut quare,
aut quomodo; ac tantummodo sine sus-
pitione latrabitis; crura quidem vobis
nemo suffringet: sed si ego hos bene no-
vi, literam illam, cui vos usque eo ini-
mici estis, ut etiam eas omnes oderitis, ita
vehementer ad caput affigent, ut postea
neminem alium, nisi fortunas vestras,
²¹ accusare possitis. Quid mihi ad defen-
dendum dedisti, bone accusator? quid
hiscæ autem ad suspicandum? ne exhere-
daretur, veritus est. audio. sed qua de
causa vereri debuerit, nemo dicit. habe-
bat pater in animo. planum fac. nihil est:
non, qui-cum deliberarit, quem certio-
rem fecerit, unde istud vobis suspicari in-
mentem venerit. cum hoc modo accu-
sas, Eruci, nonne hoc palam dicis? Ego,
quid acceperim, scio: quid dicam, ne-
scio. unum illud spectavi, quod Chryso-
gonus aiebat, neminem isti patronum
futurum: de bonorum emptione, deque
ea societate neminem esse, qui verbum
facere hoc tempore auderet. hæc te o-

pinio falsa in istam fraudem impulit. non mehercule verbum fecisses, si tibi quemquam responsurum putasses. operae pretium erat, si animadvertistis, Judices, negligentiam ejus in accusando considerare. credo, cum vidisset, qui homines in hisce subfelliis sederent, quaesisse, num ille aut ille defensurus esset: de me ne suspicatum quidem, quod antea causam publicam nullam dixerim. posteaquam invenit neminem eorum, qui possunt, et solent; ita negligens esse coepit, ut cum in mentem veniret ei, resideret: deinde spatia retur: nonnunquam etiam puerum vocaret, credo cui coenam imperaret; prorsus ut vestro confesso, et hoc conventu, pro summa solitudine abuteretur. Peroravit aliquando: assedit, surrexi e-²¹ go. respirare visus est, quod non alius potius diceret. coepi dicere. usque eo animadverti, Judices, eum joculari, atque alias res agere, ante quam Chrysogonum nominavi: quem simul atque attigi, statim homo se erexit. mirari visus est. intellexi, quid eum pupugisset. iterum ac tertio nominavi. postea homines cursare ultro et citro non destiterunt, credo,

qui Chryfogono nuntiarent, esse aliquem in civitate, qui contra voluntatem ejus dicere auderet: aliter causam agi, atque ille existimaret: aperiri bonorum emptionem: vexari pessime societatem: gratiam, potentiamque ejus negligi: judices diligenter attendere: populo rem indignam videri. quae quoniam te fefellerunt, Eruci, quoniamque vides versa esse omnia; causam pro Sex. Roscio, si non commode, at libere dici; quem dedi putabas, defendi intelligis: quos tradituros sperabas, vides judicare: restitue nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem atque prudentiam: confitere huc eâ spe venisse, quod putares hîc latrocinium, non judicium futurum. de parricidio causa dicitur: ratio ab accusatore reddita non est, quam ob causam filius patrem occiderit. quod in minimis noxis, et in his levioribus peccatis, quae magis crebra, et jam prope quotidiana sunt, maxime et primum quaeritur, quae causa maleficii fuerit; id Erucius in parricidio quaeri non putat oportere. in quo scelere, Judices, etiam cum multae causae convenisse unum in lo-

cum, atque inter se congruere videntur: tamen non temerè creditur, neque levi conjectura res penditur, neque testis incertus auditur, neque accusatoris ingenio res judicatur. cum multa antea commissa maleficia, tum vita hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur necesse est: neque audacia solum, sed summus furor atque amentia. haec cum sint omnia, tamén extent oportet expressa sceleris vestigia, ubi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium sit admissum. quae nisi multa et manifesta sunt, profecto res tam scelestâ, tam atrox, tam nefaria credi non potest. magna est enim vis humanitatis: multum valet communio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura: portentum atque monstrum certissimum est, esse aliquem humanâ specie et figurâ, qui tantum immanitate bestias vicerit, ut, propter quos hanc suavissimam lucem aspexerit, eos indignissime luce privarit: cum etiam feras inter sese partus, atque educatio, et natura ipsa conciliet. non ita multis ante annis aiunt, T. Cloelium quendam Tarracinensem, hominem non

obscurum, cum coenatus cubitum in idem conclave cum duobus adolescentibus filiis isset, inventum esse manè jugulatum, cum neque servus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret: id aetatis autem duo filii propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent: nomina filiorum de parricidio delata sunt. quid postea? erat sane suspiciosum. neutrum sensisse? ausum autem esse quemquam se in id conclave committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filii, qui et sentire et defendere facile possent? erat porro nemo, in quem ea suspicio conveniret. tamen cum planum iudiciis esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse; iudicio absoluti adolescentes, et suspicione omni liberati sunt. nemo enim putabat, quemquam esse, qui, cum omnia divina atque humana jura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset: propterea quod qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt. Videtisne, quos nobis poëtae tradiderunt, patris ulcis-

cendi causâ, supplicium de matre sump-
sisse, cum praesertim deorum immortalium
iussis atque oraculis id fecisse dicantur,
tamen ut eos agitent furiae, neque
consistere usquam patiantur, quod ne pîi
quidem sine scelere esse potuerunt? sic se
res habet, Iudices. magnam vim, magnam
necessitatem, magnam possidet religionem
paternus, maternusque sanguis: ex quo si
qua macula concepta est, non modo elui non
potest, verum usque eo permanat ad animum,
ut summus furor atque amentia consequatur.
nolite enim putare, quemadmodum in fabulis
saepenumero videtis, eos, qui aliquid impie
scelerateque commiserint, agitari et per-
terreri Furiarum taedis ardentibus. sua
quemque fraus et suus terror maxime
vexat: suum quemque scelus agit, amentiaque
afficit: suae malae cogitationes, conscientiaeque
animi terrent. hae sunt impiis assiduae
domesticaeque Furiae; quae dies noctesque
parentum poenas a consceleratissimis filiis
repetant. haec magnitudo maleficii facit, ut,
nisi penè manifestum parricidium proferatur,
credibile non sit: nisi turpis adolescentia,

nisi omnibus flagitiis vita inquinata, nisi sumptus effusi cum probro atque dedecore, nisi prorupta audacia, nisi tanta temeritas, ut non procul abhorreat ab infania. accedat huc oportet odium parentis, animadversionis paternae metus, amici improbi, servi conscii, tempus idoneum, locus opportune captus ad eam rem: penè dicam, resperfas manus sanguine paterno iudices videant oportet, si tantum facinus, tam immane, tam acerbum, credituri sint. quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur: eo magis est, si convincitur, vindicandum. Itaque cum multis ex rebus intelligi potest, majores nostros non modo armis plus, quam caeteras nationes, verum etiam consilio, sapientiaque potuisse: tum ex hac re vel maxime, quod in impios singulare supplicium invenerunt. qua in re quantum prudentiâ praeftiterint iis, qui apud caeteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate. prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur. ejus porrò civitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque u-

tuntur, scripserit. is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset, respondit, se id neminem facturum putasse. sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur. quanto majores nostri sapientius? qui cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitaverunt: ut, quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ii magnitudine poenae, maleficio summo verentur. insui voluerunt in culeum vivos, atque ita in flumen dejici. O singularem sapientiam, Iudices! nonne videntur hunc hominem ex rerum natura fustulisse et eripuisse, cui repente coelum, solem, aquam, terramque ademerunt, ut, qui cum necasset, unde ipse natus esset, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur? noluerunt feris corpus objicere, ne bestiis quoque, quae tantum scelus attigissent, immanioribus uteremur: non sic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati essent in mare, ipsum

polluerent, quo caetera, quae violata sunt, expiari putantur. denique nihil tam vile, neque tam vulgare est, cuius partem ullam eis reliquerint. etenim quid tam est commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de coelo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut nunquam abluantur: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. tanti maleficii crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est constitutum, probare te, Eruci, censes posse talibus viris, si ne causam quidem maleficii protuleris? si hunc apud bonorum emptores ipsos accusares, eique judicio Chrysogonus praeesset; tamen diligentius paratiusque venisses. utrum, quid agatur, non vides? an, apud quos agatur? agitur de parricidio: quod sine multis causis suscipi non potest. apud homines autem prudentissimos agitur: qui intelligunt, neminem ne minimum quidem maleficio sine causa admittere. Estō: causam proferre non potes. tametsi statim vicisse debeo, tamen

de meo jure decedam : et tibi, quod in alia causa non concederem, in hac concedam, fretus hujus innocentia. non quaero abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit: quaero, quomodo occiderit. ita quaero abs te, C. Eruci, quomodo: et sic tecum agam, ut in eo loco vel respondendi, vel interpellandi tibi potestatem faciam, vel etiam, si quid voles, interrogandi. quomodo occidit? ipse percussit, an aliis occidendum dedit? si ipsum arguis, Romae non fuit. si per alios fecisse dicis; quaero, servosne, an liberos? quos homines? indidemne Ameria, an hosce ex urbe sicarios? si Ameria: qui sunt hi? cur non nominantur? si Roma: unde eos noverat Roscius, qui Romam multis annis non venit, neque unquam plus triduo fuit? ubi eos convenit? qui-cum locutus est? quomodo persuasit? pretium dedit? cui dedit? per quem dedit? unde, aut quantum dedit? nonne his vestigiis ad caput malefici perveniri solet? et simul tibi in mentem veniat, facito, quemadmodum vitam hujusce depinxeris: hunc hominem ferum atque agrestem fuisse: nunquam cum homine quodam collocu-

tum esse, nunquam in oppido constitisse. qua in re praetereo illud, quod mihi maximo argumento ad hujus innocentiam poterat esse, in rusticis moribus, in victu arido, in hac horrida incultaque vita, istiusmodi maleficia gigni non solere. ut non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni vita nascitur. in urbe luxuries creatur: ex luxuria existat avaritia necesse est: ex avaritia erumpat audacia: inde omnia scelera ac maleficia gignuntur. vita autem haec rustica, quam tu agrestem vocas, parsimoniae, diligentiae, justitiae magistra est. verum haec missa facio. Illud quaero; is homo, qui, ut tute dicis, nunquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, absens praesertim, conficere potuerit. multa sunt falsa, Judices, quae tamen argui suspiciose possunt. in his rebus si suspicio reperta erit, culpam inesse concedam. Romae Sex. Roscius occiditur, cum in agro Amerino esset filius. literas, credo, misit alicui sicario, qui Romae noverat neminem. arcessivit aliquem: at quando? nuntium misit: quem?

E

aut ad quem? pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem? nihil horum ne confingi quidem potest: et tamen causa de parricidio dicitur. reliquum est, ut per servos id admiserit. O dii immortales! rem miseram et calamitosam. quod in tali crimine innocenti saluti solet esse, ut servos in quaestionem polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet. vos, qui hunc accusatis, omnes ejus servos habetis. unus puer, victus quotidiani administrator, ex tanta familia Sex. Roscio relictus non est. te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle: vobis advocatis, vobis agentibus, aliquoties duos servos paternos in quaestionem ab adversariis Sex. Roscius postulavit. meministine te, T. Rosci, recusare? quid? ii servi ubi sunt? Chryfogonum, Judices, sectantur: apud eum sunt in honore, et in pretio: etiam nunc, ut ex his quaeratur, ego postulo: hinc orat, atque obsecrat. quid facitis? cur recusatis? dubitate etiam nunc, Judices, si potestis, a quo sit Sex. Roscius occisus: ab eone, qui propter illius mortem in egestate et insidiis versatur; cui ne quaerendi quidem de morte patris potest.

tas permittitur : an ab iis, qui quaestio-
nem fugitant, bona possident, in caede
atque ex caede vivunt? omnia, Iudices,
in hac causa sunt misera, atque indigna :
tamen hoc nihil neque acerbius, neque
iniquius proferri potest : mortis pater-
nae de servis paternis quaestionem habe-
re filio non licet : ne tamdiu quidem do-
minus erit in suos, dum ex iis de patris
morte quaeratur. veniam, neque ita mul-
to post, ad hunc locum. nam hoc totum
ad Roscios pertinet : de quorum audacia
tum me dicturum pollicitus sum, cum E-
rucii crimina diluissem. Nunc, Eruci,
ad te venio. conveniat mihi tecum ne-
cesse est, si ad hunc maleficio istud per-
tinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod
negas : aut per aliquos liberos, aut ser-
vos. liberosne? quos neque ut conveni-
re potuerit, neque qua ratione inducere,
neque ubi, neque per quos, neque qua
spe, aut quo pretio, potes ostendere. e-
go contra ostendo, non modo nihil eo-
rum fecisse Sex. Roscium, sed ne potu-
isse quidem facere : quod neque Romae
multis annis fuerit, neque de praediis un-
quam temere discesserit. restare tibi vi-

debatur servorum nomen, quo, quasi in portum, rejectus a caeteris suspicionibus, confugere posses: ubi scopulum offendis ejusmodi, ut non modo ab hoc crimen resilire videas, verum omnem suspicionem in vosmetipsos recidere intelligas. quid est ergo, quo tandem accusator, inopia argumentorum, confugerit? ejusmodi tempus erat, inquit, ut homines vulgo impune occiderentur: quare tu hoc, propter multitudinem sicariorum, nullo negotio facere potuisti. interim mihi videris, Eruci, una mercede duas res assequi velle: nos judicio perfundere: accusare autem eos ipsos, a quibus mercedem accepisti. quid ais? vulgo occidebantur? per quos? et a quibus? nonne cogitas, te a sectoribus huc adductum esse? quid postea? nescimus, per ista tempora, eosdem fere sectores fuisse collorum et bonorum? ii denique, qui tum armati dies noctesque concursabant, qui Romae erant assidui, qui omni tempore in praeda et sanguine versabantur, Sex. Roscio temporis illius acerbiter iniquitatemque objicient? et illam sicariorum multitudinem, in qua ipsi duces,

ac principes erant, huic crimini putabunt fore, qui non modo Romae non fuit, sed omnino, quid Romae ageretur, nesciret, propterea quod ruri assiduus, quemadmodum tute confiteris, fuit? vereor, ne aut molestus sim vobis, Iudices, aut ne ingeniis vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius disseram. Erucii criminatio tota, ut arbitror, dissoluta est: nisi forte expectatis, ut illa diluam, quae de peculatu, ac de ejusmodi rebus commentitiis, inaudita nobis ante hoc tempus ac nova, objecit. quae mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui causam dicit, pertinebant. de quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. si quid est, quod ad testes reseruet: ibi nos quoque, ut in ipsa causa, ³⁰ paratiores reperiet, quam putabat. Venio nunc eo, quo me non cupiditas ducit, sed fides. nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex quibus possem crescere: quod certum est non facere, dum utrumvis licebit. is enim mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in

altiore locum pervenit, non qui ascendit per alterius incommodum et calamitatem. desinamus aliquando ea scrutari, quae sunt inania: quaeramus, ubi maleficiū et est, et inveniri potest. jam intelliges, Eruci, certum crimen quam multis suspicionibus coarguatur. tamen si neque omnia dicam, et leviter unumquodque tangam. neque enim id facerem, nisi necesse esset: et id erit signi, me invitum facere, quod non prosequar longius, quam salus hujus et mea fides postulabit. causam te nullam reperiebas in Sex. Roscio. at ego in T. Roscio reperio. tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palam adversarium esse profiteris. de Capitone post viderimus, si quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit: tum alias quoque suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ille, quem populus Romanus verissimum et sapientissimum judicem putabat, identidem in causis quaerere solebat, 'cui bono fuisset.' sic vita hominum est, ut ad maleficiū nemo conetur sine spe atque emolumento accedere. hunc quaesi-

torem ac judicem fugiebant, atque horrebant ii, quibus periculum creabatur: ideo quod, tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam implicatus ad severitatem videbatur. ego, quanquam praeest huic quaestioni vir, et contra audaciam fortissimus, et ab innocentia clementissimus: tamen facile me paterer, vel illo ipso acerrimo iudice quaerente, vel apud Cassianos iudices, quorum etiam nunc ii, quibus causa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro
31 Sex. Roscio dicere. In hac enim causa cum viderent, illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse; illud quidem non quaerent, cui bono fuisset: sed eo perspicuum crimen, et suspicionem potius ad praedam adjungerent, quam ad egestatem. quid si accedit eodem, ut tenuis antea fueris? quid si, ut avarus? quid si, ut audax? quid si, ut illius, qui occisus est, inimicissimus? num quaerenda causa, quae te ad tantum facinus adduxerit? quid ergo horum negari potest? tenuitas hominis ejusmodi est, ut dissimulari non queat: at-

que eo magis eluceat, quo magis occultatur. avaritiam praefers, qui societatem coieris de municipis cognatique fortunis cum alienissimo. quam sis audax (ut alia obliviscar) hinc omnes intelligere poterunt, quod ex tota societate, hoc est, ex tot ficariis, solus tu inventus es, qui cum accusatoribus sederes, atque os tuum non modo ostenderes, sed etiam offerres. inimicitias tibi fuisse cum Sex. Roscio, et magnas rei familiaris controversias, concedas necesse est. restat, Judices, ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roscium occiderit: is, ad quem morte ejus divitiae venerint; an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit; an is, qui postea factus sit egentissimus: is, qui ardens avaritia feratur infestus in suos; an is, qui semper ita vixerit, ut quaestum nosset nullum; fructum autem eum solum, quem labore peperisset: is, qui omnium sectorum audacissimus sit; an is, qui, propter fori judiciorumque insolentiam, non modo subsellia, verum etiam urbem ipsam reformidet: postremo, Judices, id quod ad rem, mea sententia, maxime pertinet, utrum inimicus potius, an fili-

³² us. Haec tu, Eruci, tot, et tanta fi-
 nactus esses in reo, quamdiu diceres? quo
 te modo jactares? tempus, hercule, te ci-
 tius, quam oratio deficeret. etenim in
 singulis rebus ejusmodi materies est, ut
 dies singulos possis consumere. neque e-
 go non possum: non enim mihi tantum
 derogo, tametsi nihil arrogo, ut te copi-
 osius, quam me, putem posse dicere: ve-
 rum ego forsitan, propter multitudinem
 patronorum, in grege annumerer. te
 pugna Cannensis accusatorem sat bo-
 num fecit. multos caesos non ad Thrasi-
 menum lacum, sed ad Servilium vidimus.
 quis ibi non est vulneratus 'ferro Phry-
 gio?' non necesse est omnes commemo-
 rare; Curtios, Marios, denique Ma-
 mercos, quos jam aetas a praeliis avoca-
 bat: postremo Priamum ipsum, senem
 Antistium, quem non modo aetas, sed
 etiam leges pugnare prohibebant. jam,
 quos nemo propter ignobilitatem nomi-
 nat, sexcenti sunt, qui inter sicarios, et de
 beneficiis accusabant. qui omnes (quod
 ad me attinet) vellem viverent. nihil e-
 nim mali est, canes ibi quam plurimos
 esse, ubi permulti observandi, multaque.

servanda sunt. verum, ut fit, multa saepe, imprudentibus imperatoribus, vis belli ac turba molitur. dum is in aliis rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat; erant interea qui suis vulneribus mederentur: qui tanquam si offusa reipublicae sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris, omniaque miscebant. a quibus miror, ne quod judiciorum esset vestigium, non subsellia quoque esse combusta. nam et accusatores et iudices sustulerunt. hoc commodi est, quod ita vixerunt, ut testes omnes, si cuperent, interficere non possent. nam, dum hominum genus erit, qui accuset eos, non deerit: dum civitas erit, iudicia fient. verum, ut coepi dicere, et Erucius, haec si haberet in causa, quae commemoravi, posset ea quamvis diu dicere: et ego, Iudices, possum: sed in animo est, (quemadmodum ante dixi) leviter transire, ac tantummodo perstringere unamquamque rem: ut omnes intelligant, me non studio accusare, sed officio defendere. Video igitur causas esse permultas,³³ quae istum impellerent. videamus nunc, ecqua facultas suscipiendi maleficii fue-

rit. ubi occisus est Sex. Roscius? Romae. quid? tu, Rosci, ubi tunc eras? Romae. verum quid ad rem? et alii multi. quasi nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit; ac non hoc quaeratur, eum, qui Romae sit occisus, utrum verisimilius sit ab eo esse occisum, qui assiduus eo tempore Romae fuerit: an ab eo, qui multis annis Romam omnino non accesserit. age, nunc caeteras facultates quoque consideremus. erat tum multitudo sicariorum, id quod commemoravit Erucius: et homines impune occidebantur. quid? ea multitudo quae erat? opinor, aut eorum, qui in bonis erant occupati; aut eorum, qui ab iis conducebantur, ut aliquem occiderent. si eos putas, qui alienum appetebant: tu es in eo numero, qui nostrâ pecuniâ dives es. sin eos, quos, qui leviori nomine appellant, percussores vocant: quaere, in cuius fide sint, et clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies. et, quidquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito: ita facillime causa Sex. Roscii cum tua conferetur. dices, quid postea, si Romae assiduus fui? respondebo,

At ego omnino non fui. fateor, me sectorem esse: verum et alii multi. at ego (ut tute arguis) agricola, et rusticus, non continuo, si me in gregem ficariorum contuli, sum ficarius. at ego profecto, qui ne novi quidem quemquam ficarium, longe absum ab ejusmodi crimine. permulta sunt, quae dici possunt, quare intelligatur, summam tibi facultatem fuisse maleficii suscipiendi: quae non modo idcirco praetereo, quod teipsum non libenter accuso: verum eo magis etiam, quod, si de illis caedibus velim commemorare, quae tum factae sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, vereor, ne ad plures oratio mea pertinere videatur. Videamus nunc strictim, sic³⁴ ut caetera, quae post mortem Sex. Roscii abs te, T. Rosci, facta sunt: quae ita aperta et manifesta sunt, ut medius fidius, Judices, invitus ea dicam. vereor enim, cuicuiusmodi es, T. Rosci, ne ita hunc videar voluisse servare, ut tibi omnino non pepercerim. cum hoc vereor, et cupio tibi aliqua ex parte (quod salva fide possim) parcere, rursus immuto voluntatem meam. venit enim mihi in men-

tem oris tui. tēne, cum caeteri focii tui fugerent, ac se occultarent, ut hoc iudicium non de illorum praeda, sed de huius maleficio fieri videretur, potissimum tibi partes istas depoposcisse, ut in iudicio versarere, et sederes cum accusatore? qua in re nihil aliud assequēris, nisi ut ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur, et impudentia. occiso Sex. Roscio, qui primus Ameriam nuntiat? Mallius Glaucia, quem jam antea nominavi, tuus cliens et familiaris. quid attinuit eum potissimum nuntiare, quod, si nullum jam ante consilium de morte ac de bonis ejus inieras, nullamque societatem, neque sceleris, neque praemii, cum homine ullo coieras, ad te minime omnium pertinebat? sua sponte Mallius nuntiat. quid, quaeso, ejus intererat? an, cum Ameriam non huiusce rei causa venisset, casu accidit, ut id, quod Romae audierat, primus nuntiaret? cuius rei causâ venerat Ameriam? non possum, inquit, divinare. eam rem jam adducam, ut nihil divinatione opus sit. qua ratione Roscio Capitoni primum nuntiavit? cum Ameriae Sex. Roscii domus, uxor, liberique essent;

cum tot propinqui, cognatique optime convenientes: qua ratione factum est, ut iste tuus cliens, sceleris tui nuntius, T. Roscio Capitoni potissimum nuntiaret? occisus est a coena rediens: nondum lucebat, cum Ameriae scitum est. quid hic incredibilis cursus? quid haec tanta celeritas, festinatioque significat? non quaero quis percusserit. nihil est, Glaucia, quod metuas. non excutio te, si quid forte ferri habuisti: non scrutor: nihil ad me arbitror pertinere. quoniam, cujus consilio occisus sit, invenio: cujus manu sit percussus, non laboro. unum hoc summo, quod mihi apertum tuum scelus resque manifesta dat. ubi, aut unde audivit Glaucia, qui tam cito scivit? fac audisse statim. quae res eum nocte unâ tantum itineris contendere coëgit? quae necessitas eum tanta premebat, ut, si sua sponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficisceretur, nullam partem noctis requiesceret? etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio quaerenda, aut conjectura capienda sit? Nonne vobis³⁵ haec, quae audistis, cernere oculis videmini, Iudices? non illum miserum, ig-

narum casus fui, redeuntem a coena videtis? non positas insidias? non impetum repentinum? non versatur ante oculos vobis in caede Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus in curru collocat Automedontem illum, sui sceleris acerbissimi, nefariaeque victoriae nuntium? non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris sui causa laboret? ut Capitoni quam primum nuntiet? quid erat, quod Capitonem primum scire voluerit? nescio: nisi hoc video, Capitonem in his bonis esse socium. de tribus et decem fundis tres nobilissimos fundos eum video possidere. audio praeterea, non hanc suspicionem nunc primum in Capitonem conferri: multas esse infames palmas: hanc primam esse tamen lemniscatam, quae Romae deferatur: nullum modum esse hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit: multos ferro, multos veneno. habeo etiam dicere, quem, contra morem majorum, minorem annis LX, de ponte in Tiberim dejecerit. quae, si prodierit, atque adeo cum prodierit, (scio enim proditurum esse) audiet. veniat modo: explicet suum volumen illud, quod ei

planum facere possum Erucium conscrip-
sisse: quod aiunt illum Sex. Roscio inten-
tasse: et minitatum esse, se omnia illa pro
testimonio esse dicturum. ô praeclarum
testem, Iudices! ô gravitatem dignam
expectatione! ô vitam honestam, atque
ejusmodi, ut libentibus animis ad ejus
testimonium vestrum jusjurandum ac-
commodetis! profecto non tam perspi-
cuae istorum maleficia videremus, nisi ip-
sos caecos redderet cupiditas, et avaritia,
et audacia. Alter ex ipsa caede volu-³⁶
crem nuntium Ameriam ad socium, at-
que ad magistrum suum misit: ut, si dissi-
mulare omnes cuperent se scire, ad quem
maleficio pertineret, tamen ipse aper-
tum suum scelus ante omnium oculos po-
neret. alter (si diis immortalibus placet)
testimonium etiam in Sex. Roscium dic-
turus est. quasi vero id nunc agatur, u-
trum is quod dixerit, credendum: an
quod fecerit, vindicandum sit. itaque mo-
re majorum comparatum est, ut in mini-
mis rebus homines amplissimi testimoni-
um de sua re non dicerent. Africanus,
qui suo cognomine declarat, tertiam par-
tem orbis terrarum se subegisse, tamen, si

sua res ageretur, testimonium non diceret. nam illud in talem virum non audeo dicere; si diceret, non crederetur. videte nunc, quam versa et mutata in peiorem partem sint omnia. cum de bonis, et de caede agatur, testimonium dicturus est is, qui et sector est, et sicarius: hoc est, qui et illorum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque possessor est: et eum hominem occidendum curavit, de cuius morte quaeritur. quid tu, vir optime? ecquid habes, quod dicas? mihi ausculta: vide, ne tibi desis. tua quoque res permagna agitur, multa scelerate, multa audaciter, multa improbe fecisti: unum stultissime, profecto tua sponte, non de Erucii sententia: nihil opus fuit te istic sedere. neque enim accusatore muto, neque teste quisquam utitur eo, qui de accusatoris subsellio surgit. huc accedit, quod paulo occultior atque testior vestra ista cupiditas esset. nunc quid est, quod quisquam ex vobis audire desideret, cum, quae facitis, ejusmodi sint, ut ea dedita opera a nobis contra vosmetipsos facere videamini? age nunc, illa videamus, Judices, quae statim consecuta sunt,

Ad Volaterras in castra L. Syllae mors³⁷
Sex. Roscii, quadriduo, quo is occisus
est, Chrysogono nuntiatur. quaeritur e-
tiam nunc, quis eum nuntium miserit?
nonne perspicuum est, eundem, qui Ame-
riam? curat Chrysogonus, ut ejus bona
veneant statim; qui non norat hominem,
aut rem. at qui ei venit in mentem prae-
dia concupiscere hominis ignoti, quem
omnino nunquam viderat? soletis, cum
aliquid hujuscemodi auditis, Judices, con-
tinuo dicere, necesse est, aliquem dixisse
municipem, aut vicinum: ii plerumque
inducunt: per eos plerique produntur,
hic nihil est, quod suspicionem hanc pu-
tetis. non enim ego ita disputabo: ve-
rissimile est, Roscios istam rem ad Chry-
sogonum detulisse. erat enim eis cum
Chrysogono jam antea amicitia. nam
cum multos veteres a majoribus Roscii
patronos hospitesque haberent, omnes
eos colere atque observare destiterunt,
ac se in Chrysogoni fidem et clientelam
contulerunt. haec possum omnia vere
dicere: sed in hac causa conjectura nihil
opus est. ipsos certo scio non negare, ad
haec bona Chrysogonum accessisse impul-

fu suo. si eum, qui indicii partem acce-
 perit, oculis cernetis : poteritisne dubi-
 tare, Iudices, qui indicarit ? qui sunt
 igitur in istis bonis, quibus partem Chry-
 sogonus dederit ? duo Roscii. num quis-
 nam praeterea ? nemo est, Iudices. num
 ergo dubium est, quin ii obtulerint hanc
 praedam Chrysogono, qui ab eo partem
 praedae tulerunt ? age, nunc ex ipsius
 Chrysogoni iudicio Rosciorum factum
 consideremus. si nihil in ista pugna, Ros-
 cii, quod operae pretium esset, fecerant,
 quam ob causam a Chrysogono tantis
 praemiis donabantur ? si nihil aliud fece-
 runt, nisi rem detulerunt, nonne satis
 fuit, his gratias agi ? denique, ut perlibe-
 raliter ageretur, honoris aliquid haberi ?
 cur tria praedia tantae pecuniae statim
 Capitoni dantur ? cur, quae reliqua sunt,
 iste Roscius omnia cum Chrysogono com-
 muniter possidet ? nonne perspicuum est,
 Iudices, has manubias Rosciis Chryso-
 gonum, recognita, concessisse ? Ve-
 nit in decem-primis legatus in castra Ca-
 pito. totam vitam, naturam, moresque
 hominis ex ipsa legatione cognoscite. ni-
 si intellexeritis, Iudices, nullum esse of-

ficiū, nullum jus tam sanctum atque integrum, quod non ejus scelus atque perfidiā violarit, et imminuerit; virum optimum esse eum judicatote. impedimento est, quo minus de his rebus Sylla doceatur: caeterorum legatorum consilia et voluntatem Chrysogono enuntiat: monet, ut provideat, ne palam res agatur. ostendit, si sublata sit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum. illum acuere; hos, qui simul erant missi, fallere: illum identidem monere, ut caveret; hisce insidiosē spem falsam ostendere: cum illo contra hos inire consilia; horum consilia illi enuntiare: cum illo partem suam depacisci; hisce aliqua fretus hora semper omnes aditus ad Syllam intercludere. postremo isto hortatore, auctore, intercessore, ad Syllam legati non adierunt: istius fide, ac potius perfidia decepti (id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium eis denuntiare) pro re certa spem falsam domum retulerunt. in privatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset, sui quaestus, aut com-

modi causa, verum etiam negligentius; eum majores summum admisisse dedecus existimabant. itaque mandati constitutum est iudicium, non minus turpe, quam furti. credo propterea, quod, quibus in rebus ipsis interesse non possumus, in his operae nostrae vicaria fides amicorum supponitur: quam qui laedit, oppugnat omnium commune praesidium, et, quantum in ipso est, disturbat vitae societatem. non enim possumus omnia per nos agere. alius in alia est re magis utilis. idcirco amicitiae comparantur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur. quid recipis mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conversurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis, officio simulato, officiis et oblitus? recede de medio: per alium transigam. suscipis onus officii, quod te putas sustinere posse; quod minime videtur grave iis, qui minime ipsi leves sunt. ergo idcirco turpis haec culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam, et fidem. nam neque mandat quisquam fere, nisi amico: neque credit, nisi ei, quem fidelem putat. perditissimi est igi-

tur hominis, simul et amicitiam dissolvere, et fallere eum, qui laesus non esset, nisi credidisset. Itane est? in minimis³⁹ rebus, qui mandatum neglexerit, turpissimò iudicio condemnatur, necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunae vivi commendatae sunt, atque concreditaе, * * ignominia mortuum affecerit; is inter honestos homines, atque adeo inter vivos numerabitur? in minimis, privatisque rebus etiam negligentia in crimen mandati, iudiciiue infamiam revocatur, propterea quod, si recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quae publice gesta atque commissa sit, qui non negligentia privatum aliquod commodum laeserit, sed perfidia legationis ipsius caeremoniam polluerit, maculaque affecerit: qua is tandem poena afficietur? aut quo iudicio damnabitur? si hanc ei rem privatim Sex. Roscius mandavisset, ut cum Chrysogono transigeret, atque decideret, inque eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret: ille, qui sese facturum recepisset, nonne, si ex eo negotio tantulum in rem suam con-

vertisset, damnatus per arbitrum, et rem restitueret, et honestatem omnem amitteret? nunc non hanc ei rem Sex. Roscius mandavit, sed, id quod multo gravius est, ipse Sex. Roscius cum fama, vita, bonisque omnibus a decurionibus publice Roscio mandatus est: et ex eo T. Roscius non paulum nescio quid in rem suam convertit; sed hunc funditus evertit bonis: ipse tria praedia sibi depactus est; voluntatem decurionum, ac municipum omnium tantidem, quanti fidem suam, ⁴⁰ fecit. Videte jam porro caetera, Iudices, ut intelligatis fingi maleficio nulum posse, quo iste sese non contaminarit. in rebus minoribus socium fallere, turpissimum est, aequaeque turpe, atque illud, de quo ante dixi. neque injuria: propterea quod auxilium sibi se putat adjunxisse, qui cum altero rem communicavit. ad cujus igitur fidem confugiet, cum per ejus fidem laeditur, cui se commiserit? atqui ea sunt animadvertenda peccata maxime, quae difficillime praecaventur. tecti esse ad alienos possumus: intimi multa apertiora videant, necesse est: socium vero cavere qui possumus?

quem etiam si metuimus, jus officii laedimus. recte igitur majores eum, qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. at vero T. Roscius non unum rei pecunariae socium fefellit, (quod, tametsi grave est, tamen aliquo modo posse ferri videtur) verum novem homines honestissimos, ejusdem muneris, legationis, officii, mandatorumque socios, induxit, decepit, destituit, adversariis tradidit, omni fraude et perfidia fefellit. qui de ejus scelere suspicari nihil potuerunt, socium officii metuere non debuerunt: ejus malitiam non viderunt: orationi vanae crediderunt. itaque nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti providique fuisse. iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga, qui primo sociorum consilia adversariis enuntiavit, deinde societatem cum ipsis adversariis coiiit; terret etiam nos, ac minatur, tribus praediis, hoc est, praemiis sceleris, ornatus. in ejusmodi vita, Judices, in his tot tantisque flagitiis, hoc quoque maleficio, de quo judicium est, reperietis. etenim quaerere ita debetis:

ubi multa avare, multa audacter, multa improbe, multa perfidiose facta videtis, ibi scelus quoque latere inter illa tot flagitia putatote. tametsi hoc quidem minime latet, quod ita promptum et propositum est, ut non ex illis maleficiis, quae in illo constat esse, hoc intelligatur: verum ex hoc etiam, si quod illorum forte dubitabitur, convincatur. quid tandem, quaeso, Iudices? num aut ille lanista omnino jam a gladiis recessisse videtur: aut iste discipulus magistro tantulum de arte concedere? par est avaritia, similis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia. Etenim, quoniam fidem magistri cognoscitis, cognoscite nunc discipuli aequitatem. dixi jam antea, saepe numero postulatos esse ab istis duos servos in quaestionem. tu semper, T. Rosci, recusasti. quaero abs te, iine, qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent? an iste non commovebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? postulabant homines nobilissimi atque integerrimi nostrae civitatis, quos jam antea nominavi: qui ita vixerunt, talesque a populo Romano putan-

tur, ut, quidquid dicerent, nemo esset, qui non aequum putaret. postulabant autem pro homine miserrimo atque infelicissimo, qui vel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quaeretur. res porro abs te ejusmodi postulabatur, ut nihil interesset, utrum eam rem recusares, an de maleficio confiterere. quae cum ita sint, quaero abs te, quam ob causam recusaris. cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. servos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo. quod a vobis hoc pugnari video, ne in quaestionem dentur, suspiciosum est. quod vero apud vos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est, sciant aliquid, quod si dixerint, perniciosum vobis futurum sit. in dominos quaeri de servis iniquum est. ane quaeritur? Sex. enim Roscius reus est. neque enim cum de hoc quaeritur, vos dominos esse dicitis. cum Chrysogono sunt. ita credo: literis eorum et urbanitate Chrysogonus ducitur, ut inter suos omnium deliciarum, atque omnium artium puerulos, ex tot elegantissimis familiis lectos, velit hos versari, homines penè operarios, ex Amerina disci-

plina patrisfamiliae rustlicani. non est ita profecto, Judices: non est verisimile, ut Chrysogonus horum literas adamarit, aut humanitatem: non, ut rei familiaris negotio diligentiam cognorit eorum, et fidem. est quiddam, quod occultatur. quod quo studiosius ab ipsis opprimitur et absconditur, eo magis eminet et apparet. ⁴² Quid igitur? Chrysogonus sui maleficii occultandi causa quaestionem de his haberi non vult? minime, Judices. non in omnes arbitror omnia convenire. ego in Chrysogono, quod ad me attinet, nihil ejusmodi suspicor: neque hoc mihi nunc primum in mentem venit dicere. meministis, me ita distribuisse initio causam, in crimen, cujus tota argumentatio permessa Erucio est; et in audaciam, cujus partes Rosciis impositae sunt. quidquid maleficii, sceleris, caedis erit, proprium id Rosciorum esse debet. nimiam gratiam, potentiamque Chrysogoni dicimus et nobis obstare, et perferri nullo modo posse: et a vobis, quoniam potestas data est, non modo infirmari, verum etiam vindicari oportere. ego sic existimo; qui quaeri velit ex iis,

quos constat, cum caedes facta sit, affuisse, eum cupere verum invenire: qui recuset, eum profecto, tametsi verbo non audeat, tamen re ipsa de maleficio suo confiteri. dixi initio, Iudices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quam causa postularet, ac necessitas ipsa cogeret. nam et multae res afferri possunt, et unaquaeque earum multis cum argumentis dici potest. verum ego, quod invitus ac necessario facio, neque diu, neque diligenter facere possum. quae praeteriri nullo modo poterant, ea leviter, Iudices, attigi: quae posita sunt in suspicionibus, de quibus si coepero dicere, pluribus verbis sit differendum, ea vestris ingenii conjecturaeque committo. Venio nunc ⁴³ ad illud nomen aureum Chrysogoni, sub quo nomine tota societas statuitur: de quo, Iudices, neque quomodo dicam, neque quomodo taceam, reperire possum. si enim taceo; vel maximam partem relinquo. sin autem dico; vereor, ne non ille solus (id quod ad me nihil attinet) sed alii quoque plures laesos se esse putent. tametsi ita se res habet, ut mihi in communem causam sectorum dicen-

dum nihil magnopere videatur. haec enim causa nova profecto, et singularis est. bonorum Sex. Roscii emptor est Chrysgonus. primum hoc videamus, ejus hominis bona qua ratione venierunt, aut quomodo venire potuerunt? atque hoc non ita quaeram, Iudices, ut id dicam esse indignum, hominis innocentis bona venisse. si enim haec audientur, ac libere dicentur: non fuit tantus homo Sex. Roscius in civitate, ut de eo potissimum conqueramur. verum hoc ego quaero, qui potuerunt istâ ipsâ lege, quae de proscriptione est, sive Valeria est, sive Cornelia, (non enim novi, nec scio) verum istâ ipsâ lege, bona Sex. Roscii venire qui potuerunt? scriptum enim ita dicunt esse, 'ut eorum bona veneant, qui proscripti sunt: quo in numero Sex. Roscius non est: aut eorum, qui in adversariorum praesidiis occisi sunt.' dum praesidia ulla fuerunt, in Syllae praesidiis fuit. posteaquam ab armis recesserunt, in summo otio, rediens a coena, Romae occisus est. si lege: bona quoque lege venisse fateor. si autem constat contra omnes non modo veteres leges, verum etiam novas, oc-

cisum esse: bona quo jure, aut quomodo, aut qua lege venierint, quaero. In⁴⁴ quem hoc dicam, quaeris, Eruci? non in eum, quem vis, et putas. nam Syllam, et oratio mea ab initio, et ipsius eximia virtus omni tempore purgavit. ego haec omnia Chryfogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum civem Roscium fuisse fingeret, ut eum apud adversarios occisum esse diceret, ut hisce de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Syllam passus non sit. denique etiam illud suspicor, omnino haec bona non venisse: id quod postea, si per vos, Judices, licitum erit, aperietur. opinor enim esse in lege, quam ad diem proscriptiones venditionesque fiant: nimirum ad kalend. Junias. aliquot post menses et homo occisus est, et bona venisse dicuntur. profecto aut haec bona in tabulas publicas nulla redierunt, nosque ab isto nebulone facetus eludimur, quam putamus: aut, si redierunt, tabulae publicae corruptae aliqua ratione sunt. nam lege quidem bona venire non potuisse constat. intelligo, me ante tempus, Judices, haec scrutari, et propemodum errare, qui, cum

capiti Sex. Roscii mederi debeam, redi-
viam curem. non enim laborat de pecu-
nia; non ullius rationem sui commodi
ducit; facile egestatem suam se laturum
putat, si hac indigna suspicione et ficto cri-
mine liberatus sit. verum quaeso a vobis,
Judices, ut haec pauca, quae restant, ita
audiatis, ut partim me dicere pro me ipso
putetis, partim pro Sex. Roscio. quae e-
nim mihi ipsi indigna et intolerabilia vi-
dentur, quaeque ad omnes, nisi provide-
mus, arbitror pertinere: ea pro me ipso,
ex animi mei sensu ac dolore pronuntio.
quae ad hujus vitae casum, causamque
pertineant, et quid hic pro se dici velit, et
qua conditione contentus sit, jam in ex-
trema oratione nostra, Judices, audietis.
ego haec a Chrysogono, mea sponte, re-
45 moto Sex. Roscio, quaero. Primum,
quare civis optimi bona venierint: dein-
de, quare hominis ejus, qui neque pro-
scriptus, neque apud adversarios occisus
est, bona venierint, cum in eos solos lex
scripta sit: deinde, quare aliquanto post
eam diem venierint, quae dies in lege
praefinita est: deinde, cur tantulo veni-
erint. quae omnia si, quemadmodum so-

lent liberti nequam et improbi facere, in patronum suum voluerit conferre; nihil egerit. nemo est enim, qui nesciat, propter magnitudinem rerum multa multos, partim connivente, partim imprudente L. Sylla, commisisse. placet igitur in his rebus aliquid imprudentia praeteriri? non placet, Iudices, sed necesse est. et enim si Jupiter Optimus Maximus, cuius nutu et arbitrio coelum, terra, mariaque reguntur, saepe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbes deleuit, fruges perdidit: quorum nihil pernicii causa, divino consilio, sed vi ipsa, et magnitudine rerum, factum putamus: at contra, commoda, quibus utimur, lucemque, qua fruimur, spiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari atque impertiri videmus: quid miramur, L. Syllam, cum solus rempublicam regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperiique maiestatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animadvertere non potuisse, nisi hoc mirum est, quod vis divina assequi non possit, si

id mens humana adepta non sit. verum,
 ut haec missa faciam, quae jam facta sunt:
 ex iis, quae nunc maxime fiunt, nonne
 quivis potest intelligere, omnium ar-
 chitectum et machinatorem unum esse
 Chrysogonum, qui Sex. Roscii nomen
 deferendum curavit? hoc iudicium, cu-
 jus honoris causa accusare se dixit Eru-
 46 cius. * * * aptam et ratione dispositam
 se habere existimant, qui in Salentinis,
 aut in Brutiis habent, unde vix ter in an-
 no audire nuntium possunt. alter tibi de-
 scendit de palatio, et aedibus suis: habet
 animi relaxandi causa rus amoenum et
 suburbanum, plura praeterea praedia, ne-
 que tamen ullum, nisi praeclarum et pro-
 pinquum: domus referta vasis Corinthi-
 is, et Deliacis, in quibus est authepsa il-
 la, quam tanto pretio nuper mercatus est,
 ut, qui praetereuntes pretium enumera-
 ri audiebant, fundum venire arbitraren-
 tur. quid praeterea caelati argenti? quid
 stragulae vestis? quid pictarum tabula-
 rum? quid signorum? quid marmoris apud
 illum putatis esse? tantum scilicet, quan-
 tum e multis, splendidisque familiis in tur-
 ba et rapinis coacervari una in domo po-
 * * * Desunt non pauca.

tuit. familiam vero quantam, et quam variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? mitto hasce artes vulgares, coquos, pistores, leſticarios. animi et aurium cauſa tot homines habet, ut quotidiano cantu vocum, et nervorum, et tibiſarum, nocturniſque conviviis tota vicinitas perſonet. in hac vita, Judices, quos ſumptus quotidianos, quas effuſiones fieri putatis? quae vero convivia? honeſta, credo, in ejuſmodi domo: ſi domus haec habenda eſt potius, quam officina nequitiae, et diverſorium flagitiorum omnium. ipſe vero quemadmodum compoſito et delibuto capillo paſſim per forum volitet cum magna caterva togatorum, videtis, Judices: ut omnes deſpiciat, ut hominem prae ſe neminem putet; ut ſe ſolum beatum, ſolum potentem putet. quae vero efficiat, et quae conetur, ſi velim commemorare, vereor, Judices, ne quis imperitior exiſtimet, me cauſam nobilitatis, victoriamque voluiſſe laedere: tametſi meo jure poſſum, ſi quid in hac parte mihi non placeat, vituperare. non enim vereor, ne quis alienum me animum habuiſſe a cauſa nobilitatis exiſti-

47 met. Sciunt ii, qui me norunt, me pro illa tenui, infirmaque parte, posteaquam id, quod maxime volui, fieri non potuit, ut componeretur; id maxime defendisse, ut ii vincerent, qui vicerunt. quis enim erat, qui non videret, humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditus civis erat, non se ad eos jungere, quibus incolumibus, et domi dignitas, et foris auctoritas retineretur. quae perfecta esse, et suum cuique honorem, et gradum redditum, gaudeo, Iudices, vehementerque laetor: eaque omnia deorum voluntate, studio populi Romani, consilio, et imperio, et felicitate L. Syllae, gesta esse intelligo. quod animadversum est in eos, qui contra omniratione pugnarunt; non debeo reprehendere. quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus est; laudo. quae ut fierent, idcirco pugnatum esse arbitror, meque in eo studio partium fuisse confiteor. si autem id actum est, et idcirco arma sumpta sunt, ut homines postremi pecuniis alienis locupletarentur, et in fortunas uniuscujusque impetum facerent, et id

non modo re prohibere non licet, sed ne verbis quidem vituperare: tum vero in isto bello non recreatus, neque restitutus, sed subactus oppressusque populus Romanus est. verum longe aliter est. nihil horum est, Iudices. non modo non laedetur causa nobilitatis, si istis hominibus resistetis, verum etiam ornabitur. Et⁴³ enim qui haec vituperare volunt, Chrysogonum tantum posse queruntur: qui laudare volunt, concessum ei non esse commemorant. ac jam nihil est, quod quisquam aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat, 'vellem quidem liceret: hoc dixissem.' dicas licet. 'hoc fecissem.' facias licet: nemo prohibet. 'hoc decrevissem.' decerne, modo recte: omnes approbabit. 'hoc iudicafissem.' laudabunt omnes, si recte et ordine iudicaris. dum necesse erat, resque ipsa cogebat, unus omnia poterat: qui posteaquam magistratus creavit, legesque constituit, sua cuique procuratio auctoritasque est restituta. quam si retinere volunt ii, qui recuperarunt; in perpetuum poterunt obtinere. sin has caedes, et rapinas, et hos tantos tamque profusos

sumptus aut facient, aut approbabit; nolo in eos gravius quidquam, ne ominus quidem causa dicere. unum hoc dico: nostri isti nobiles, nisi vigilantes, et boni, et fortes, et misericordes erunt; iis hominibus, in quibus haec erunt, ornamenta sua concedant necesse est. quapropter desinant aliquando dicere, male aliquem locutum esse: si quis vere, ac libere locutus sit: desinant, suam causam cum Chrysgono communicare: desinant, si ille laesus sit, de se aliquid detractum arbitrari: videant, ne turpe miserumque sit, eos, qui equestrem splendorem pati non poterunt, servi nequissimi dominationem ferre posse. quae quidem dominatio, Iudices, in aliis rebus antea versabatur: nunc vero quam viam munitet, quod iter affectet, videtis. ad fidem, ad iuramentum, ad iudicia vestra, ad id, quod solum prope in civitate sincerum sanctumque restat. hicne etiam sese putat aliquid posse Chrysgonus? hic etiam potens esse vult? O rem miseram atque acerbam! neque mehercules hoc indigne fero, quod verear, ne quid possit: verum quod ausus est, quod speravit, sese apud tales viros,

aliquid ad perniciem posse innocentis, idipsum queror. Idcircone experrecta nobilitas armis atque ferro rempublicam recuperavit, ut ad libidinem suam liberti, servulique nobilium, bona, fortunas vestras, nostrasque vexare possent? si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insanisse, qui cum illis senserim. tametsi inermis, Iudices, sensi. sin autem victoria nobilium ornamento, atque emolumento reipublicae, populoque Romano debet esse: tum vero optimo et nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse oportet. quod si quis est, qui et se, et causam laedi putet, cum Chrysogonus vituperetur: is causam ignorat, seipsum prope non novit. causa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur. ille improbissimus Chrysogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, laeditur, cum ab hoc splendore causae separatur. verum haec omnis oratio (ut jam ante dixi) mea est: qua me uti respublica, et dolor meus, et istorum injuria coëgit. sed Roscius horum nihil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo pa-

trimonio queritur: putat homo imperi-
 tus morum, agricola et rusticus, ista om-
 nia, quae vos per Syllam gesta esse dici-
 tis, more, lege, jure gentium facta: cul-
 pa liberatus, et crimine nefario solutus
 cupit a vobis discedere. si hac indigna
 suspicione careat, animo aequo se care-
 re suis omnibus commodis dicit. rogat,
 oratque te, Chryfogone, si nihil de patris
 fortunis amplissimis in suam rem con-
 vertit: si nulla in re te fraudavit: si tibi
 optima fide sua omnia concessit, adnume-
 ravit, appendit: si vestitum, quo ipse tec-
 tus erat, annulumque de digito suum ti-
 bi tradidit: si ex omnibus rebus se ipsum
 nudum, neque praeterea quidquam exce-
 pit: ut sibi per te liceat innocenti amico-
 rum opibus vitam in egestate degere.
 50 Praedia mea tu possides: ego aliena mise-
 ricordia vivo: concedo: et quod animus
 aequus est, et quia necesse est. mea do-
 mus tibi patet, mihi clausa est: fero. fa-
 milia mea maxima uteris, ego servum ha-
 beo nullum: patior, et ferendum puto.
 quid vis amplius? quid insequeris? quid
 oppugnas? qua in re tuam voluntatem
 laedi a me putas? ubi tuis commodis offi-

cio? quid tibi obsto? si spoliolum causa vis hominem occidere, spoliasti: quid quaeris amplius? si inimicitiarum: quae sunt tibi inimicitiae cum eo, cujus ante praedia possedisti, quam ipsum cognosti? sin metuis: ab eone aliquid metuis, quem vides ipsum ab sese tam atrocem injuriam propulsare non posse? sin, quod bona, quae Roscii fuerunt, tua facta sunt, idcirco hunc illius filium studes perdere: nonne ostendis, id te vereri, quod praeter caeteros tu metuere non debeas, ne quando liberis proscriptorum bona patria reddantur. facis injuriam, Chrysgone, si majorem spem emptionis tuae in hujus exitio ponis, quam in his rebus, quas L. Sylla gessit. quod si tibi causa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici velis: si tibi omnia sua, praeter animam, tradidit, nec sibi quidquam paternum, ne monumenti quidem causa, reservavit: per deos immortales, quae ista tanta crudelitas est? quae tam fera immanisque natura? quis unquam praedo fuit tam nefarius? quis pirata tam barbarus, ut, cum integram praedam sine sanguine habere posset, cruenta spolia

detrudere mallet? scis hunc nihil habere,
 nihil audere, nihil posse, nihil unquam
 contra rem tuam cogitasse: et tamen op-
 pugnas eum, quem neque metuere potes,
 neque odisse debes, nec quidquam habere
 jam reliqui vides, quod ei detrudere
 possis: nisi hoc indignum putas, quod
 vestitum sedere in iudicio vides: quem tu
 e patrimonio, tanquam e naufragio, nu-
 dum expulisti. quasi vero nescias, hunc
 et alii, et vestiri a Caecilia, Balearici filia,
 Nepotis sorore, spectatissima foemina:
 quae cum patrem clarissimum, amplissi-
 mos patruos, ornatissimum fratrem ha-
 beret, tamen, cum esset mulier, virtute
 perfecit, ut, quanto honore ipsa ex illo-
 rum dignitate afficeretur, non minora il-
^{li}is ornamenta ex sua laude redderet. An
 quod diligenter defenditur, id tibi indig-
 num facinus videtur? mihi crede, si, pro
 patris ejus hospitibus et gratia, vellent
 omnes hujus hospites adesse, et auderent
 libere defendere: satis copiose defende-
 retur. sin autem pro magnitudine inju-
 riae, proque eo, quod summa respub-
 lica in hujus periculo tentatur, haec
 omnes vindicarent: consistere mehercu-

le vobis isto in loco non liceret. nunc
ita defenditur, non sane ut moleste fer-
re adversarii debeant, neque ut se po-
tentia superari putent. quae domi geren-
da sunt, ea per Caeciliam transiguntur.
fori iudiciiue rationem Messalla, ut vi-
detis, Iudices, suscepit. qui, si iam satis
aetatis atque roboris haberet, ipse pro
Sex. Roscio diceret. quoniam ad dicen-
dum impedimento est aetas, et pudor,
qui ornat aetatem: causam mihi tradidit,
quem sua causa cupere, ac debere intelli-
gebat. ipse assiduitate, consilio, auctori-
tate, diligentia, perfecit, ut Sex. Rosci
vita, erepta de manibus seclorum, sen-
tentiis iudicum permitteretur. nimirum,
Iudices, pro hac nobilitate pars maxima
civitatis in armis fuit: haec acta res est,
uti nobiles restituerentur in civitatem,
qui hoc facerent, quod facere Messallam
videtis: qui caput innocentis defende-
rent: qui injuriae resisterent: qui, quan-
tum possent, in salute alterius, quam in
exitio, mallent ostendere. quod si om-
nes, qui eodem loco nati sunt, facerent:
et respublica ex illis, et ipsi ex invidia mi-
nus laborarent. Verum si a Chryso-

gotic
cuni
tat:
eme
pro
con
tis
re,
tus
spe
re
mi
m
q
e
r
r
f
l

gono, Judices, non impetramus, ut pecunia nostra contentus sit, vitam ne petat: si ille adduci non potest, ut, cum ademerit nobis omnia, quae nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quae communis est, eripere cupiat: si non satis habet avaritiam suam pecunia exple- re, nisi etiam crudelitate sanguinis perli- tus sit: unum perfugium, Judices, una spes reliqua est Sex. Roscio, eadem, quae reipublicae, vestra pristina bonitas, et misericordia: quae si manet, salvi etiam nunc esse possumus. sin ea crudelitas, quae hoc tempore in republica versata est, vestros quoque animos (id quod fieri profecto non potest) duriores acerbio- resque reddidit; actum est, Judices: inter- feras satius est aetatem degere, quam in hac tanta immanitate versari. ad eamne rem vos reservati estis? ad eamne rem de- lecti, ut eos condemnaretis, quos sectores ac sicarii jugulare non potuissent? solent hoc boni imperatores facere, cum praeli- um committunt, ut in eo loco, quo fu- gam hostium fore arbitrentur, milites collocent: in quos, si qui ex acie fuge- rint, de improvviso incidant. nimirum

similiter arbitrantur isti bonorum emptores, vos hîc, tales viros, sedere, qui excipiat eos, qui de suis manibus effugerint. dii prohibeant, Iudices, ut hoc, quod majores consilium publicum vocari voluerunt, praesidium sectorum existimetur. an verò, Iudices, vos non intelligitis, nihil aliud agi, nisi ut proscriptorum liberi quavis ratione tollantur, et ejus rei initium in vestro jurejurando, atque in Sex. Roscii periculo quaeri? dubium est, ad quem maleficiū pertineat, cum videatis in altera parte sectorem, inimicum, sicarium, eundemque accusatorem hoc tempore: ex altera parte egentem, probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? nunquid hîc aliud videtis obstare Roscio, nisi quod patris bona venierunt? Quod si id vos suscipi-⁵³ tis, et eadem in re operam vestram profitemini: si idcirco sedetis, ut ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt: cavete, per deos immortales, Iudices, ne nova, et multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. illam priorem, quae facta est in eos, qui

arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more majorum comparatum est, publico consilio factum videretur. hanc vero, quae ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio a vobis rejicitis, et aspernamini, videte, per deos immortales, quem in locum rempublicam perventuram putetis. homines sapientes, et ista auctoritate, et potestate praeditos, qua vos estis, ex quibus rebus maxime respublica laborat, iis maxime mederi convenit. vestrum nemo est, quin intelligat, populum Romanum, qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. hanc tollite ex civitate, Iudices, hanc pati nolite diutius in hac republica versari: quae non modo id habet in se mali, quod tot cives atrocissime sustulit, verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus: etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

P R O

Q. ROSCIO

COMOEDO.

ORATIO III.

*** malitiam naturae, crederetur, is scilicet vir optimus, et singulari fide praeditus, in suo iudicio, tabulis suis, testibus uti conatur. solent fere dicere, qui per tabulas homines citi pecuniam expensam tulerunt: Egone talem virum corrumpere potui, ut mea causa falsum in codicem referret? expecto, quam mox Chaerea hac oratione utatur: Egone hanc manum, plenam perfidiae, et hos digitos meos impellere potui, ut falsum perscriberent nomen? quod si ille suas proferet tabulas: proferet suas quoque Roscius. erit in illius tabulis hoc nomen: at in hujus non erit. cur potius illius, quam hujus, credetur? scripsisset ille, si non jussu hujus expensum tulisset? non scripsisset hic, quod sibi

*** Multa, quae desunt, quaerenda.

expensum ferri iussisset? nam, quemadmodum turpe est scribere, quod non debeat: sic improbum est, non referre, quod debeas. aequae enim tabulae condemnantur ejus, qui verum non retulit; et ejus, qui falsum perscripsit. sed ego copia et facultate causae confisus, vide quo progrediar. si tabulas C. Fannius accepti et expensi profert suas, in suam rem, suo arbitratu scriptas: quo minus secundum illum judicetis, non recuso. quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut, quodcumque retulisset, id ratum haberet? ratum habebit Roscius. profer. quod tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum: quod tibi fuerit probatum, huic erit probatum. paulo ante a M. Perpenna, P. Saturii tabulas poscebamus: nunc tuas, C. Fanni Chaerea, solius flagitamus, et, quo minus secundum eas lis detur, non recusamus. quid ita non profers? non conficit tabulas? immo diligentissime. non refert parva nomina in codices? immo omnes summas. leve, et tenue hoc nomen? H-S cccicccc sunt. quomodo tibi tanta pecunia extraordinaria jacet? quomodo H-S cccicccc in

codice accepti et expensi non sunt? pro
dii immortales; essene quemquam tanta
audacia praeditum, qui, quod nomen re-
ferre in tabulas timeat, id petere audeat?
quod in codicem injuratus referre no-
luit, id jurare in litem non dubitet? quod
sibi probare non possit, id persuadere
alteri conetur? Nimium cito ait me in-
dignari de tabulis: non habere se hoc
nomen in codice accepti et expensi rela-
tum confitetur: sed in adversariis pate-
re contendit. usque eone te diligis, et
magnifice circumspicis, ut pecuniam non
ex tuis tabulis, sed ex adversariis petas?
suum codicem testis loco recitare, arro-
gantiae est. suarum perscriptionum et
litarum adversaria proferre, non a-
mentia est? quod si eandem vim, diligen-
tiam, auctoritatemque habent adversaria,
quam tabulae: quid attinet codicem in-
stituere? conscribere? ordinem conserva-
re? memoriae tradere literarum vetusta-
tem? sed si, quod adversariis nihil credi-
mus, idcirco codicem scribere institui-
mus: quod etiam apud omnes leve et in-
firmum est: id apud judicem grave et
sanctum esse ducetur? quid est, quod ne-

gligenter scribamus adversaria? quid est, quod diligenter conficiamus tabulas? quae de causa? quia haec sunt menstrua, illae sunt aeternae: haec delentur statim, illae servantur sancte: haec parvi temporis memoriam, illae perpetuae existimationis fidem et religionem amplectuntur: haec sunt dejecta, illae in ordinem confectae. itaque adversaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit; tabulas recitavit. tu, C. Piso, tali fide, virtute, gravitate, auctoritate ornatus, ex adversariis pecuniam petere non aude- res. ego, quae clara sunt consuetudine, diutius dicere non debeo: illud vero, quod ad rem vehementer pertinet, quae- ro: quam pridem hoc nomen, Fanni, in adversaria retulisti? erubescit: quid respondeat, nescit: quid fingat extemplo, non habet. sunt duo menses jam, dices. tamen in codicem acceptum et expen- sum referri debuit. amplius sunt sex men- ses. cur tamdiu jacet hoc nomen in ad- versariis? quid si tandem amplius trien- nium est? quomodo, cum omnes, qui ta- bulas conficiant, menstruas penè ratio- nes in tabulas transferant, tu hoc nomen

triennium amplius in adversariis jacere pateris? Utrum caetera nomina in codicem accepti et expensi digesta habes, an non? si non: quomodo tabulas conficis? si etiam: quamobrem, cum caetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum, in adversariis relinquebas? nolebas sciri, debere Roscium. cur scribebas? rogatus eras, ne referres. cur in adversariis scriptum habebas? sed haec quanquam firma esse video, tamen ipse mihi satisfacere non possum, nisi a C. Fannio ipso testimonium fumo, hanc pecuniam ei non deberi. magnum est, quod conor: difficile est, quod polliceor. nisi eundem et adversarium, et testem habuerit Roscius, nolo vincat. Pecunia tibi debebatur certa, quae nunc petitur per iudicem: in qua legitimae partis sponso facta est. hinc tu si amplius HS nummo petisti, quam tibi debitum est, causam perdidisti: propterea quod aliud est iudicium, aliud arbitrium. iudicium est pecuniae certae, arbitrium incertae. ad iudicium hoc modo venimus, ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus:

ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil, neque tantum, quantum postulavimus, consequamur. ejus rei ipsa verba formulae testimonio sunt. quid est in judicio? directum, asperum, simplex. 'si paret H-S 1000 dari oportere.' hic, nisi pianum facit, H-S 1000 ad libellam sibi deberi, causam perdit. quid est in arbitrio? mite, moderatum, 'quantum aequius, et melius, id dari.' ille tamen confitetur plus se petere, quam debeatur: sed satis superque habere dicit, quod sibi ab arbitro tribuatur. itaque alter causae confidit: alter diffidit. quae cum ita sint; quaero abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipsis H-S 1000, de tuarum tabularum fide compromissum feceris, arbitrum sumpseris, quantum aequius et melius sit dari, repromittive, si pareret? quis in hanc rem fuit arbiter? utinam is quidem Romae esset! Romae est. jam utinam adesset in judicio! adest. utinam sederet in consilio C. Pisonis! ipse C. Piso est. eundemne tu arbitrum, et iudicem sumebas? eidem et infinitam largitionem remittebas, et eundem in angustissimam formulam sponsonis conclude-

bas? quis unquam ad arbitrum, quantum petiit, tantum abstulit? nemo. quantum enim aequius esset sibi dari, petiit. de quo nomine ad arbitrum adisti, de eo ad iudicem venisti. caeteri cum ad iudicem causam labefactari animadvertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire est ausus. qui cum de hac pecunia, de tabularum fide arbitrum sumpsit, iudicavit sibi pecuniam non deberi. jam duae partes causae sunt confectae: adnumerasse sese negat: expensum tulisse non dicit, cum tabulas non recitat. reliquum est, ut stipulatum se esse dicat. praeterea enim, quemadmodum certam pecuniam petere possit, non reperio. stipulatus es? ubi? quo die? quo tempore? quo praesente? quis sponondisse me dicit? nemo. Hic ego si finem faciam dicendi, satis fidei et diligentiae meae, satis causae et controversiae, satis formulae et sponsioni, satis etiam iudici fecisse videar, cur secundum Roscium iudicari debeat. pecunia petita est certa: cum tertia parte sponsio facta est. haec pecunia necesse est, aut data, aut expensa lata, aut stipulata sit. datam non esse

Fannius confitetur. expensam latam non esse, codices Fannii confirmant. stipulatam non esse taciturnitas testium concedit. quid ergo est? quod et reus is est, cui et pecunia levissima, et existimatio sanctissima fuit semper: et iudex est is, quem nos non minus bene de nobis existimare, quam secundum nos judicare velimus: et advocatio ea est, quam propter eximium splendorem, ut iudicem unum vereri debeamus: perinde ac si in hanc formulam omnia judicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domestica conclusa et comprehensa sint, perinde dicemus. illa superior fuit oratio necessaria, haec erit voluntaria: illa ad iudicem, haec ad C. Pisonem: illa pro reo, haec pro Roscio: illa victoriae, haec bonae existimationis causa, comparata.

6 Pecuniam petis, Fanni, a Roscio: quam? dic audacter, et aperte. utrum quae tibi ex societate debeatur? an, quae ex liberalitate hujus promissa sit, et ostentata? quorum alterum est gravius et odiosius: alterum, levius et facilius. quae ex societate debeatur? quid ais? hoc jam neque leviter ferendum est, neque negli-

genter defendendum. si qua enim sunt privata iudicia summae existimationis, et pene dicam capitis, tria haec sunt, fiduciae, tutelae, societatis. aequae enim perfidiosum et nefarium est, fidem frangere, quae continet vitam : et pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit : et socium fallere, qui se in negotio conjunxit. quae cum ita sint, qui sit, qui socium fraudarit et fefellerit, consideremus. dabit enim nobis jam tacite vita acta in alterutram partem firmum et grave testimonium. Q. Roscius? quid ais? nonne, ut ignis in aquam coniectus, continuo restinguitur, et refrigeratur: sic reservens falsum crimen in purissimam et castissimam vitam collatum, statim concidit et extinguitur? Roscius socium fraudavit? potest hoc homini huic haerere peccatum? qui medius fidius (audacter dico) plus fidei, quam artis; plus veritatis, quam disciplinae possidet in se: quem populus Romanus meliorem virum, quam histrionem esse arbitratur: qui ita dignissimus est scena propter artificium, ut dignissimus sit curia propter abstinentiam. sed quid ego ineptus de Roscio apud Pi-

sonem dico? ignotum hominem scilicet pluribus verbis commendo. estne quisquam omnium mortalium, de quo melius existimes tu? estne quisquam, qui tibi purior, pudentior, humanior, officiosior, liberalior videatur? quid? tu, Saturei, qui contra hunc venis, existimas aliter? nonne quotiescunque in causa in nomen hujus incidisti, toties hunc et virum bonum esse dixisti, et honoris causa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo, aut amicissimo facere consuevit. qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, qui eundem et laederes, et laudares: et virum optimum, et hominem improbissimum esse diceres. eundem tu et honoris causa appellabas, et virum primum esse dicebas, et socium fraudasse arguebas. sed, ut opinor, laudem veritati tribuebas, crimen gratiae concedebas: de hoc, ut existimabas, praedicabas: Chaereae arbitrato causam agebas.

7 Fraudavit Roscius. est hoc quidem auribus, animisque absurdum. quid si tandem aliquem timidum, dementem, divitem, inertem nactus esset, qui experiri non posset? tamen incredibile esset. ve-

runtamen, quem fraudarit, videamus. C. Fannium Chaeream Roscius fraudavit. oro, atque obsecro vos, qui nostis, vitam inter se utriusque conferte: qui non nostis, faciem utriusque considerate. nonne ipsum caput, et supercilia illa penitus abrafa, olere malitiam, et clamitare calliditatem videntur? nonne ab imis unguibus usque ad verticem summum (si quam conjecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur? qui idcirco capite et superciliis semper est rasis, ne ullum pilum viri boni habere dicatur. cuius personam praeclare Roscius in scena tractare consuevit: neque tamen pro beneficio ei par gratia refertur. nam Ballionem illum improbissimum et perjurissimum lenonem cum agit, agit Chaeream. persona illa lutulenta, impura, invisa, in hujus moribus, natura, vitaeque est expressa. qui quamobrem Roscium similem sui in fraude et malitia existimarit, nihil videtur: nisi forte, quod praeclare hunc imitari se in persona lenonis animadvertit. quamobrem etiam atque etiam considera, C. Piso, quis quem frau-

dasse dicatur. Roscius Fannium. quid est hoc? probus improbum, pudens impudentem, perjurum castus, callidum imperitus, liberalis avidum. incredibile est. quemadmodum si Fannius Roscium fraudasse diceretur, utrumque ex utriusque persona verisimile videretur, et Fannium per malitiam fecisse, et Roscium per imprudentiam deceptum esse: sic cum Roscius Fannium fraudasse arguatur, utrumque incredibile est, et Roscium quidquam per avaritiam appetisse, et Fannium quidquam per se bonitate amisisse. Principia sunt hujusmodi: spectemus reliqua. H-S 1000 Q. Roscius fraudavit Fannium. qua de causa? subridet Saturius, veterator, ut sibi videtur. ait propter ipsa H-S 1000. video: sed tamen cur ipsa H-S 1000 tam vehementer concupierit, quaero. nam tibi, M. Perpenna, C. Piso, certe tanti non fuissent, ut socium fraudaretis. Roscio cur tanti fuerint, causam requiro. egebat? immo locuples erat. debebat? immo in suis nummis versabatur. avarus erat? immo etiam, antequam locuples, semper liberalissimus, munificentissimusque fuit. prò deûm ho-

minumque fidem! qui H-S cccicccc
 cccicccc cccicccc quaestus facere no-
 luit (nam certe H-S cccicccc cccicccc
 cccicccc merere et potuit, et debuit, si
 potest Dionysia H-S cccicccc cccicccc
 merere) is per summam fraudem, et ma-
 litiam, et perfidiam H-S icccc appetiit?
 et illa fuit pecunia immanis, haec parvu-
 la: illa honesta, haec fordida: illa jucun-
 da, haec acerba: illa propria, haec in
 causa et in iudicio collocata. decem his
 annis proximis H-S sexagies honestissi-
 me consequi potuit: noluit. laborem
 quaestus recepit: quaestum laboris reje-
 cit. populo Romano adhuc servire non
 destitit: sibi servire jampridem destitit.
 hoc tu unquam, Fanni, faceres? et si hos
 quaestus recipere posses, non eodem tem-
 pore et gestum, et animam ageres? dic
 nunc te ab Roscio H-S icccc circum-
 scriptum esse, qui tantas, et tam infini-
 tas pecunias non propter inertiam labo-
 ris, sed propter magnificentiam liberali-
 tatis repudiarit. quid ego nunc illa di-
 cam, quae vobis in mentem venire cer-
 to scio? fraudabat te in societate Ros-
 cius. sunt iura, sunt formulae de omni-

bus rebus constitutae, ne quis aut in genere injuriae, aut ratione actionis errare possit. expressae sunt enim ex uniuscujusque damno, dolore, incommodo, calamitate, injuria, publicae a praetore formulae, ad quas privata lis accommodatur. Quae cum ita sint, cur non arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium, quaero. formulam non noras? notissima erat. judicio gravi experiri volebas? quid ita? propter familiaritatem veterem! cur ergo laedis? propter integritatem hominis? cur igitur insimulas? propter magnitudinem criminis? itane vero? quem per arbitrum circumvenire non posses, cujus de ea re proprium erat judicium, hunc per judicem condemnabis, cujus de ea re nullum est arbitrium? quin tu hoc crimen aut objice, ubi licet agere: aut jacere noli, ubi non oportet. tametsi jam hoc tuo testimonio crimen sublatum est. nam, quo tu tempore illa formula uti noluisti, nihil hunc in societatem fraudis fecisse ostendisti. fecit pactionem. num tabulas habet, an non? si non habet, quemadmodum pactio est? si habet, cur non nominas? dic nunc Roscium abs te

petisse, ut familiarem suum sumeres arbitrum. non petiit. dic pactionem fecisse, ut absolveretur. non pepigit. quaere, quare sit absolutus. quod erat summa innocentia, et integritate. quid enim factum est? venisti domum ultro Roscii: satisfecisti: quod temere commisisses, in iudicium ut denuntiaret, rogasti, ut ignosceret: te affuturum negasti: debere tibi ex societate nihil, clamitasti. iudici hic denuntiavit: absolutus est, tamen fraudis ac furti mentionem facere audes? perstat in impudentia. pactionem enim, inquit, mecum fecerat. idcirco videlicet ne condemnaretur. quid erat causae, cur metueret, ne condemnaretur? res erat manifesta: furtum erat apertum. Cui¹⁰ jus rei furtum factum erat? exorditur magna cum expectatione veteris histri-
onis exponere societatem. Panurgus, inquit, fuit Fannii. is fuit ei cum Roscio communis. hic primum questus est non leviter Saturius communem factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fannii. largitus est scilicet homo liberalis, et dissolutus, et bonitate affluens Fannius Roscio? sic puto. quoniam

ille hîc constitit paulisper, mihi quoque
 necesse est paulum commorari. Panurgum
 tu, Saturi, proprium Fannii dicis fuisse. at
 ego totum Roscii fuisse contendo. quid e-
 rat enim Fannii? corpus. quid Roscii? dis-
 ciplina. facies non erat, ars erat pretiosa.
 ex qua parte erat Fannii, non erat H-S
 1000. ex qua parte erat Roscii, ampli-
 us erat H-S 100000. nemo enim illum
 ex trunco corporis spectabat, sed ex ar-
 tificio comico aestimabat. nam illa mem-
 bra merere per se non amplius poterant
 duodecim aeris: disciplina, quae erat ab
 hoc tradita, locabat se non minus H-S
 100000. ô societatem captiosam et
 indignam! ubi alter H-S 1000, alter
 100000, quod sit, in societatem affert:
 nisi idcirco moleste pateris, quod H-S
 1000 tu ex arca proferebas; H-S 100000
 ex disciplina et artificio Roscius prome-
 bat. quam enim rem et expectationem,
 quod studium, et quem favorem secum
 in scenam attulit Panurgus? quod Ros-
 cii fuit discipulus. qui diligebant hunc,
 illi favebant: qui admirabantur hunc, il-
 lum probabant: qui denique hujus no-
 men audierant, illum eruditum et perfec-

tum existimabant. sic est vulgus: ex veritate pauca, ex opinione multa aestimat. quid sciret ille, perpauci animadvertabant. ubi didicisset, omnes quaerebant. nihil ab hoc pravum et perversum produci posse arbitrabantur. si veniret ab Statilio: tametsi artificio Roscium superaret, aspicere nemo posset. nemo enim, sicut ex improbo patre probum filium nasci, sic ex pessimo histrione bonum comoedum fieri posse existimaret. quia veniebat a Roscio, plus etiam scire, quam sciebat, videbatur. Quod item nuper¹¹ in Erote comoedo usuvenit: qui, posteaquam e scena non modo sibilis, sed etiam convicio explodebatur; sicut in aram, confugit in hujus domum, disciplinam, patrocinium, nomen. itaque per brevi tempore, qui ne in novissimis quidem erat histrionibus, ad primos pervenit comoedos. quae res extulit eum? una commendatio hujus. qui tamen Panurgum illum, non solum ut Roscii discipulus fuisse diceretur, domum recepit: sed etiam summo cum labore, stomacho, miseriaque erudiit. nam, quo quisque est solertior et ingeniosior, hoc docet ira:

cundius, et laboriosius. quod enim ipse celeriter arripuit, id cum tarde percipi videt, discruciat. paulo longius oratio mea provecta est hac de causa, ut conditionem societatis diligenter cognoscere-tis. quae deinde consecuta? Panurgum, inquit, hunc, servum communem Q. Flavius Tarquinien-sis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem dedisti: lite contestata, iudicio damni in-juria constituto, tu sine me cum Flavio de-cidisti. utrum pro dimidia parte: an pro tota societate? planius dicam, utrum pro me, an pro me et pro te? pro me? po-tui: exemplo multorum licitum est: ju-re fecerunt multi: nihil in ea re tibi in-juriae feci. pete tu tuum, exige, et au-fer, quod debetur. suam quisque partem juris possideat, et persequatur. at enim tu tuum negotium gessisti bene. gere et tu tuum bene. magno tuam dimidiam partem decidisti. magno et tu tuam par-tem decide. H-S ccc iooo tu abstulisti. si sit hoc vero; H-S ccc iooo tu quoque
¹² aufer. Sed hanc decisionem Roscii oratione, et opinione augere licet: re, et veritate mediocrem et tenuem esse in-

venietis. accepit enim agrum temporibus iis, cum jacerent pretia praediorum: qui ager neque villam habuit; neque ex ulla parte fuit cultus; qui nunc multo pluris est, quam tunc fuit. neque id est mirum. tum enim propter reipublicae calamitates, omnium possessiones erant incertae: nunc deum immortalium benignitate, omnium fortunae sunt certae. tum erat ager incultus sine tecto: nunc est cultissimus cum optima villa. veruntamen, quoniam naturâ tam malevolus es, nunquam ista te molestia et cura liberabo. praeclare suum negotium gessit Roscius: fundum fructuosissimum abstulit: quid ad te? tuam partem dimidiam, quemadmodum vis, decide. vertit hic rationem: et id, quod probare non potest, fingere conatur. de tota re, inquit, decidisti. ergo huc universa causa deducitur, utrum Roscius cum Flavio de sua parte, an de tota societate fecerit pactiorem. nam ego Roscium, si quid communi nomine tetigit, confiteor praestare debere societati. societatis, non suas lites redemit, cum fundum a Flavio accepit. quid ita? satis non dedit, amplius

a se neminem petiturum. qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem. qui pro sociis transigit, satisfacit, neminem eorum postea petiturum. quid ita Flavio sibi cavere non venit in mentem? nesciebat videlicet Panurgum fuisse in societate? sciebat. nesciebat, Fannium Roscio esse socium? praeclare. nam iste cum eo litem contestatam habebat. cur igitur decidit, et non restipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fundo decidit, et iudicio non absolvitur? cur tam imperite facit, ut nec Roscium stipulatione alliget, neque a Fannio iudicio se absolvat? est hoc primum, et ex conditione juris, et ex consuetudine cautionis, gravissimum et firmissimum argumentum: quod ego pluribus verbis amplecterer, si non alia certiora et clariora
 13 testimonia in causa haberem. Et, ne forte me hoc frustra pollicitum esse praedices: te, te, inquam, Fanni, ab tuis subfelliis contra te testem suscitabo. criminatio tua quae est? Roscium cum Flavio pro societate decidisse. quo tempore? abhinc annis xv. defensio mea quae est? Roscium pro sua parte cum

Flavio transegisse. repromittis tu abhinc triennium Roscio. quid? recita istam restipulationem clarius. attende, quaeso, Piso. Fannium invitum, et huc atque illuc tergiversantem, testimonium contra se dicere cogo. quid enim restipulatio clamat? 'quod a Flavio abstulero, 'partem dimidiam inde Roscio me soluturum spondeo.' tua vox est, Fanni. quid tu auferre potes a Flavio, si Flavius nihil debet? quid hic porro nunc restipulatur, quod jampridem ipse exegit? quid vero Flavius tibi daturus est, qui Roscio omne quod debuit, dissolvit? cur in re tam veteri, in negotio tam confecto, in societate dissoluta, nova haec restipulatio interponitur? quis est hujus restipulationis scriptor? testis? arbiter? quis? tu Piso. tu enim Q. Roscium pro opera, pro labore, quod cognitor fuisset, quod vadimonia obisset, rogasti, ut Fannio daret H-S ccc iooo, hac conditione, ut, si quid ille exegisset a Flavio, partem ejus dimidiam Roscio dissolveret. satisne ista restipulatio dicere tibi videtur aperte, Roscium pro se decidisse? at enim forsitan hoc tibi veniat in mentem, repromis-
2

Fannium Roscio, si quid a Flavio exegisset, ejus partem dimidiam: sed omnino exegisse nihil. quid? tu non exitum transactionis, sed initium repromissionis spectare debes? neque, si ille persequi noluit, non, quod in se fuit, judicavit, Roscium suas, non societatis lites redemisse? quid si tandem planum facio, post decisionem veterem Roscii, post repromissionem recentem hanc Fannii, H-S cccxccc Fannium a Q. Flavio, Panurgii nomine abstulisse? tamen diutius illudere viri optimi existimationi, Q. Roscii, audebit? Paulo ante quaerebam, id quod vehementer ad rem pertinebat, qua de causa Flavius, cum de tota lite faceret pactionem, neque satis acciperet a Roscio, neque judicio absolveretur a Fannio. nunc vero (id quod mirum et incredibile est) requiro, quamobrem, cum de tota re decidisset cum Roscio, H-S cccxccc separatim Fannio dissolvit? hoc loco, Saturi, quid pares respondere, scire cupio. utrum, omnino Fannium a Flavio H-S cccxccc non abstulisse? an alio nomine, et alia de causa abstulisse? si alia de causa: quae ratio tibi cum eo in-

tercesserat? nulla. addictus erat tibi? non. frustra tempus contero. omnino, inquit, H-S ccc iooo a Flavio non abstulit, neque Panurgi nomine, neque cuiusquam. si planum facio, post hanc recentem stipulationem Roscii, H-S ccc iooo a Flavio te abstulisse: nunquid causae est, quin ab iudicio abeas turpissime victus? quo teste igitur hoc planum faciam? venerat, ut opinor, haec res in iudicium. certe. quis erat petitor? Fannius. quis reus? Flavius. quis iudex? Cluvius. ex his unus mihi testis est producendus, qui pecuniam datam dicat. quis est ex his gravissimus? sine controversia, qui omnium iudicio comprobatus est iudex. quem igitur ex his tribus a me testem expectabis? petitem? Fannius est. contra se nunquam testimonium dicet. reum? Flavius est. is jampridem est mortuus. si viveret, verba ejus audiretis. iudicem? Cluvius est. quid is dicit? H-S ccc iooo Panurgi nomine Flavium Fannio dissolvissse. quem tu si ex censu spectas: eques Romanus est. si ex vita: homo clarissimus est. si ex te: iudicem sumpstisti. si ex veritate: id, quod scire potuit et de-

buit, dixit. nega, nega nunc, equiti Romano, homini honesto, judici tuo, credi oportere. circumspicit, aestuat, negat nos Cluvii testimonium recitatu-
 recitabimus. erras : inani, et tenui spe te consolaris. recita testimonium T. Manilii, et C. Lusci Ocreae, duorum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluvio audierunt. TESTIMONIUM T. MANILII, et C. LUSCII OCREAE. utrum dicis, Luscio, et Manilio, an et Cluvio non esse credendum? planius, at-
 15 que apertius dicam. Utrum Luscius et Manilius nihil de H-S cccicccc ex Cluvio audierunt? an Cluvius falsum Luscio, et Manilio dixit? hoc ego loco, soluto et quieto sum animo : et, quorsum recidat responsum tuum, non magnopere laboro. firmissimis enim et sanctissimis testimoniis virorum optimorum causa Roscii communita est. si jam tibi deliberatum est, quibus abroges fidem jurisjurandi, responde. Manilio et Luscio negas esse credendum? dic, aude. est tuae contumaciae, arrogantiae, vitaeque universae vox. quid? expectas, quam mox ego Luscium et Manilium dicam, ordine,

esse senatores; aetate, grandes natu; natura, sanctos et religiosos; copiis rei familiaris, locupletes et pecuniosos? non faciam: nihil mihi detraham, cum illis exactae aetatis severissime fructum, quem meruerunt, retribuam. magis mea adolescentia indiget illorum bona existimatione, quam illorum severissima senectus desiderat meam laudem. tibi vero, Piso, diu deliberandum et concoquendum est, utrum potius Chaereae injurato in sua lite, an Manilio et Luscio juratis in alieno iudicio credas. reliquum est, ut Cluvium falsum dixisse Luscio et Manilio contendat. quod si facit, qua impudentia est, eumne testem improbabit, quem iudicem probavit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? ejus testis ad iudicem fidem infirmabit, cujus propter fidem et religionem iudicis, testes comparabat? quem ego si ferrem iudicem, refugere non deberet; cum testem producam, reprehendere audebit? Dixit enim,¹⁶ inquit, injuratus Luscio et Manilio. si diceret juratus, crederes? at quid interest inter perjurum et mendacem? qui mentiri solet, pejerare consuevit. quem ego,

ut mentiatur, inducere possum: ut pejeret, exorare facile potero. nam, qui semel a veritate deflexit, hic non majore religione ad perjurium, quam ad mendacium perducī consuevit. quis enim deprecatione deorum, non conscientiae fide commovetur? propterea, quae poena ab diis immortalibus perjuro, haec eadem mendaci constituta est. non enim ex pactione verborum, quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia et malitia, per quam insidiae tenduntur alicui, dii immortales hominibus irasci et succensere consueverunt. at ego hoc ex contrario contendo. levior esset auctoritas Cluvii, si diceret juratus, quam nunc est, cum dicit injuratus. tum enim forsitan improbis nimis cupidus videretur, qui, qua de re judex fuisset, testis esset: nunc omnibus inimicis necesse est castissimus et constantissimus esse videatur, qui id, quod scit, familiaribus suis dicit. dic nunc, si potes, si res, si causa patitur, Cluvium esse mentitum. mentitus est Cluvius? ipsa mihi veritas manum iniecit, et paulisper consistere et commorari cogit. unde hoc totum ductum et con-

flatum mendacium est? Roscius est videlicet homo callidus et versutus. hoc initio cogitare coepit: quoniam Fannius a me petit H-S 1000, petam a C. Cluvio, equite Romano, ornatissimo homine, ut mea causa mentiatur: dicat, decisionem factam esse, quae facta non est: H-S 1000 a Flavio data esse Fannio, quae data non sunt. est hoc principium improbi animi, miseri ingenii, nullius consilii. quid deinde? posteaquam se praeclare confirmavit, venit ad Cluvium: quem hominem? levem? immo gravissimum: mobilem? immo constantissimum: familiarem? immo alienissimum. hunc posteaquam salutavit, rogare coepit, blande et concinne, scilicet: mentire mea causa, viris optimis, tuis familiaribus praesentibus; dic Flavium cum Fannio de Panurgo decidisse, qui nihil transegit: dic H-S 1000 dedisse, qui assem nullum dedit. quid ille respondit? ego vero cupide et libenter mentiar tua causa: et, si quando me vis pejerare, ut paululum tu compendii facias, paratum fore scito. non fuit causa, cur tantum laborem caperes, et ad me venires: per nuntium hoc,

quod erat tam leve, transigere potuisti.
 17 Prô deûm hominumque fidem! hoc aut
 Roscius unquam a Cluvio petiisset, si H-S
 millies in iudicium haberet? aut Cluvius
 Roscio petenti concessisset, si universae
 praedae particeps esset? vix medius fidi-
 us, tu, Fanni, a Ballione, aut aliquo e-
 jus simili hoc expostulare auderes, et im-
 petrare posses, quod cum est veritate fal-
 sum, tum ratione quoque est incredibile.
 obliviscor enim, Roscium et Cluvium vi-
 ros esse primarios: improbos temporis
 causa esse fingo. falsum subornavit testem
 Roscius Cluvium, cur tam sero? cur,
 cum altera pensio solvenda esset, non
 tum, cum prima? nam jam antea H-S
 1000 dissolverat. deinde, si jam persua-
 sum erat Cluvio, ut mentiretur: cur
 potius H-S 1000, quam 1000, 1000,
 1000, 1000 data dixit Fannio a
 Flavio, cum ex restipulatione pars ejus
 dimidia Roscii esset? jam intelligis, C.
 Piso, sibi soli, societati nihil Roscium pe-
 tisse. hoc cum sentit Saturius esse aper-
 tum, resistere et repugnare contra verita-
 tem non audet: aliud fraudis, et insidia-
 rum in eodem vestigio diverticulum repe-

rit. petisse, inquit, suam partem Roscium a Flavio confiteor: vacuam et integram reliquisse Fannii concedo: sed, quod sibi exegit, id commune societatis factum esse contendo. quo nihil captiosius, neque indignius potest dici. quaero enim, potueritne Roscius ex societate suam partem petere, necne? si non potuit: quemadmodum abstulit? si potuit: quemadmodum non sibi exegit? nam quod sibi petitur, certe alteri non exigitur. an ita est? si, quod universae societatis fuisset, petisset; quod tum redactum esset, aequaliter omnes partirentur: nunc, cum petierit, quod suae partis esset; non, quod abstulit, soli sibi exegit? Quid ¹³ interest inter eum, qui per se litigat, et qui cognitor est datus? qui per se litem contestatur, sibi soli petit. alteri nemo potest, nisi qui cognitor est factus. itane vero? cognitor si fuisset tuus, quod vicisset iudicio, ferres tuum. suo nomine petiit: quod abstulit, sibi, non tibi exegit. quod si quisquam petere potest alteri, qui cognitor non est factus: quaero, quid ita, cum Panurgus esset interfectus, et lis contestata cum Flavio damni injur-

ria esset, tu in eam litem cognitor Ros-
cii sis factus: cum praesertim ex tua o-
ratione, quodcunque tibi peteres, huic
peteres: quodcunque tibi exigeres, id in
societatem recideret. quod si ad Rosci-
um nihil perveniret, quod tu a Flavio
abstulisses, nisi te in suam litem dedisset
cognitorem; ad te pervenire nihil debet,
quod Roscius pro sua parte exegit: quo-
niam tuus cognitor non est factus. quid
enim huic rei respondere poteris, Fanni?
cum de sua parte Roscius transegit cum
Flavio, actionem tibi tuam reliquit, an
non? si non reliquit, quemadmodum
H-S cccicccc ab eo postea exegisti? si
reliquit, quid ab hoc petis, quod per te
persequi et petere debes? simillima e-
nim, et maxime gemina societas here-
ditatis est. quemadmodum socius in so-
cietate habet partem: sic heres in here-
ditate habet partem. ut heres sibi soli,
non coheredibus petit: sic socius sibi
soli, non sociis petit. et quemadmo-
dum uterque pro sua parte petit, sic pro
sua parte dissolvit: heres ex sua parte,
qua hereditatem adiit: socius ex ea,
qua societatem coiit. quemadmodum su-

am partem Roscius suo nomine condonare potuit Flavio, ut eam tu non peteres : sic, cum exegit suam partem, et tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet ; nisi forte tu, perverso more, quod hujus est, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. perstat in sententia Saturius : quodcunque sibi petat socius, id societatis fieri. quod si ita est : qua (malum) stultitia fuit Roscius, qui ex jurisperitorum consilio et auctoritate restipularetur a Fannio diligenter, ut, quod is exegisset a Flavio, dimidiam partem sibi dissolveret : si quidem sine cautione et repromissione, nihilominus id Fannius societati, hoc est Roscio, debebat ?

Desiderantur non pauca.

IN Q. CAECILIUM

ORATIO,

De accusatore in C. Verrem constituendo :
quae DIVINATIO dicitur.

ORATIO IV.

SI quis vestrum, Iudices, aut eorum
qui adsunt, forte miratur, me, qui
tot annos in causis, judiciisque publicis
ita sim versatus, ut defenderim multos,
laeserim neminem, subito nunc mutata
voluntate ad accusandum descendere: is,
si mei consilii causam, rationemque cog-
noverit, una et id, quod facio, probabit,
et in hac causa profecto neminem prae-
ponendum esse mihi actorem putabit.
cum quaestor in Sicilia fuisset, Iudices,
itaque ex ea provincia decessissem, ut Si-
culis omnibus jucundam, diuturnamque
memoriam quaesturae, nominisque mei
relinquerem: factum est, uti cum sum-

mum in veteribus patronis multis, tum
 nonnullum etiam in me praesidium suis
 fortunis constitutum esse arbitrarentur.
 qui nunc populati, atque vexati, cuncti
 ad me publice saepe venerunt, ut suarum
 fortunarum omnium causam, defensionemque
 susciperem: me saepe esse pollicitum,
 saepe ostendisse dicebant, si quod
 tempus accidisset, quo tempore aliquid a
 me requirerent, commodis eorum me
 non defuturum. venisse tempus aiebant,
 non jam ut commoda sua, sed ut vitam
 salutemque totius provinciae defenderem:
 sese jam ne deos quidem in suis urbibus,
 ad quos confugerent, habere: quod eorum
 simulacra sanctissima C. Verres ex delubris
 religiosissimis sustulisset. quas res
 luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis,
 avaritia in rapinis, superbia in contumeliis
 efficere potuisset; eas omnes sese hoc uno
 praetore per triennium pertulisse: rogare,
 et orare, ne illos supplices aspernarer,
 quos, me incolumi, nemini supplices
 esse oporteret. Tu-²
 li graviter et acerbe, Iudices, in eum me
 locum adductum, ut aut eos homines
 spes falleret, qui opem a me, atque auxi-

lium petissent : aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. dicebam, habere eos actorem Q. Caecilium, qui praesertim quaestor in eadem provincia post me quaestorem fuisset, quo ego adjumento sperabam hanc a me molestiam posse dimoveri, id mihi erat adversarium maxime. nam illi multo mihi hoc facilius remississent, si istum non nossent, aut si iste apud eos quaestor non fuisset. adductus sum, Judices, officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine, institutoque majorum, ut onus hoc laboris atque officii, non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore, mihi suscipiendum putarem. quo in negotio tamen illa me res, Judices, consolatur, quod haec, quae videtur esse accusatio mea, non potius accusatio, quam defensio est existimanda. defendo enim multos mortales, multas civitates, provinciam Siciliam totam. quamobrem, si mihi unus est accusandus, propemodum manere in instituto meo videor, et non omnino a defendendis hominibus, suble-

176 IN Q. CAECILIUM

vandisque discedere. quod si hanc causam tam idoneam, tam illustrem, tam gravem non haberem: si aut hoc a me Siculi non petissent, aut mihi cum Siculis causa tantae necessitudinis non intercederet: et hoc, quod facio, me reipublicae causa facere profiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere praeditus, cujus furta atque flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romae denique ante oculos omnium maxima, turpissimaque nossemus, me agente in iudicium vocaretur: quis tandem esset, qui meum factum aut consilium posset reprehendere? Quid est, prò deum, hominumque fidem! ³ in quo ego reipublicae plus hoc tempore prodesse possim? quid est, quod aut populo Romano gratus esse debeat, aut sociis, exterisque nationibus optatius esse possit, aut saluti, fortunisque omnium magis accommodatum sit? populatae, vexatae, funditus everSAe provinciae: socii, stipendiarii que populi Romani afflicti, miseri, jam non salutis spem, sed exitii solatium quaerunt. qui iudicia manere apud ordinem senatorium volunt, que-

runtur accusatores se idoneos non habere. qui accusare possunt, iudiciorum severitatem desiderant. populus Romanus interea, tametsi multis incommodis difficultatibusque affectus est, tamen nihil aequè in republica, atque illam veterem iudiciorum vim gravitatemque requirit. iudiciorum desiderio tribunitia potestas efflagitata est: iudiciorum levitate ordo quoque alius ad res iudicandas postulatur: iudicum culpa atque dedecore etiam censorium nomen, quod asperius antea populo videri solebat, id nunc poscitur, id jam populare atque plausibile factum est. in hac libidine hominum nocentissimorum, in populi Romani quotidiana querimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offensione, cum hoc unum his tot incommodis remedium esse arbitraretur, ut homines idonei atque integri causam reipublicae legumque susciperent: fateor, me, salutis omnium causa, ad eam partem accessisse reipublicae sublevandae, quae maxime laboraret. nunc, quoniam, quibus rebus adductus ad causam accesserim, demonstravi, dicendum necessario est de contentione nostra, ut

178 IN Q. CAECILIUM

in constituendo accusatore, quid sequi possitis, habeatis. ego sic intelligo, Iudices: cum de pecuniis repetundis nomen cuiuspiam deferatur, si certamen inter aliquos sit, cui potissimum delatio datur, haec duo in primis spectari oportere: quem maxime velint actorem esse ii, quibus factae esse dicantur injuriae: et quem minime velit is, qui eas injurias fecisse arguatur. In hac causa, Iudices, tametsi utrumque esse arbitror perspicuum, tamen de utroque dicam, et de eo prius, quod apud vos plurimum debet valere, hoc est, de voluntate eorum, quibus injuriae factae sunt; quorum causa iudicium de pecuniis repetundis est constitutum. Siciliam provinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum civitates vastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. adsunt, quaeruntur Siculi universi: ad meam fidem, quam habent spectatam jam et diu cognitam, confugiunt: auxilium sibi per me a vobis, atque a populi Romani legibus petunt: me defensorem calamitatum suarum, me ultorem injuriarum, me cognitorem juris sui, me actorem causae to-

tius esse voluerunt. utrum, Q. Caecili, hoc dices, me non Siculorum rogatu ad causam accedere; an optimorum fidelissimorumque sociorum voluntatem apud hos gravem esse non oportere? si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse simulas, maxime existimari vult, Siculos hoc a me non petisse: primum causam inimici tui sublevabis, de quo non praejudicium, sed plane iudicium jam factum putatur, quod ita percrebuit, Siculos omnes actorem suae causae contra illius injurias quaesisse. hoc si tu inimicus ejus factum negabis, quod ipse, cui maximae haec res obstat, negare non audet, videto, ne nimium familiariter inimicitias exercere videare. deinde sunt testes, viri clarissimi nostrae civitatis, quos omnes a me nominari non est necesse: eos, qui adsunt, appellabo: quos, si mentirer, testes esse impudentiae meae minime vellem. scit is, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quem adesse video, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide atque praesidio Siculi maxime nituntur, quod omnino Marcellorum nomini tota illa provincia adjuncta est. hi sciunt, hoc:

non modo a me petatum esse, sed ita saepe, et ita vehementer esse petatum, ut aut causa mihi suscipienda fuerit, aut officium necessitudinis repudiandum. sed quid ego his testibus utor, quasi res dubia, aut obscura sit? adsunt homines ex tota provincia nobilissimi, qui praesentes vos orant, atque obsecrant, Iudices, ut in actore causae suae deligendo vestrum iudicium ab suo iudicio ne discrepet. omnium civitatum totius Siciliae legationes adsunt, praeter duas civitates: quarum duarum, si adessent, duo crimina vel maxima minuerentur, quae cum his civitatibus C. Verri communicata sunt. at enim cur a me potissimum hoc praesidium petiverunt? si esset dubium, petissent a me praesidium, necne, dicerem, cur petissent. nunc vero, cum id ita perspicuum sit, ut oculis iudicare possitis: nescio cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi obijciatur, me potissimum esse delectum. verum id mihi non sumo, Iudices, et hoc non modo in oratione mea non pono, sed ne in opinione quidem cuiusquam relinquo, me omnibus patronis esse praepositum. non ita est: sed uniuscu-

jusque temporis, valetudinis, facultatis ad agendum, ducta ratio est. mea fuit semper haec in hac re voluntas et sententia, quemvis ut hoc mallet de iis, qui essent idonei, suscipere, quam me: me ut
5 mallet, quam neminem. Reliquum est jam, ut illud quaeramus, cum hoc constet, Siculos a me petisse, ecquid hanc rem apud vos, animosque vestros valere oporteat: ecquid auctoritatis apud vos in suo jure repetundo socii populi Romani, supplices vestri, habere debeant. de quo quid ego plura commemorem? quasi vero dubium sit, quin tota lex de pecuniis repetundis sociorum causa constituta sit. nam civibus cum sunt ereptae pecuniae, civili fere actione, et privato jure repetuntur. haec lex socialis est: hoc jus nationum exterarum est: hanc habent arcem minus aliquanto nunc quidem munitam, quam antea: veruntamen, si qua reliqua spes est, quae sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est: cujus legis non modo a populo Romano, sed etiam ab ultimis nationibus jam pridem severi custodes requiruntur. quis igitur est, qui neget o-

portere eorum arbitrato lege agi, quorum causa lex sit constituta? Sicilia tota, si una voce loqueretur, hoc diceret: Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, sedibus, delubris fuit; quod in unaquaque re beneficio senatus, populiue Romani juris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti, atque abstulisti: quo nomine abs te sestertiū millies ex lege repeto. si universa, ut dixi, provincia loqui posset, hac voce uteretur. quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. in huiusmodi re quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam causam, invitis iis, quorum negotium est, accedere, aut aspirare audeat? Si tibi, Q. Caecili, hoc Siculi dicerent; te non novimus: nescimus qui sis: nunquam te antea vidimus: sine nos per eum nostras fortunas defendere, cuius fides est nobis cognita: nonne id dicerent, quod cuivis probare deberent? nunc hoc dicunt; utrumque se nosse: alterum se eupere defensorem esse fortunarum suarum: alterum plane nolle. cur nolint, etiamsi taceant, satis dicunt. verum non

tacent. tamen his invitissimis te offeres? tamen in aliena causa loquere? tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius, quam abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque velle sua causa, nec, si cupias, posse arbitrantur? cur eorum spem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis et iudicii severitate positam, vi extorquere conaris? cur te interponis, invitissimis his, quibus maxime lex consultum esse vult? cur de quibus in provincia non optime es meritis, eos nunc plane fortunis omnibus conaris evertere? cur his non modo persequendi juris fui, sed etiam deplorandae calamitatis adimis potestatem? nam, te actore, quem eorum affuturum putas, quos intelligis, non ut per te, alium, sed ut per aliquem te ipsum ulciscantur, laborare? At enim solum id est, ut me Siculi maxime velint: alterum illud, credo, obscurum est, a quo Verres minime se accusari velit. ecquis unquam tam palam de honore, tam vehementer de salute sua contendit, quam ille, atque illius amici, ut ne haec mihi delatio detur?

sunt multa, quae Verres in me esse arbitratur, quae scit in te, Q. Caecili, non esse: quae cujusmodi in utroque nostrum sint, paulo post commemorabo. nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi assentiare: nullam rem in me esse, quam ille contemnat: nullam in te, quam per timescat. itaque magnus ille defensor, et amicus ejus tibi Hortensius suffragatur, me oppugnat: aperte ab iudicibus petit, ut tu mihi antepone: et ait, hoc se honeste, sine ulla invidia, ac sine ulla offensione contendere. non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum vehementius contendere, impetrare; reus ut absolvatur, non peto: sed ut ab hoc potius, quam ab illo accusetur, id peto. da mihi hoc: concede, quod facile est, quod honestum, quod non invidiosum: quod cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis, ut is absolvatur, cujus ego causa laboro. et ait idem, ut aliquis metus adjunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas velit. id esse perfacile; non enim singulos ferre sententias, sed universos constituere: ceratam unicuique tabellam dari cera legi-

tima, non illa infami ac nefaria. atque is non tam propter Verrem laborat, quam quod eum minime res tota delectat. videt enim, si a pueris nobilibus, quos adhuc elusit; si a quadruplatoribus, quos non sine causa contempsit semper, ac pro nihilo putavit, accusandi voluntas ad viros fortes, spectatosque homines translata sit, se in judiciis dominari non posse. Huic ego homini jam ante denuntio, si a me causam hanc vos agi volueritis, rationem illi defendendi totam esse mutandam, et ita tamen mutandam, ut meliore et honestiore conditione sit, quam qua ipse esse vult; ut imitetur homines eos, quos ipse vidit amplissimos, L. Crassum, et M. Antonium: qui nihil se arbitrabantur ad judicia, causasque amicorum, praeter fidem et ingenium, afferre oportere. nihil erit, quod, me agente, arbitretur iudicium sine magno multorum periculo posse corrumpi. ego in hoc iudicio, mihi Siculorum causam receptam, populi Romani susceptam esse arbitror: ut mihi non unus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petiverunt: sed omnino

186 IN Q. CAECILIUM

omnis improbitas, id quod populus Romanus jam diu flagitat, extinguenda atque delenda sit. in quo ego quid eniti, aut quid efficere possim, malo in aliorum spe relinquere, quam in oratione mea ponere. tu vero, Caecili, quid potes? quo tempore, aut qua in re non modo specimen caeteris aliquod dedisti, sed tute tui periculum fecisti? in mentem tibi non venit, quid negotii sit causam publicam sustinere? vitam alterius totam explicare, atque eam non modo in animis iudicum, sed etiam in oculis conspectuque omnium exponere? sociorum salutem, commoda provinciarum, vim legum, gravitatem iudiciorum defendere? Cognosce ex me, quoniam hoc primum tempus discendi nactus es, quam multa esse oporteat in eo, qui alterum accuset: ex quibus si unum aliquod in te cognoveris; ego jam tibi ipse isthuc, quod expetis, mea voluntate concedam. primum integritatem, atque innocentiam singularem. nihil est enim, quod minus ferendum sit, quam rationem ab altero vitae reposcere eum, qui non possit suae reddere. hinc ego de te plura non dicam: unum illud credo om-

nes animadvertere, te adhuc ab nullis, nisi a Siculis, potuisse cognosci: Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati, cui tu te inimicum esse dicis, sese tamen, te actore, ad iudicium non affuturos. quare negent, ex me non audies. hos patere id suspicari, quod necesse est. illi quidem (ut est hominum genus nimis acutum et suspiciosum) non te ex Sicilia literas in Verrem deportare velle arbitrantur: sed, cum iisdem literis illius praetura et tua quaestura consignata sit, asportare te velle ex Sicilia literas suspicantur. deinde accusatorem firmum, verumque esse oportet. eum ego si te putem cupere esse, facile intelligo esse non posse. nec ea dico, quae si dicam, tamen infirmare non possis: te, antequam de Sicilia decesseris, in gratiam redisse cum Verre: Potamonem, scribam et familiarem tuum, retentum esse a Verre in provincia, cum tu decederes: M. Caecilium, fratrem tuum, lectissimum atque ornatissimum adolescentem, non modo non adesse, neque tecum tuas injurias persequi: sed esse cum Verre: cum illo familiarissime atque amicissime vivere. sunt haec, et alia in te falsi accusato-

188 IN Q. CAECILIUM

ris signa permulta: quibus ego nunc non utor. hoc dico, te, si maxime cupias, tamen verum accusatorem esse non posse. video enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre ejusmodi est, ut ea in accusando attingere non audeas. Queritur Sicilia tota, C. Ver-¹⁰ rem ab aratoribus, cum frumentum sibi in cellam imperavisset, et cum esset tritici modius H-S 11, pro frumento, in modios singulos, duodenos sestertios exegisse. magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, injuria non ferenda. ego hoc uno crimine illum condemnem necesse est. tu, Caecili, quid facies? utrum hoc tantum crimen praetermittes, an objicies? si objicies, idne alteri crimini dabis, quod eodem tempore, in eadem provincia, tu ipse fecisti? audebis ita accusare alterum, ut, quo minus tute condemnere, recusare non possis? sin praetermittes: qualis erit ista tua accusatio, quae, domestici periculi metu, certissimi et maximi criminis non modo suspicionem, verum etiam mentionem ipsam pertimescat? emptum est ex S. C. frumentum ab Siculis, praetore Verre,

pro quo frumento pecunia omnis soluta non est. grave est hoc crimen in Verrem: grave, me agente: te accusante, nullum. eras enim tu quaestor: pecuniam publicam tu tractabas: ex qua, etiam si cuperet praetor, tamen ne qua deductio fieret, magna ex parte tua potestas erat. hujus quoque igitur criminis, te accusante, mentio nulla fiet. silebitur toto iudicio de maximis et notissimis illius furtis et injuriis. mihi crede, Caecili, non potest in accusando socios vere defendere is, qui cum reo criminum societate conjunctus est. mancipēs a civitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. quid? hoc, Verre praetore, factum est solum? non: sed etiam quaestore Caecilio. quid igitur? daturus es huic crimini, quod et potuisti prohibere, ne fieret, et debuisti? an totum id relinques? ergo id omnino Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum defensusurus esset, non reperiebat. Atque ego haec, quae

11 in medio posita sunt, commemoro. sunt alia magis occulta furtiva: quae ille, ut istius, credo, animos atque impetus retardaret, cum quaestore suo benignissi-

me communicavit. haec tu scis ad me esse delata : quae si velim proferre, facile omnes intelligent, vobis inter vos non modo voluntatem fuisse conjunctam, sed ne praedam quidem adhuc esse divisam. quapropter si tibi indicium postulas dari, quod tecum una fecerit; concedo, si id lege permittitur. sin autem de accusatione dicimus; concedas oportet iis, qui nullo suo peccato impediuntur, quo minus alterius peccata demonstrare possint, ac vide, quantum interfuturum sit inter meam, atque tuam accusationem. ego etiam quae tu sine Verre commisisti, Verri crimini daturus sum, quod te non prohibuerit, cum summam ipse haberet potestatem : tu contra, ne quae ille quidem fecit, objicies, ne qua ex parte conjunctus cum eo reperiare. quid illa, Caecili? contemnendane tibi videntur esse, sine quibus causa sustineri, praesertim tanta, nullo modo potest? aliqua facultas agendi? aliqua dicendi consuetudo? aliqua in foro, judiciis, legibus, aut ratio, aut exercitatio? intelligo, quam scopulofo difficilique in loco verfer. nam cum omnis arrogantia odiosa est, tum

illa ingenii, atque eloquentiae multo molestissima. quamobrem nihil dico de meo ingenio: neque est quod possim dicere: neque, si esset, dicerem. aut enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quidquid est: aut, si id parum est, ego majus id commemorando¹² facere non possum. De te, Caecili, jam mehercule hoc extra hanc contentionem certamenque nostrum familiariter tecum loquar. tu ipse quemadmodum existimes, vide etiam atque etiam: et tu te collige: et qui sis, et quid facere possis, considera. putasne, te posse de maximis, acerbissimisque rebus, cum causam sociorum, fortunaeque provinciae, jus populi Romani, gravitatem judicii, legumque susceperis, tot res, tam graves, tam varias, voce, memoria, consilio, ingenio, sustinere? putasne, te posse, quae C. Verres in quaestura, quae in legatione, quae in praetura, quae Romae, quae in Italia, quae in Achaia, Asia, Pamphyliaque patrarit, ea, quemadmodum locis temporibusque divisa sint, sic criminibus et oratione distinguere? putasne posse, id quod in ejusmodi reo maxime necessari-

um est, facere, ut, quae ille libidinose, quae nefarie, quae crudeliter fecerit, ea aequae acerba et indigna videantur esse iis, qui audient, atque illis visa sunt, qui senserunt? magna sunt ea, quae dico, mihi crede: noli haec contemnere. dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia: causa non solum exponenda, sed etiam graviter copioseque agenda est. perficiendum est, si quid agere aut proficere vis, ut homines te non solum audiant, verum etiam libenter studioseque audiant. in quo si te multum natura adjuvaret: si optimis a pueritia disciplinis atque artibus studuisses, et in his elaborasses: si literas Graecas Athenis, non Lilybaei: Latinas Romae, non in Sicilia, didicisses: tamen esset magnum, tantam causam, tam expectatam, et diligentia consequi, et memoria complecti, et oratione exponere, et voce et viribus sustinere. fortasse dices. quid? ergo haec in te sunt omnia? utinam quidem essent! veruntamen ut esse possent, magno studio mihi a pueritia est elaboratum. quod si ego haec, propter magnitudinem rerum ac difficultatem, assequi non potui, qui

in omni vita nihil aliud egi: quam longe
tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas
non modo antea nunquam cogitasti, sed
ne nunc quidem, cum in eas ingrederis,
13 quae et quantae sint, suspicari potes? E-
go, qui, sicut omnes sciunt, in foro, ju-
diciisque ita verfer, ut ejusdem aetatis
aut nemo, aut pauci, plures causas de-
fenderint, et qui omne tempus, quod mi-
hi ab amicorum negotiis datur, in his
studiis, laboribusque consumam, quo pa-
rator ad usum forensem, promptiorque
esse possim: tamen ita deos mihi velim
propitios, ut, cum illius diei mihi venit
in mentem, quo die, citato reo, mihi di-
cendum sit, non solum commoveor ani-
mo, sed etiam toto corpore perhorresco.
jam nunc mente et cogitatione prospicio,
quae tum studia hominum, qui concur-
sus futuri sint: quantam expectationem
magnitudo judicii sit allatura: quantam
auditorum multitudinem C. Verris infam-
ia concitatura: quantam denique au-
dientiam orationi meae improbitas illius
factura sit. quae cum cogito, jam nunc ti-
meo, quidnam pro offensione hominum,
qui illi inimici infensique sunt, et expecta-

tione omnium, et magnitudine rerum,
 dignum eloqui possim. tu horum nihil
 metuis, nihil cogitas, nihil laboras: et si
 quid ex vetere aliqua oratione, 'Jovem
 'ego Optimum Maximum: 'aut, 'vel-
 'lem, si fieri potuisset, Iudices: 'aut al-
 liquid ejusmodi, ediscere potueris, prae-
 clare te paratum in iudicium venturum
 arbitraris. ac, si tibi nemo responsurus
 esset, tamen ipsam causam, ut ego arbi-
 tror, demonstrare non posses. nunc ne
 illud quidem cogitas, tibi cum homine
 disertissimo, et ad dicendum paratissimo,
 futurum esse certamen: qui-cum modo
 differendum, modo omni ratione pug-
 nandum, certandumque sit? ejus ego
 ingenium ita laudo, ut non pertimescam:
 ita probo, ut me ab eo delectari facilius,
 quam decipi putem posse. Nunquam¹⁴
 ille me opprimet consilio: nunquam ullo
 artificio pervertet: nunquam ingenio
 me suo labefactare atque infirmare cona-
 bitur. novi omnes hominis petitiones,
 rationesque dicendi: saepe in iisdem, saepe
 in contrariis causis versati sumus. ita
 contra me ille dicet, quamvis sit ingenio-
 sus, ut nonnullum etiam de suo ingenio

judicium fieri arbitretur. te vero, Caecili, quemadmodum sit elusurus, quam omni ratione jactaturus, videre jam videor: quoties ille tibi potestatem optionemque facturum sit, ut eligas utrum velis, factum esse, necne: verum esse, an falsum: utrum dixeris, id contra te futurum. qui tibi aestus, qui error, quae tenebrae, dii immortales! erunt, homini minime malo? quid? cum accusationis tuae membra dividere coeperit, et in digitis suis singulas partes causae constituere? quid, cum unumquodque transigere, expedire, absolvere? ipse profecto metuere incipies, ne innocenti periculum facefferis. quid, cum commiserari, conqueri, et ex illius invidia deonerare aliquid, et in te trahere coeperit? commemorare quaestoris cum praetore necessitudinem constitutam? morem majorum? sortis religionem? poterisne ejus orationis subire invidiam? vide modo: etiam atque etiam considera. mihi enim videtur periculum fore, ne ille non modo verbis te obruat, sed gestu ipso, ac motu corporis praestringat aciem ingenii tui, teque ab institutis tuis, cogitationibusque abducatur. at^a

que hujusce rei iudicium jam continuo video futurum. si enim mihi hodie respondere ad haec, quae dico, potueris: si ab isto libro, quem tibi magister ludi, nescio qui, ex alienis orationibus compositum dedit, verbo uno discesseris: posset et illi quoque iudicio non deesse, et causae atque officio tuo satisfacere arbitror. sin mecum in hac prolusione nihil fueris: quem te in ipsa pugna cum acerrimo adversario fore putemus? Esto: ipse nihil est, nihil potest: at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis et disertis. est tamen hoc aliquid: tametsi non est satis. omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo est, ornatissimus et paratissimus esse debet. veruntamen L. Apuleium esse video proximum subscriptorem, hominem non aetate, sed usu forensi atque exercitatione tironem. deinde (ut opinor) habet Allienum, hunc tamen a subfelliis: qui, quid in dicendo posset, nunquam satis attendi. in clamando quidem video eum esse bene robustum, atque exercitatum. in hoc spes tuae sunt omnes. hic, si tu eris actor constitutus, totum iudicium sustinebit. ac

ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest: sed consulet laudi et existimationi tuae: et ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse videare. ut in actoribus Graecis fieri videmus: saepe illum, qui est secundarum, aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat: sic faciet Allienus: tibi serviet, tibi lenocinabitur: minus aliquanto contendet, quam potest. jam hoc considerate, cujusmodi accusatores in tanto iudicio simus habituri: cum et ipse Allienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit: et Caecilium tum denique se aliquid futurum putet, si Allienus minus vehemens fuerit, et sibi primas in dicendo partes concesserit. quantum quem sit habiturus, non video, nisi quem forte ex illo grege motorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicumque vos delationem dedissetis. ex quibus alienissimis hominibus, ita paratus venis, ut tibi hospes aliquis sit recipiendus. quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut ad ea,

quae dixerint, certo loco, aut singulatim
 unicuique respondeam. sic breviter, quo-
 niam non consulto, sed casu in eorum
 mentionem incidi, quasi praeteriens, sa-
 tisfaciam universis. Tantane vobis ¹⁶
 inopia videor esse amicorum, ut mihi
 non ex his, quos mecum adduxerim, sed
 de populo subscriptor addatur? vobis au-
 tem tanta inopia reorum est, ut mihi cau-
 sam praeripere conemini potius, quam
 aliquos a columna Menia vestri ordinis
 reos reperiatis? custodem, inquit, Tullio
 me apponite. quid? mihi quam multis
 custodibus opus erit, si te semel ad meas
 captas admisero? qui non solum, ne quid
 enunties, sed etiam ne quid auferas, cus-
 todendus sis. sed de isto custode toto sic
 vobis brevissime respondebo: non esse
 hos tales viros commissuros, ut ad cau-
 sam tantam, a me susceptam, mihi credi-
 tam, quisquam subscriptor, me invito,
 aspirare possit. etenim fides mea custo-
 dem repudiat, diligentia speculatorem re-
 formidat. verum, ut ad te, Caecili, re-
 deam, quam multa te deficiant, vides:
 quam multa sint in te, quae reus nocens
 in accusatore suo cupiat esse, profecto

jam intelligis. quid ad haec dici potest? non enim quaero, quid tu dicturus sis. video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet: qui, si te recte monere volet, suadebit tibi, ut hinc discedas, neque mihi verbum ullum respondeas. quid enim dices? an id, quod dictitas, injuriam tibi fecisse Verrem? arbitror: neque enim esset verisimile, cum omnibus Siculis faceret injurias, te illi unum eximium, cui confunderet, fuisse. sed caeteri Siculi ultorem suarum injuriarum invenerunt: tu, dum tuas injurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis, ut caeterorum quoque injuriae sint impunitae atque insultae: et hoc te praeterit, non id solum spectari solere, qui debeat, sed etiam illud, qui possit ulcisci. in quo utrumque fit, eum superiorem esse; in quo alterum, in eo non, quid is velit, sed quid facere possit, quaeri solere. quod si ei potissimum censes permitti oportere accusandi potestatem, cui maximam C. Verres injuriam fecerit: utrum tandem censes hos judices gravius ferre oportere, te ab illo esse laesum, an provinciam Siciliam esse

vexatam ac perditam? opinor, concedis, multo hoc esse gravius, et ab omnibus ferri gravius oportere. concede igitur, ut tibi anteponatur in accusando provincia. nam provincia accusat, cum is agit causam, quem sibi illa defensorem sui juris, ultorem injuriarum, actorem causae totius adoptavit. At eam tibi C.¹⁷

Verres fecit injuriam, quae caeterorum quoque animos posset alieno incommodo commovere. minime. nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis injuria dicatur: quae causa inimicitiarum proferatur. cognoscite ex me. nam iste eam profecto, nisi plane nihil sapit, nunquam proferet. Agonis est quaedam, Lilybaetana, liberta Veneris Erycinae: quae mulier ante hunc quaestorem, copiosa plane et locuples fuit. ab hac praefectus Antonii quidam symphonicos servos abducebat per injuriam, quibus se in classe uti velle dicebat. tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Venereorum, et eorum, qui a Venere se liberaverunt, ut praefecto illi religionem Veneris, nomenque objiceret, dixit et se, et omnia sua, Veneris esse. ubi hoc quaestori Caecilio, vi-

ro optimo, et homini aequissimo, nuntiatum est; vocari ad se Agonidem jubet: judicium dat statim, si pareret, eam, se et sua Veneris esse, dixisse. judicant recuperatores id, quod necesse erat. neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixisset. iste in possessionem bonorum mulieris mittit: ipsam Veneri in servitutem adjudicat: deinde bona vendit: pecuniam redigit. ita, dum pauca mancipia, Veneris nomine, Agonis, ac religione retinere vult, fortunas omnes, libertatemque suam istius injuria perdidit. Lilybaeum Verres venit postea: rem cognoscit: factum improbat: cogit quaestorem suum, pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegisset, eam mulieri omnem annumerare, et reddere. est adhuc, id quod vos omnes admirari video, non Verres, sed Q. Mucius. quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem? aequius ad levandam mulieris calamitatem? vehementius ad quaestoris libidinem coercendam? summe haec omnia mihi videntur esse laudanda. sed repente e vestigio, ex homine, tanquam aliquo Circaeο poculo, factus est Verres.

202 IN Q. CAECILIUM

redit ad se, atque ad mores suos. nam ex illa pecunia magnam partem ad se vertit: mulieri reddidit quantulum visum est. Hic tu, si laesum te a Verre esse dices: 18 patiar, et concedam. si injuriam tibi factam quereris; defendam, et negabo. deinde de injuria, quae tibi facta sit, neminem nostrum graviolem vindicem esse oportet, quam te ipsum, cui facta dicitur. si tu cum illo postea in gratiam redisti: si domi illius aliquoties, si ille apud te postea coenavit: utrum te perfidiosum, an praevaricatorem existimari mavis? video esse necesse alterutrum, sed ego tecum in eo non pugnabo, quominus, utrum velis, eligas. quid, si ne injuriae quidem, quae tibi ab illo facta sit, causa remanet: quid habes, quod possis dicere, quam ob rem non modo mihi, sed cuiquam anteponare? nisi forte illud, quod dicturum te esse audio, quaestorem illius fuisse. quae causa gravis esset, si certares mecum, uter nostrum illi amicior esse deberet. in contentione suscipiendarum inimicitiarum, ridiculum est putare, causam necessitudinis ad inferendum periculum justam videri oportere.

re. etenim, si plurimas a tuo praetore injurias accepisses; tamen eas ferendo, majorem laudem, quam ulciscendo, merere. cum vero nullum illius in vita rectius factum sit, quam id, quod tu injuriam appellas; hi statuent, hanc causam, quam ne in alio quidem probarent, in te justam ad necessitudinem violandam videri? qui si summam injuriam ab illo accepisti, tamen, quoniam quaestor ejus fuisti, non potes eum sine ulla vituperatione accusare. si vero nulla tibi facta est injuria, sine scelere eum accusare non potes. quare cum incertum sit de injuria, quemquam esse horum putas, qui non malit, te sine vituperatione, quam cum scelere, ¹⁹ discedere? At vide, quid differat inter meam opinionem, ac tuam. tu, cum omnibus rebus inferior sis, hac una in re te mihi anteferri putas oportere, quod quaestor illius fueris: ego, si superior caeteris rebus esses, hanc unam ob causam te accusatorem repudiari putarem oportere. sic enim a majoribus nostris. accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere: nullam neque justiore, neque graviorem causam neces-

situdinis posse reperiri, quam conjunctionem fortis, quam provinciae, quam officii, quam publicam muneris societatem. quamobrem si jure eum possis accusare, tamen, cum is tibi parentis numero fuisset, id pie facere non posses. cum vero neque injuriam acceperis, et praetori tuo periculum crees: fatearis necesse est, te illi injustum, impiumque bellum inferre conari. etenim ista quaestura ad eam rem valet, ut elaborandum tibi in ratione reddenda sit, quamobrem, qui quaestor ejus fueris, accuses: non, ut ob eam ipsam causam postulandum sit, ut tibi potissimum accusatio detur. neque fere unquam venit in contentionem de accusando, qui quaestor fuisset, quin repudiaretur. itaque neque L. Philoni in C. Servilium nominis deferendi potestas est data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albucium: quorum nemo propter indignitatem repudiatus est; sed ne libido violandae necessitudinis auctoritate judicum comprobaretur. atque ille Cn. Pompeius ita cum C. Julio contendit, ut tu mecum. quaestor enim Albucii fuerat, ut

tu Verris. Julius hoc secum auctoritatis ad accusandum afferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, sic tum ille ab Sardinis rogatus, ad causam accesserat. semper haec causa plurimum valuit: semper haec ratio accusandi fuit honestissima, pro sociis, pro salute provinciae, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere; ad periculum accedere; operam, studium, laborem interponere. Etenim si probabilis est eorum causa, qui injurias suas persequi volunt; qua in re dolori suo, non reipublicae commodis serviunt: quanto illa causa honestior, quae non solum probabilis videri, sed etiam grata esse debet, nulla privatim accepta injuria, sociorum, atque amicorum populi Romani dolore atque injuriis commoveri? nuper cum in P. Gabinium vir fortissimus et innocentissimus L. Piso delationem nominis postularet, et contra Q. Caecilius peteret, isque se veteres inimicitias jam diu susceptas persequi diceret: cum auctoritas et dignitas Pisonis valebat plurimum, tum illa erat causa justissima, quod eum sibi Achaei patronum adoptarant. etenim, cum lex ipsa de pe-

cunius repetundis sociorum atque amicorum populi Romani causa parata sit, iniquum est, non eum legis iudiciiue actorem idoneum maxime putari, quem actorem causae suae socii, defensoremque fortunarum suarum potissimum esse voluerunt. an, quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo videri debet aequius? utra igitur est splendidior, utra illustrior commemoratio? accusavi eum, cui quaestor fueram; qui-cum me fors, consuetudoque majorum, quicum me deorum hominumque iudicium conjunxerat: an, accusavi rogatu sociorum, atque amicorum? delectus sum ab universa provincia, qui ejus jura fortunasque defenderem? dubitare quisquam potest, quin honestius sit, eorum causa, apud quos quaestor fueris, quam eum, cujus quaestor fueris, accusare? clarissimi viri nostrae civitatis, temporibus optimis, hoc sibi amplissimum pulcherrimumque ducebant, ab hospitibus clientibusque suis, ab exteris nationibus, quae in amicitiam populi Romani ditionemque essent, injurias propulsare, eorumque fortunas defendere.

M. Catonem illum Sapientem, clarissimum virum, et prudentissimum, cum multis graves inimicitias gessisse accepimus, propter Hispanorum, apud quos consul fuerat, injurias. nuper Cn. Domitium scimus M. Silano diem dixisse propter unius hominis Egritomari, paterni amici atque hospitis, injurias. Neque enim magis animos hominum nocentium res unquam ulla commovit, quam haec majorum consuetudo, longo intervallo repetita ac relata: sociorum querimoniae delatae ad hominem non inertissimum: susceptae ab eo, qui videbatur eorum fortunas fide, diligentiaque sua posse defendere. hoc timent homines: hoc laborant: hoc institui, atque adeo institutum referri ac renovari moleste ferunt. putant fore, uti, si paulatim haec consuetudo serpere ac prodire coeperit; per homines honestissimos, virosque fortissimos, non imperitos adolescentulos, aut illiusmodi quadruplatores, leges, judiciaque administrentur. cujus consuetudinis atque instituti patres, majoresque nostros non poenitebat tum, cum P. Lentulus, is, qui princeps senatus fuit,

accusabat M'. Aquilium, subscriptore C. Rutilio Rufo: aut cum P. Africanus, homo virtute, fortuna, gloria; rebus gestis amplissimus; postea quam bis consul, et censor fuerat, L. Cottam in iudicium vocabat. jure tum florebat populi Romani nomen: jure auctoritas hujus imperii, civitatisque majestas, gravis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine parvis opibus ac facultatibus praedito, simulant sese mirari, cum moleste ferant. quid sibi iste vult? accusatoremne se existimari, qui antea defendere consueverat: nunc praesertim? ea jam aetate, cum aedilitatem petat? ego vero aetatis non modo meae, sed multo etiam superioris, et honoris amplissimi puto esse, et accusare improbos, et miseros, calamitososque defendere. et profecto aut hoc remedium est aegrotae, ac prope desperatae reipublicae, judiciisque corruptis, ac contaminatis paucorum vitio ac turpitudine, homines ad legum defensionem, judiciorumque auctoritatem, quam honestissimos, et integerrimos, diligentissimosque accedere: aut, si ne hoc quidem prodesse poterit, pro-

fecto nulla unquam medicina his tot incommodis reperietur. nulla salus reipublicae major est, quam eos, qui alterum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos, qui accusantur, de capite, ac fortunis suis pertimescere. itaque semper ii diligentissime laboriosissimeque accusarunt, qui seipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt. ²² Quamobrem hoc statuere, Judices, debetis, Q. Caecilium, de quo nulla unquam opinio fuerit, nullaque in hoc ipso iudicio expectatio futura sit: qui neque, ut ante collectam famam conservet, neque uti reliqui temporis spem confirmet, laborat: non nimis hanc causam severe, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. habet enim nihil, quod in offensione deperdat. ut turpissime flagitiosissimeque discedat, nihil de suis veteribus ornamentis requirit. a nobis multos obsides habet populus Romanus, quos ut incolumes conservare, tueri, confirmare, ac recuperare possumus, omni ratione erit dimicandum. habet honorem, quem petimus: habet spem, quam propositam nobis habemus:

habet existimationem, multo sudore, labore, vigiliisque collectam: ut, si in hac causa nostrum officium ac diligentiam probaverimus, haec, quae dixi, retinere per populum Romanum incolumia, ac salva possimus: si tantulum offensum, titubatumque sit; ut ea, quae singulatim ac diu collecta sunt, uno tempore universa perdamus. quapropter, Iudices, vestrum est deligere, quem existimetis facillime posse magnitudinem causae ac iudicii sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. vos si mihi Q. Caecilium anteposueritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor; populus Romanus ne tam honestam, tam severam, diligentemque accusationem, neque vobis placuisse, neque ordini vestro placere arbitretur, providete.

PROOEMIUM

PRIMAE ACTIONIS IN C. VERREM.

ORATIO V.

QUOD erat optandum maxime, Iudices, et, quod unum ad invidiam vestri ordinis, infamiamque judiciorum sedandam maxime pertinebat; id non humano consilio, sed prope divinitus datum atque oblatum vobis summo reipublicae tempore videtur. inveteravit enim jam opinio perniciofa reipublicae, vobisque periculosa: quae non modo Romae, sed et apud exteras nationes, omnium sermone percrebuit, his judiciis, quae nunc sint, pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari. nunc, in ipso discrimine ordinis, judiciorumque vestrorum, cum sint parati, qui concionibus et legibus hanc invidiam se-

natus inflammare conentur, reus in iudicium adductus est, C. Verres, homo vita atque factis, omnium jam opinione damnatus; pecuniae magnitudine, sua spe, ac praedicatione, absolutus. huic ego causae, Iudices, cum summa voluntate et expectatione populi Romani actor accessi, non ut augerem invidiam ordinis, sed ut infamiae communi succurrerem. adduxi enim hominem, in quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam, redire in gratiam cum populo Romano, satisfacere exteris nationibus possetis; depeculatorem aerarii, vexatorem Asiae, atque Pamphylicae, praedonem iuris urbani, labem atque perniciem provinciae Siciliae. de quo si vos severe religioseque iudicaveritis: auctoritas ea, quae in vobis remanere debet, haerebit. sin istius ingentes divitiae iudiciorum religionem, veritatemque perfregerint: ego hoc tamen assequar, ut iudicium potius reipublicae, quam aut reus iudicibus, aut accusator reo defuisse videatur. E.² quidem, ut de me confitear, Iudices, cum multae mihi a C. Verre insidiae terra marique factae sint, quas partim mea dili-

gentia devitarim, partim amicorum studio officioque repulerim: nunquam tamen neque tantum periculum mihi adire visus sum, neque tantopere pertimui, ut nunc in ipso iudicio. neque tantum me expectatio accusationis meae, concursusque tantae multitudinis, quibus ego rebus vehementissime perturbor, commovet, quantum istius insidiae nefariae, quas uno tempore mihi, vobis, M'. Gla-
brioni praetori, sociis, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur. qui ita dictitat, iis esse metuendum, qui, quod ipsis solis satis esset, furripuissent: se tantum rapuisse, ut id multis satis esse possit. nihil esse tam sanctum, quod non violari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. quod si, quam audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset. verum hoc adhuc percommode cedit, quod cum incredibili ejus audacia singularis stultitia conjuncta est. nam ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, sic in spe corrumpendi iudicii perspicua sua consilia, conatusque omnibus fecit. se-

mel ait se in vita pertimuisse : tum, cum
primum reus a me factus sit. quod, cum
e provincia recens esset ; invidiaque et
infamia non recenti, sed vetere ac diutur-
na flagraret, tum ad iudicium corrup-
pendum tempus alienum offenderet. ita-
que cum ego diem in Siciliam inquirendi
perexiguam postulavissem, invenit iste,
qui sibi in Achaiam biduo breviorē di-
em postulare: non ut idem conficeret di-
ligentia et industria sua, quod ego meo
labore et vigiliis consecutus sum. etenim
ille Ahaicus inquisitor, ne Brundisium
quidem pervenit. ego Siciliam totam
quingenta diebus sic obii, ut omni-
um populorum, privatorumque literas,
inuriasque cognoscerem: ut perspicu-
um cuius esse posset, hominem ab isto
quaesitum esse, non qui reum suum ad-
duceret, sed qui meum tempus obsideret.
Nunc homo audacissimus atque amen-³
tissimus hoc cogitat. intelligit, me ita
paratum atque instructum in iudicium
venire, ut non modo in auribus vestris,
sed in oculis omnium, sua furta atque
flagitia defixurus sum. videt, senatores
multos esse testes audaciae suae: videt

multos equites Romanos, frequentes praeterea cives atque focios, quibus ipse insignes injurias fecerit. videt etiam tot graves ab amicissimis civitatibus legationes cum publicis auctoritatibus ac testimoniis convenisse. quae cum ita sint, usque eo de omnibus bonis male existimat; usque eo senatoria judicia perdit, profligataque esse arbitratur, ut hoc palam dicat, non sine causa se cupidum pecuniae fuisse, quoniam tantum in pecunia praesidium experiatur esse: sese (id quod difficillimum fuerit) tempus ipsum emisit iudicii sui, quo caetera facilius emere posset: ut, quoniam criminum vim subterfugere nullo modo poterat, procellam temporis devitaret. quod si non modo in causa, verum in aliquo honesto praesidio, aut in alicujus eloquentia, aut gratia spem aliquam collocasset: profecto non haec omnia colligeret, atque aucuparetur: non usque eo despiceret, contemneretque ordinem senatorium, ut arbitratu ejus deligeretur ex senatu, qui reus fieret: qui, dum hic, quae opus essent, compararet, causam interea ante eum diceret. quibus ego rebus quid iste speret,

et quo animum intendat, facile perspicio. quamobrem vero se confidat aliquid perficere posse, hoc Glabrione praetore, et hoc consilio, intelligere non possum. unum illud intelligo, quod populus Romanus in reiectione judicum judicavit, ea spe istum fuisse praeditum, ut omnem rationem salutis in pecunia poneret: hoc erepto praesidio, ut nullam sibi rem adjuumento fore arbitraretur. Etenim⁴ quod est ingenium tantum? quae tanta facultas dicendi et copia, quae istius vitam, tot vitiis flagitiisque convictam, jam pridem omnium voluntate iudicioque damnatam, aliqua ex parte possit defendere? cujus ut adolescentiae maculas ignominiasque praeteream; quaestura, primus gradus honoris, quid aliud habet in se, nisi Cn. Carbonem spoliatum a quaestore suo pecunia publica? nudatum et proditum consulem? desertum exercitum? relictam provinciam? sortis necessitudinem, religionemque violatam? cujus legatio exitium fuit Asiae totius, et Pamphiliae: quibus in provinciis multas domos, plurimas urbes, omnia fana depulatus est, cum in Cn. Dolabellam sce-

los suum illud pristinum renovavit, et instauravit quaestorium: cum eum, cui legatus, et pro quaestore fuisset, et in invdiam suis maleficiis adduxit, et in ipsis periculis non solum deferuit, sed etiam oppugnavit, ac prodidit. cujus praetura urbana, aedium sacrarum fuit, publicorumque operum depopulatio: simul in jure dicendo, bonorum possessionumque, contra omnium instituta, addictio, et condonatio. jam vero omnium vitiorum suorum plurima et maxima constituit monumenta et indicia in provincia Sicilia, quam iste per triennium ita vexavit ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit: vix autem per multos annos, innocentisque praetores aliqua ex parte recreari aliquando posse videatur. hoc praetore Siculi, neque suas leges, neque nostra senatus-consulta, neque communia jura tenuerunt. tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis avarissimi et libidinosisissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati super-
fuit. Nulla res per triennium, nisi ad nutum istius, judicata est: nulla res tam patria cujusquam, atque avita fuit, quae

non ab eo, imperio istius, abjudicaretur. innumerabiles pecuniae ex aratorum bonis, novo, nefarioque instituto coactae: focii fidelissimi in hostium numero existimati: cives Romani servilem in modum cruciati, et necati: homines nocentissimi propter pecunias iudicio liberati: honestissimi atque integerrimi, absentes rei facti, indicta causa damnati et ejecti: portus munitissimi, maximae tutissimaeque urbes, piratis, praedonibusque patefactae: nautae militesque Siculorum, focii nostri atque amici, fame necati: classes optimae atque opportunissimae, cum magna ignominia populi Romani amissae et perditae. idem iste praetor monumenta antiquissima partim regum locupletissimorum, quae illi ornamento urbibus esse voluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum, quae victores civitatibus Siculis, aut dederunt, aut reddiderunt, spoliavit, nudavitque omnia. neque hoc solum in statuis ornamentisque publicis fecit, sed etiam delubra omnia, sanctissimis religionibus consecrata, depeculatus est: deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre, atque antiquo artificio

factus videretur, reliquit. in stupris vero et flagitiis, nefarias ejus libidines commemorare pudore deterreor. simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos conjugesque suas integras ab istius petulantia conservare non licitum est. at enim haec ita commissae sunt ab isto, ut non cognita sint ab omnibus. hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque ejus nefaria commemorare possit: ut mihi magis timendum sit, ne multa crimina praetermittere, quam ne qua in istum fingere existimer. neque enim mihi videtur haec multitudo, quae ad audiendum convenit, cognoscere ex me causam voluisse; sed ea, quae scit, mecum recognoscere. Quae cum ita sint, iste homo amens ac perditus, alia mecum ratione pugnat. non id agit, ut alicujus eloquentiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cujusquam, non potentia nititur. simulat his se rebus confidere: sed video, quid agat: (neque enim agit occultissime) proponit inania mihi nobilitatis, hoc est, hominum arrogantium nomina: qui non tam me impedi-

unt, quod nobiles sunt, quam adjuvant, quod noti sunt. simulat se eorum praesidio confidere, cum interea aliud quiddam jam diu machinetur. quam spem nunc habeat in manibus, et quid moliatur, breviter jam, Iudices, exponam. sed prius, ut ab initio res ab eo constituta sit, quaeso, cognoscite. ut primum e provincia rediit, redemptio est hujus iudicii facta grandi pecunia. ea mansit in conditione, atque pacto usque ad eum finem, dum iudices rejecti sunt. posteaquam rejectio iudicum facta est: quod et in sortitione istius spem fortuna populi Romani, et in rejiciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat: renunciata est tota conditio. praeclare se res habebat. libelli nominum vestrorum, consiliique hujus, in manibus erant omnium: nulla nota, nullus color, nullae sordes videbantur his sententiis allini posse: cum iste repente ex alacri atque lacto, sic erat humilis atque demissus, ut non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse condemnatus videretur. ecce autem repente, his diebus paucis, comitiis consularibus factis, eadem illa vetera consilia pecunia

maiore repetuntur, eademque vestrae
famae fortunisque omnium insidiae per
eosdem homines comparantur. quae res
primo, Judices, pertenui nobis argumen-
to indicioque patefacta est: post, aperto
suspicionis introitu, ad omnia intima is-
torum consilia sine ullo errore perveni-
mus.

Nam ut Hortensius consul de-
signatus, domum reducebatur e campo,
cum maxima frequentia, a multitudine:
fit obviam casu ei multitudini C. Curio;
quem ego hominem honoris potius, quam
contumeliae causa nominatum volo. et-
enim ea dicam, quae ille, si commemo-
rari nolisset, non tanto in conventu,
tam aperte, palamque dixisset. quae ta-
men a me pedetentim cauteque dicentur;
ut et amicitiae nostrae, et dignitatis illi-
us habita ratio esse intelligatur. videt ad
ipsum fornicem Fabianum in turba Ver-
rem. appellat hominem, et ei voce max-
ima gratulatur: ipsi Hortensio, qui con-
sul erat factus, propinquis, necessariis-
que ejus, qui tum aderant, verbum nul-
lum facit: cum hoc consistit, hunc am-
plexatur, hunc jubet sine cura esse. ‘re-
nuntio, inquit, tibi te hodiernis comi-

‘tiis esse absolutum.’ quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur: immo vero, ut quisque me viderat, narrabat. aliis illud indignum, aliis ridiculum videbatur. ridiculum iis, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitiis consularibus, positam arbitrabantur: indignum iis, qui altius perspiciebant, et hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum spectare arbitrabantur. etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se, et mecum loquebantur: aperte jam, ac perspicue nulla esse iudicia. qui reus pridie jam ipse se condemnatum putabat, is, posteaquam defensor ejus consul est factus, absolvitur. quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicae privataeque litterae Romae sunt, nihilne id valebit? nihil, invito consule designato. quid? iudices non crimina, non testes, non existimationem populi Romani sequentur? non. omnia in unius potestate ac moderatione vertentur. Vere loquar, Ju-⁸ dices: vehementer me haec res commo-

vebat. optimus enim quisque ita loquebatur: Iste quidem tibi eripietur: sed nos non tenebimus judicia diutius. etenim quis poterit, Verre absoluto, de transferendis judiciis recusare? erat omnibus molestum: neque eos tam istius hominis perditī subita laetitia, quam hominis amplissimi nova gratulatio commovebat. cupiebam dissimulare me id moleste ferre. cupiebam animi dolorem vultu tegere, et taciturnitate celare. ecce autem illis ipsis diebus, cum praetores designati sortirentur, et M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repetundis quaereret; nuntiatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, ut is quoque domum pueros mitteret, qui uxori suae nuntiarent. sane ne haec quidem res mihi placebat: neque tamen, quid tantopere in hac sorte metuendum mihi esset, intelligebam. unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiēbam: fiscos complures cum pecunia Siciliensi, a quodam senatore ad equitem Romanum esse translatos: ex his quasi decem fiscos ad senatorem illum relictos esse, comitiorum meorum nomine: divisores omnium tri-

buum noctu ad istum vocatos. ex quibus quidam, qui se omnia mea causa facere debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit. demonstrat, qua iste oratione usus esset: commemorasse istum, quam liberaliter eos tractasset etiam antea, cum ipse praeturam petisset, et proximis consularibus, praetoriisque comitiis: deinde continuo esse pollicitum quantam vellent pecuniam, si me aedilitate dejecissent. hic alios negasse audere: alios respondisse, non putare id perfici posse: inventum tamen esse fortem amicum, ex eadem familia Q. Verrem, Romilia, ex optima divisorum disciplina, patris istius discipulum atque amicum, qui H-S quingentis millibus depositis, id se perfecturum polliceretur: et fuisse tamen nonnullos, qui se una facturos esse dicerent. quae cum ita essent, sane benevolo animo me, ut magnopere caverem, praemonebat. Sollicitabar rebus maximis uno, atque eo perexiguo tempore. urgebant comitia: et in his ipsis oppugnabar grandi pecunia. instabat iudicium: ei quoque negotio fisci Sicilienses minabantur. agere, quae ad iudicium pertinebant, libere, comitia-

rum metu deterrebar : petitioni toto animo servire, propter iudicium, non licebat. minari denique divisoribus ratio non erat, propterea quod eos intelligere videbam, me hoc iudicio districtum atque obligatum futurum. atque hoc ipso tempore Siculis denuntiatum esse audio, primum ab Hortensio, domum ad illum ut venirent: Siculos sane in eo liberos fuisse, qui, quamobrem arcesserentur, cum intelligerent, non venisse. interea comitia nostra, quorum iste se, ut caeterorum hoc anno comitiorum dominum esse arbitrabatur, haberi coepta sunt. cursare iste homo potens, cum filio blando et gratioso, circum tribus: paternos amicos, hoc est, divisores, appellare omnes, et convenire. quod cum esset intellectum et animadversum: fecit animo libentissimo populus Romanus, ut, cujus divitiae me de fide deducere non potuissent, ne ejusdem pecuniis de honore dejicerer. posteaquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo coepi multo magis vacuo ac soluto, nihil aliud, nisi de iudicio, agere et cogitare. reperio, Iudices, haec ab istis consilia inita et constituta,

ut, quacunque opus esset ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum praetorem causa diceretur. in eo esse haec comoda: primum M. Metellum, amicissimum: deinde Hortensium consulem non solum, sed etiam Q. Metellum: qui quam isti sit amicus, attendite. dedit enim praerogativam suae voluntatis ejusmodi, ut isti pro praerogativis eam reddidisse videatur. an me taciturnum tantis de rebus existimavistis? et in tanto reipublicae, estimationisque meae periculo, cuiquam consulturum potius, quam officio et dignitati meae? arcessit alter consul designatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus esset praetor in Sicilia. cum iis ita loquitur: Se consulem esse: fratrem suum alterum Siciliam provinciam obtinere, alterum esse quaesiturum de pecuniis repetundis: Verri ne noceri possit, multis rationibus esse provisum. Quid est, quaeso, Metelle, judicium corrumpere, si hoc non est? testes, praesertim Siculos, timidos homines et afflictos, non solum auctoritate deterre-¹⁰re, sed etiam consulari metu, et duorum praetorum potestate? quid faceres pro

homine innocente et propinquo, cum propter hominem perditissimum atque alienissimum de officio ac dignitate decedis: et committis, ut, quod ille dictitat, alicui, qui te ignorat, verum esse videatur? nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, ut caeteros ex vestra familia, sed opera sua, consulem factum. duo igitur consules et quaesitor erunt ex illius voluntate. non solum effugiemus, inquit, hominem in quaerendo nimium diligentem, nimium servientem populi existimationi, M'. Glabrimonem, accedet nobis etiam illud: iudex est M. Caesonius, collega nostri accusatoris, homo in rebus judicandis spectatus et cognitus: quem minime expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere: propterea quod jam antea, cum iudex in Juniano consilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum graviter tulit, sed etiam in medium protulit. hunc iudicem ex kal. Januar. non habebimus. Q. Manlium, et Q. Cornificium, duos severissimos atque integerrimos iudices, quod tribuni plebis tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius, iudex tristis et

integer, magistratum ineat necesse est nonis Decembr. M. Crepereius ex accerrima illa equestri familia et disciplina: L. Cassius ex familia tum ad caeteras res, tum ad judicandum severissima: Cn. Tremellius, homo summa religione et diligentia: tres hi, homines veteres, tribuni militares sunt designati. ex kal. Januar. non judicabunt. subfortiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi quaestioni praefuturus est. ita secundum kalend. Januar. et praetore, et prope toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnamque iudicii expectationem ad nostrum arbitrium libidinemque eludemus. nonae sunt hodie Sextiles. hora nona convenire coepistis. hunc diem jam ne numerant quidem. decem dies sunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompeius facturus est. hi ludi dies quindecim auferent. deinde continuo Romani consequentur. ita prope XL. diebus interpositis, tum denique se ad ea, quae a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se ducturos, et dicendo, et excusando, facile ad ludos Victoriae. cum his plebeios esse conjunctos:

secundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agendum futuri sunt. ita defessa ac refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum praetorem esse venturam. quem ego hominem, si ejus fidei diffusus essem, judicem non retinuissem. nunc tamen eo animo sum, ut eo judice, quam praetore, hanc rem transigi malim: et jurato suam, quam injurato, aliorum tab¹¹ bellas committere. Nunc ego, Judices, jam vos consulo, quid mihi faciendum putetis. id enim consilii mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo. si utar ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris, industriae, diligentiaeque capiam fructum: et ex accusatione perficiam, ut nemo unquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad judicium venisse videatur. sed in hac laude industriae meae, reus ne elabatur, summum periculum est. quid est igitur, quod fieri possit? non obscurum, opinor, neque absconditum. fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reservemus: nunc hominem tabulis, testibus, privatis publicisque

literis, auctoritatibusque accusemus. res omnis mihi tecum erit, Hortensi. dicam aperte. si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem: ego quoque in accusando, atque in explicandis criminibus, operam consumerem. nunc, quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura, quam ex istius tempore et causa, malitiose; necesse est istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. tua ratio est, ut secundum binos ludos mihi respondere incipias: mea, ut ante primos ludos comperendinem. ita fiet, ut tua ista ratio existimetur astuta: meum hoc consilium, necessarium. Verum illud, quod in-¹²stitueram dicere, mihi rem tecum esse, huiusmodi est. ego, cum hanc causam Siculorum rogatu recepissem, idque mihi amplum et praeclarum existimassem, eos velle meae fidei diligentiaeque periculum facere, qui innocentiae abstinentiaeque fecissent: tum, suscepto negotio, majus mihi quiddam proposui, in quo meam in rempublicam voluntatem populus Romanus perspicere posset. nam illud mihi nequaquam dignum industria, conatu-

que meo videbatur, istum a me in iudicium jam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia, et ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iudiciis usus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. nunc vero, quoniam haec te omnis dominatio, regnumque iudiciorum tantopere delectat: et sunt homines, quos libidinis infamiaeque suae neque pudeat, neque taedeat; qui, quasi de industria, in odium offensionemque populi Romani irruere videantur: hoc me profiteor suscepisse; magnum fortasse onus, et mihi periculosum; veruntamen dignum, in quo omnes nervos aetatis, industriaeque meae contenderem. quoniam totus ordo, paucorum improbitate et audacia premitur, et urgetur infamia iudiciorum: profiteor huic generi hominum me inimicum, accusatorem odiosum, assiduum, acerbum adversarium. hoc mihi sumo, hoc mihi depono, quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Romanus ex kal. Ianuar. secum agere de republica, ac de hominibus improbis voluit. hoc munus

aedilitatis meae populo Romano amplif-
simum pulcherrimumque polliceor. mo-
neo, praedico, ante denuntio : qui aut
deponere, aut recipere, aut accipere, aut
polliceri, aut sequestres, aut interpretes
corrumpendi iudicii solent esse, quique
ad hanc rem aut potentiam, aut impu-
dentiam suam professi sunt, abstineant in
hoc iudicio manus animosque ab hoc sce-
lere nefario. Erit tum consul Horten-
sius cum summo imperio et potestate : e-
go autem aedilis, hoc est, paulo amplius
quam privatus tamen haec huiusmodi
res est, quam me acturum esse polliceor,
ita populo Romano grata atque iucunda,
ut ipse consul in hac causa prae me minus
etiam, si fieri possit, quam privatus esse
videatur. omnia non modo commemo-
rabuntur, sed etiam, expositis certis re-
bus, agentur, quae inter decem annos,
posteaquam iudicia ad senatum translata
sunt, in rebus iudicandis nefarie flagi-
tioseque facta sunt. cognoscet ex me po-
pulus Romanus, quid sit, quamobrem,
cum equester ordo iudicaret, annos pro-
pe quinquaginta continuos, nullo iudi-
ce equite Romano iudicante, ne tenuis-

13
fima quidem suspicio acceptae pecuniae ob rem judicandam constituta sit: quid sit, quod judiciis ad senatorium ordinem translatis, sublataque populi Romani in unumquemque nostrum potestate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris H-S tricies praetorium hominem honeste non posse damnari: quid sit, quod, P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio praetore de pecuniis repetundis, lis aestimata sit eo nomine, quod ille ob rem judicandam pecuniam accepisset: quod in C. Herennio, quod in C. Popilio, senatoribus, qui ambo peculatûs damnati sunt: quod in M. Attilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem judicandam accepisse: quod inventi sunt senatores, qui C. Verre praetore urbano for-
tiente, exirent in eum reum, quem incognita causa condemnarent: quod inventus est senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio, et ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus divideret, et ab accusatore, ut reum damnet. jam vero quomodo illam labem, ignominiam, calamitatemque totius ordinis conque-

rar? hoc factum esse in hac civitate, cum senatorius ordo judicaret, ut discoloribus signis juratorum hominum sententiae notarentur? haec omnia me diligenter, severeque acturum esse polliceor. Quo me tandem animo fore putetis, si¹⁴ quid in hoc ipso iudicio intellexero simili aliqua ratione esse violatum, atque commissum? cum praesertim planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, saepe dixisse, 'se habere hominem potentem, cuius fiducia, provinciam spoliaret: neque si bi soli pecuniam quaerere, sed ita triennium illud praeturae Siciliensis distributum habere, ut secum praeclare agi diceret, si unius anni quaestum in rem suam converteret; alterum patronis et defensoribus suis traderet; tertium illud uberrimum quaestuosissimumque annum totum iudicibus reservaret.' ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M'. Glabrionem nuper cum in rejiciendis iudicibus commemorassem, intellexi vehementer populum Romanum commoveri: me arbitrari, fore, uti nationes exterae legatos ad populum

Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis iudiciumque tolleretur. si enim iudicia nulla sint, tantum unumquemque ablaturum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitrantur. nunc, quod ejusmodi iudicia sint, tantum unumquemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, praetoribus, iudicibus satis futurum sit: hoc profecto infinitum esse: se avarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimae victoriae non posse. ô commemoranda iudicia, praeclaramque existimationem nostri ordinis! cum socii populi Romani iudicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quae a maioribus nostris sociorum causa comparata sunt. an iste unquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? quo majore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum, cum in avaritia, scelere, perjurio vos sui similes esse arbitretur. Cui loco, per deos immortales, Iudices, consulite, ac providete. moneo, praedicoque id, quod intelligo, tempus opportunissimum vobis hoc divinitus datum esse,

ut odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. nulla in judiciis severitas, nulla religio, nulla denique jam existimantur esse judicia. itaque a populo Romano contemnimur, despici-mur: gravi, diuturna-que jam flagramus infamia. neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus tribunitiam potestatem tanto studio requisivit: quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera judicia poscebat. neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum atque amplissimum fugit, qui, Cn. Pompeio, viro fortissimo et clarissimo, de tribunitia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate usus: 'patres conscriptos judicia male et flagitiose tueri: quod si in rebus judicandis populi Romani existimationi satisfacere voluissent, non tantopere homines fuisse tribunitiam potestatem desideraturos.' ipse denique Cn. Pompeius, cum primum concionem ad urbem consul designatus habuit; ubi (id quod maxime expectari videbatur) ostendit, se tribunitiam potestatem restitutum, factus est in eo strepitus, et gra-

ta concionis admurmuratio. idem in eadem concione cum dixisset, 'populatas vexatasque esse provincias: judicia autem turpia et flagitiosa fieri: ei rei se providere, ac consulere velle: ' tum vero non strepitu, sed maximo clamore suam populus Romanus significavit voluntatem. ¹⁶ Nunc autem homines in speculis sunt: observant, quemadmodum sese unusquisque vestrum gerat in retinenda religione, conservandisque legibus. vident adhuc post legem tribunitiam unum senatorem vel tenuissimum esse damnatum. quod tametsi non reprehendunt, tamen magnopere quod laudent, non habent. nulla est enim laus, ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus Romanus de vobis iudicabit. in hoc homine statuatur, possitne, senatoribus iudicantibus, homo nocentissimus, pecuniosissimusque damnari. deinde est huiusmodi reus, in quo homine nihil sit, præter summa peccata, maximamque pecuniam: ut, si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea, quae turpissima est, residere possit.

non gratia, non cognatione, non aliis recte factis, non denique aliquo mediocri vitio tot tantaque ejus vitia sublevata esse existimabuntur. postremo ego causam sic agam, Judices: ejusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam, ut nemo a vobis, ut istum absolvatis, per gratiam conetur contendere. habeo autem certam viam atque rationem, qua omnes illorum conatus investigare et consequi possim. ita res a me agetur, ut in eorum consiliis omnibus non modo aures hominum, sed etiam oculi populi Romani interesse videantur. vos aliquot jam per annos conceptam huic ordini turpitudinem atque infamiam delere ac tollere potestis. constat inter omnes, post haec constituta judicia, quibus nunc utimur, nullum hoc splendore, atque hac dignitate consilium fuisse. hinc si quid erit offensum, omnes homines non jam ex eodem ordine alios magis idoneos, (quod fieri non potest) sed alium omnino ordinem ad res judicandas quaerendum arbitrabuntur. Qua-¹⁷ propter primum ab diis immortalibus, quod sperare mihi videor, hoc idem, Ju-

dices, peto, ut in hoc iudicio nemo im-
 probus, praeter eum, qui jampridem
 inventus est, reperiatur: deinde, si plu-
 res improbi fuerint, hoc vobis, hoc po-
 pulo Romano, Iudices, confirmo, vitam
 meherculè mihi prius, quam vim perse-
 verantiamque ad illorum improbitatem
 persequendam defuturam. verum quod
 ego laboribus, periculis, inimicitiisque
 meis tum, cum admissum erit, dedecus
 severe me persecuturum esse polliceor, id
 ne accidat, tu tua sapientia, auctoritate,
 diligentia, M'. Glabrio, potes providere.
 suscipe causam iudiciorum: suscipe cau-
 sam severitatis, integritatis, fidei, reli-
 gionis: suscipe causam senatus, ut is hoc
 iudicio probatus, cum populo Romano,
 et in laude et in gratia esse possit. cogita,
 qui sis, quo loco sis, quid dare populo Ro-
 mano, quid reddere majoribus tuis debe-
 as: fac tibi paternae legis Aciliae veniat in
 mentem, qua lege populus Romanus de
 pecuniis repetundis, optimis iudiciis, se-
 verissimisque iudiciis usus est. circum-
 stant te summae auctoritates, quae te obli-
 visci laudis domesticae non sinant: quae
 te dies noctesque commoneant, fortissi-

mum tibi patrem, sapientissimum avum, gravissimum focerum fuisse. quare si Gla-
brionis patris vim et acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis: si
avi Scaevolae prudentiam ad prospicien-
das insidias, quae tuae atque horum fa-
mae comparantur: si foceri Scauri con-
stantiam, ut ne quis te de vera et certa
possit sententia demovere: intelliget po-
pulus Romanus, integerrimo atque ho-
nestissimo praetore, delectoque consilio,
nocenti reo magnitudinem pecuniae plus
habuisse momenti ad suspicionem crimi-
nis, quam ad rationem salutis. Mihi¹⁸
certum est non committere, ut in hac cau-
sa praetor nobis, consiliumque mutetur.
non patiar rem in id tempus adduci, ut
Siculi, quos adhuc servi designatorum
consulum non moverunt, cum eos novo
exemplo universos arcesserent, eos tum
lictiores consulum vocent: ut homines
miseri, antea focii atque amici populi Ro-
mani, nunc servi ac supplices, non mo-
do jus suum fortunasque omnes eorum
imperio amittant, verum etiam deploran-
di juris sui potestatem non habeant. non
finam profecto, causa a me perorata, qua-

draginta diebus interpositis, tum nobis denique respondeant, cum accusatio nostra in oblivionem diuturnitate adducta sit: non committam, ut tum res judicetur, cum haec frequentia totius Italiae Roma discesserit: quae convenit uno tempore undique, comitiorum, judiciorum, censendique causa. hujus judicii, et laudis fructum, et offensionis periculum, vestrum: laborem, sollicitudinemque, nostram: scientiam quid agatur, memoriamque quid a quoque dictum sit, omnium puto esse oportere. faciam hoc non novum, sed ab iis, qui nunc principes nostrae civitatis sunt, ante factum, ut testibus utar statim. illud a me novum, Judices, cognoscetis, quod ita testes constituam, ut crimen totum explicem: ubi id interrogando, argumentis, atque oratione firmavero, tum testes ad crimen accommodem, ut nihil inter illam usitatam accusationem, atque hanc novam intersit, nisi quod in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur: hinc in singulas res dabuntur: ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendique sit. si quis erit, qui perpetuam

orationem accusationemque desideret, altera actione audiet. nunc id, quod facimus, (ea ratione facimus, ut malitiae illorum consilio nostro occurramus) necessario fieri intelligat. haec primae actionis erit accusatio. dicimus, C. Verrem, cum multa libidinose, multa crudeliter in cives Romanos, atque in socios, multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum praeterea quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. hoc testibus, hoc tabulis, privatis publicisque auctoritatibus, ita vobis planum faciemus, ut hoc statuatis, etiam si spatium ad dicendum nostro commodo, vacuosque dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi.

ACTIONIS SECUNDAE
IN C. VERREM

LIBER PRIMUS.

DE PRAETURA URBANA.

ORATIO VI.

NEMINEM vestrū ignorare arbitror, Iudices, hunc per hosce dies sermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione respondurum non esse, neque ad iudicium affuturum. quae fama non idcirco solum emanarāt, quod iste certe statuerat, ac deliberaverat non adesse: verum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis testibus evictus, ora iudicum aspicere, aut os suum populo Romano ostendere auderet. est idem

Verres, qui fuit semper; ut ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum. praesto est: respondet: defenditur. ne hoc quidem sibi reliqui facit, ut in rebus turpissimis, cum manifesto teneatur, si reticeat, et absit, tamen impudentiae suae pudentem exitum quaesisse videatur. patior, Iudices, et non moleste fero, me laboris mei, vos virtutis vestrae fructum esse laturos. nam si iste id fecisset, quod primo statuerat, ut non adesset: minus aliquanto, quam mihi opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accusatione comparanda constituendaque elaborassem: vestra vero laus, tenuis plane, atque obscura, Iudices, esset. neque enim hoc a vobis populus Romanus expectat, neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse noluerit; et si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. immo vero adsit, respondeat: summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate: vestra integritas cum istius pecunia: testium constantia cum illius patronorum minis, atque potentia. tum de-

mum illa victa videbuntur, cum in contentionem, certamenque venerint. absens si iste esset damnatus, non tam ipse sibi consuluisse, quam invidisse vestrae laudi videretur. Neque enim salus ulla reipublicae major hoc tempore reperiri potest, quam populum Romanum intelligere, diligenter rejectis ab accusatore iudicibus, socios, leges, rempublicam senatorio consilio maxime posse defendi. neque tanta fortunis omnium perniciēs potest accedere, quam opinione populi Romani rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis, ab hoc ordine abjudicari. itaque mihi videor magnam, et maxime aegram, et prope depositam reipublicae partem suscepisse: neque in eo magis meae, quam vestrae laudi, existimationique servisse. accessi enim ad invidiam iudiciorum levandam, vituperationemque tollendam: ut, cum haec res pro voluntate populi Romani esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum videretur: postremo, ut esset hoc iudicatum, ut finis aliquando iudiciariae controversiae constitueretur. etenim sine dubio, Iudices,

in hac causa ea res in discrimen adducitur. reus est enim nocentissimus: qui si condemnatur, desinent omnes dicere, his judiciis pecuniam plurimum posse. si absolvitur, desinemus nos de judiciis transferendis recusare. tametsi de absolutione istius neque ipse jam sperat, nec populus Romanus metuit. de impudentia singulari, quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur: mihi pro caetera ejus audacia, atque amentia, ne hoc quidem mirandum videtur. multa enim et in deos, et in homines impie nefarieque commisit. quorum scelerum poenis agitur, et a mente consilioque deducitur. Agunt eum praecipitem poenae civium Romanorum: quos partim securi percussit, partim in vinculis necavit, partim implorantes jura libertatis et civitatis in crucem sustulit. rapiunt eum ad supplicium dii patrii: quod iste inventus est, qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, et parentes pretium pro sepultura liberum posceret. religiones vero, caeremoniaeque omnium sacrorum fanorumque violatae, simulacraque deorum, quae non modo ex suis tem-

plis ablata sunt, sed etiam jacent in tenebris, ab isto retrusa atque abdita, consistere ejus animum sine furore atque amen-
tia non sinunt. neque iste mihi videtur se ad damnationem offerre solum, neque hoc avaritiae supplicio communi, qui se tot sceleribus obstrinxerit, contentus esse. singularem quandam poenam istius immanis atque importuna natura desiderat. non id solum quaeritur, ut, isto damnato, bona restituantur iis, quibus erepta sunt: sed et religiones deorum immortalium expiandae, et civium Romanorum cruciatus, multorumque innocentium sanguis, istius supplicio luendus est. non enim furem, sed ereptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiae; non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque; non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium, sociorumque, in vestrum iudicium adduximus: ut ego hunc unum ejusmodi reum, post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui dam-
nari expediret. Nam quis hoc non intelligit, istum absolutum, diis hominibusque invitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? quis hoc

non perspicit, praeclare nobiscum actum iri, si populus Romanus istius unius supplicio contentus erit; ac non sic statuerit, non istum majus in sese scelus concepisse, cum fana spoliavit, cum tot homines innocentes necavit, cum cives Romanos morte, cruciatu, cruce affecerit; cum praedonum duces, accepta pecunia, dimiserit; quam eos, si qui istum tot, tantis, tam nefariis sceleribus coopertum, jurati sententia sua liberarint? non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, Judices: non is est reus, non id tempus, non id consilium, (metuo ne quid arrogantius apud tales viros videar dicere) ne actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occulte furripi, aut impune eripi possit. his ego iudicibus non probabo, C. Verrem contra leges pecunias cepisse? sustinebunt tales viri, se tot senatoribus, tot equitibus Romanis, tot civitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam illustri provincia, tot populorum, privatorumque literis non credidisse? tantae populi Romani voluntati restituisse? sustineant. reperiemus, si istum vivum ad aliud iudicium

perducere poterimus, quibus probemus, istum in quaestura pecuniam publicam, Cn. Carboni consuli datam, avertisse: quibus persuadeamus, istum alieno nomine a quaestoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse. erunt qui et in eo quoque audaciam ejus reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. erunt etiam fortasse, Judices, qui illum ejus peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod iste M. Marcelli, et P. Africani monumenta, quae nomine, illorum; re vera, populi Romani, et erant, et habebantur, ex fanis religiosissimis, ex urbibus sociorum atque amicorum non dubitaverit auferre. Emerferit ex peculatus etiam iudicio. meditetur de duobus hostium, quos accepta pecunia liberavit: videat, quid de illis respondeat, quos in eorum locum subditos domi suae reservavit. quaerat non solum, quemadmodum nostro crimini, verum etiam quo pacto suae confessioni possit mederi. meminerit, se priore actione, clamore populi Romani infesto atque inimico exci-

tatum, confessum esse, duces a se praedonum securi non esse percussos: se jam tum esse veritum, ne sibi crimini daretur, eos ab se pecunia liberatos. fateatur, id, quod negari non potest, se privatum hominem, praedonum duces vivos atque incolumes domi suae, posteaquam Romam redierit, usque dum per me licuerit, tenuisse. hoc, in illo majestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. ex hoc quoque evaserit: proficiscar eo, quo me jampridem vocat populus Romanus. de jure enim libertatis et civitatis suum putat esse iudicium: et recte putat. confringat iste sane vi sua consilia senatoria: quaestiones omnium perrumpat: evolet ex vestra severitate. mihi credite, arctioribus apud populum Romanum laqueis tenebitur. credet iis equitibus Romanis populus Romanus, qui ad vos antea producti testes, ipsis inspectantibus ab isto civem Romanum, qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. credent omnes v et x x x tribus homini gravissimo, atque ornatissimo M. Annio, qui, se praesente, civem Romanum secu-

ri percussum esse dixit. audietur a populo Romano vir primarius, eques Romanus L. Flavius, qui suum familiarem Herennium, negotiatorem ex Africa, cum eum Syracusis amplius centum cives Romani cognoscerent, lacrymantisque defenderent, pro testimonio dixit securi esse percussum. probabit fidem, et auctoritatem, et religionem suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis praeditus, qui juratus apud vos dixit, multos cives Romanos in lautumiis, istius imperio crudelissime per vim morte esse multatos. hanc ego causam cum agam beneficio populi Romani, de loco superiore, non vereor, ne aut istum vis ulla ex populi Romani suffragiis eripere, aut a me ullum munus aedilitatis amplius, aut gratius

6 populo Romano esse possit. Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia: nihil est jam, quod in hac causa peccare quisquam, Iudices, nisi vestro periculo, possit. mea quidem ratio, cum in praeteritis rebus est cognita, tum in reliquis explorata, atque provisa est. ego meum studium in rempublicam jam illo tempore ostendi, cum longo intervallo

veterem consuetudinem retuli, et rogatu sociorum atque amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. quod meum factum lectissimi viri, atque ornatiissimi, (quo in numero e vobis complures fuere) ita probarunt, ut ei, qui istius quaestor fuisset, et ab isto laesus, inimitias justas persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem. in Siciliam sum inquirendi causa profectus: quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo literarum et testium declaravit: pudorem vero, ac religionem, quod, cum venissem senator ad socios populi Romani, qui in ea provincia quaestor fuisset, ad hospites meos, ac necessarios causae communis defensor deverti potius, quam ad eos, qui a me auxilium petivissent. nemini meus adventus labori, aut sumptui, neque publice, neque privatim fuit. vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat: non quantam habere poteram istorum studio, quos iste vexarat. Romam ut ex Sicilia

redii, cum iste, atque istius amici, homines lauti, et urbani, sermones hujusmodi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia a vera accusatione esse deductum, tametsi probabatur nemini, quod et ex Sicilia testes erant ii, qui quaestorem me in provincia cognoverant, et hinc homines maxime illustres, qui, ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquemque optime norunt: tamen usque eo timui, ne quis de mea fide atque integritate dubitaret, donec ad rejiciendos ⁷ judices venimus. Sciebam in rejiciendis iudicibus nonnullos memoria nostra actionis suspicionem non vitasse, cum ipsa in accusatione, eorum industria ac diligentia probaretur. ita rejeci iudices, ut hoc constet, post hunc statum reipublicae, quo nunc utimur, simili splendore et dignitate consilium nullum fuisse. quam iste laudem, communem ait sibi esse mecum: qui cum P. Galbam iudicem rejecisset, M. Lucretium retinuit: et, cum ejus patronus ex eo quaereret, cur suos familiarissimos, Sex. Paeduceum, Q. Confidium, Q. Junium rejici passus esset: respondit, quod eos in iudicando

nimum sui juris sententiaeque cognosceret. itaque iudicibus rejectis, sperabam jam onus meum vobiscum esse commune, putabam non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse, et diligentiam. quod me non fefellit. nam comitiis meis, cum iste infinita largitione contra me uteretur, populus Romanus iudicavit, istius pecuniam, quae apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. quo quidem die, primum iudices citati in hunc reum confedistis, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis tam novarum rerum, iudiciorum, iudicumque cupidus, qui non conspectu confessuque vestro commoveretur? cum in eo vestra mihi dignitas fructum diligentiae referret, id sum assecutus, ut una hora, qua coepi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perduto, spem iudicii corrumpendi praeciderem: ut primo die testium tanto numero citato, populus Romanus iudicaret, ipso absoluto rempublicam stare non posse: ut alter dies amicis istius ac defensoribus, non modo spem victoriae, sed etiam voluntatem defensionis aufer-

ret : ut tertius dies sic hominem proster-
neret, ut morbo simulato, non, quid re-
sponderet, sed, quemadmodum non re-
sponderet, deliberaret : deinde reliquis
diebus his criminibus, his testibus, et ur-
banis, et provincialibus sic obrutus at-
que oppressus est, ut his ludorum diebus
interpositis, nemo istum comperendina-
tum, sed condemnatum judicaret. Qua-
propter ego, quod ad me attinet, Judi-
ces, vici : non enim spolia C. Verris, sed
existimationem populi Romani concupi-
vi. meum fuit cum causa accedere ad ac-
cusandum : quae causa fuit justior, quam
a tam illustri provincia defensorem con-
stitui, et deligi? reipublicae consulere :
quid jam reipublicae honestius, quam in
tanta invidia judiciorum adducere homi-
nem, cujus damnatione totus ordo cum
populo Romano et in laude, et in gratia
possit esse? ostendere, ac persuadere, ho-
minem nocentem adductum esse : quis
est in populo Romano, qui hoc non ex
priori actione abstulerit, omnium ante
damnatorum scelera, furta, flagitia, si
in unum locum conferantur, vix cum hu-
jus parva parte aequari, conferrique pos-

se? vos, quod ad vestram famam, existimationem, salutemque communem pertinet, Iudices, prospicite, atque consulite. splendor vester facit, ut peccare sine summo reipublicae detrimento ac periculo non possitis: non enim potest sperare populus Romanus esse alios in senatu, qui recte possint judicare, vos si non potueritis. necesse est, cum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum, atque aliam rationem judiciorum requirat. hoc si vobis ideo levius videtur, quod putatis onus esse grave et incommodum, judicare: intelligere debetis, primum interesse, utrum id onus vosmet ipsi rejeceritis: an, quod probare populo Romano fidem vestram et religionem non potueritis, eo vobis judicandi potestas erepta sit. deinde etiam illud cogitate, quanto periculo venturi simus ad eos iudices, quos propter odium vestri populus Romanus de vobis voluerit judicare. verum vobis dicam id, quod intellexi, Iudices. homines scitote esse quosdam, quos tantum odium vestri ordinis teneat, ut hoc palam jam dictitent, se istum, quem sciant esse hominem improbi-

num, hoc uno nomine absolvi velle, ut ab senatu judicia per ignominiam, turpitudinemque auferantur. haec me, Iudices, pluribus verbis, vobiscum agere coëgit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum nova, quae cum Verrem a porta subito ad iudicium retraxisset, nonnulli suspicati sunt non sine causa illius consilium tam repente esse mutatum.

9 Nunc, ne novo querimoniae genere uti possit Hortensius, et ea dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat accusator: nihil esse tam periculosum fortunis innocentium, quam tacere adversarios: et ne aliter, quam ego velim, meum laudet ingenium: cum dicat, me, si multa dixissem, sublevaturum fuisse eum, quem contrà dicerem: quia non dixerim, perdidisse: morem illi geram: utar oratione perpetua: non quoniam hoc sit necesse; verum ut experiar, utrum ille ferat molestius, me tunc tacuisse, an nunc dicere. hîc tu fortasse eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam. nisi omni tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero, querere: deûm atque hominum fidem implorabis: cir-

cum veniri C. Verrem, quod accusator nolit tamdiu, quamdiu liceat, dicere. quod mihi lex mea causa det, eo mihi non uti non licebit? nam accusandi mihi tempus mea causa datum est, ut possem oratione mea, crimina causamque explicare. hoc si non utor, non tibi injuriam facio, sed de meo jure aliquid, et commodum detraho. causam enim, inquit, cognosci oportet. ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quamvis sit nocens, non potest. id igitur tu moleste tulisti, a me aliquid factum esse, quo minus iste condemnari posset? nam causa cognita multi possunt absolvi: incognita quidem condemnari nemo potest. adimo enim comperendinatum: quod habet lex in se molestissimum, bis ut causa dicatur. quod aut mea causa potius est constitutum, quam tua: aut nihilo tua potius, quam mea. nam si bis dicere est commodum, certe utriusque commune est. si eum, qui posterius dixit, opus est redargui: accusatoris causa, ut bis ageretur, constitutum est. verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus. antea vel judicari primo poterat, vel am-

plius pronuntiari. utram igitur putas legem molliorem? opinor illam veterem, qua vel cito absolvi, vel tarde condemnari licebat. ego tibi illam Aciliam legem restituo, qua lege multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus, condemnati sunt, nequaquam tam manifestis, neque tantis criminibus, quantis tu convinceris. puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. accusabo: respondebis. testibus editis, ita mittam in consilium, ut, etiamsi lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment, non primo iudicare. Verum, si causam cognosci opus est, parumne cognita est? dissimulamus, Hortensi, quod saepe experti in dicendo sumus. quis nos magnopere attendit unquam, in hoc quidem genere causarum, ubi aliquid ereptum, aut ablatum a quopiam dicitur? nonne aut in tabulis, aut in testibus omnis expectatio iudicum est? dixi prima actione, me planum esse facturum, C. Verrem H-S quadringentis contra legem abstulisse. quid? hoc planius egissem, si ita narraissem? Dio quidam fuit Halesinus: qui, cum ejus si-

lio, praetore Sacerdote, hereditas a propinquo permagna venisset, nihil habuit neque negotii, neque controversiae. Verres, simulac tetigit provinciam, statim Messanam literas dedit: Dionem evocavit: calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinae commissam esse dicerent. hac de re ostendit seipsum cogniturum. possum deinceps totam rem explicare: deinde ad extremum id, quod accidit, dicere: Dionem H-S decies centena millia numerasse, ut causam certissimam obtineret: praeterea greges equarum ejus istum abigendos curasse: argenti, vestisque stragulae quod fuerit, curasse auferendum. haec neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. quo tempore igitur aures iudex erigeret, animumque attenderet? cum Dio ipse prodiret, cum caeteri, qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuissent: cum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas; nomina sua exegisse, praedia vendidisse: cum tabulae virorum bonorum proferrentur: cum, qui pecuniam

Dioni dederunt, dicerent se jam tum audisse, eo nummos sumi, ut Verri darentur: cum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi, haec eadem se audisse dicerent. opinor, cum haec fierent, tum vos audiretis, sicut audistis: tum causa agi videretur. sic a me sunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus nullum esset, in quo quisquam vestrū perpetuam accusationem requireret. nego ego esse quidquam a testibus dictum, quod aut vestrū cuiquam esset obscurum, aut cujusquam oratoris eloquentiam quaereret. Etenim sic me ipsum egisse memoria tenetis, ut in testibus interrogandis omnia crimina proponerem, et explicarem: ut, cum rem totam in medio proposuissem, tum denique testem interrogarem. itaque non modo vos, quibus est judicandum, nostra crimina tenetis: sed etiam populus Romanus totam accusationem, causamque cognovit. tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea voluntate potius, quam vestra injuria adductus fecerim. interposuistis accusatorem, qui, cum ego mihi c et x dies solos in Siciliam postulassem, c et

VIII sibi in Achaïam postulare. menses mihi tres cum eripuissetis ad agendum maxime appositos, reliquum omne tempus hujus anni me vobis remissurum putastis: ut, cum horis nostris nos essemus usi, tu, binis ludis interpositis, quadragesimo post die responderes: deinde ita tempus duceretur, ut a M'. Gla-brione praetore, et a magna parte horum judicum, ad praetorem alium, iudicesque alios veniremus. haec si ego non vidissem: si me non omnes noti, ignotique monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in illud tempus rejiceretur, credo, si meis horis in accusando uti voluissem, vererer, ne mihi crimina non suppetarent: ne oratio deesset: ne vox viresque deficerent: ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. ego meum consilium tum iudicibus, tum populo Romano probavi. nemo est, qui alia ratione istorum injuriae, atque impudentiae potuisse obsisti arbitretur. etenim qua stultitia fuisset, si, quam diem, qui istum eripiendum redemerunt, in cautione viderunt, cum ita caverent, 'si post ka-

‘lend. Januar. in consilium iretur:’ in
eam diem ego, cum potuissem vitare, in-
cidissem? nunc mihi temporis ejus, quod
mihi ad dicendum datur, (quoniam in a-
nimo est causam omnem exponere) ha-
benda ratio est diligenter. Itaque pri-
mum illum actum istius vitae turpissimum
et flagitiosissimum praetermittam. nihil
ame de pueritiae suae flagitiis, peccatis-
que audiet: nihil ex illa impura adoles-
centia sua: quae qualis fuerit, aut me-
ministi, aut ex eo, quem sui simillimum
produxit, recognoscere potestis. omnia
praeteribo, quae mihi turpia dictu vide-
buntur: neque solum, quid istum audi-
re, verum etiam, quid me deceat dicere,
considerabo. vos, quaeso, date hoc, et
concedite pudori meo, ut aliquam par-
tem de istius impudentia reticere possim.
omne illud tempus, quod fuit antequam
iste ad magistratus remque publicam ac-
cessit, habeat per me solutum ac liberum.
fileatur de nocturnis ejus bacchationibus
ac vigiliis: lenonum, aleatorum, per-
ductorum nulla mentio fiat: damna, de-
decora, quae res patris ejus, aetas ipsi-
us pertulit, praetereantur: lucretur in-

dicia veteris infamiae: patiat^{ur} ejus vita reliqua me hanc tantam jacturam criminum facere. quaestor Cn. Papirio consuli fuisti abhinc annos quatuordecim. ex ea die ad hanc diem quae fecisti, in judicium voco. hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. hi sunt anni consumpti in quaestura, et legatione Asiatica, et praetura urbana, et praetura Siciliensi. quare haec eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meae. Quaestor ex senatus-¹³ consulto provinciam sortitus es. obtigit tibi consularis, ut cum consule Cn. Carbone esses, eamque provinciam obtineres. erat tum dissensio civium; de qua nihil sum dicturus quid sentire debueris: unum hoc dico, in ejusmodi tempore, ac sorte, statuere te debuisse, utrum malles sentire, atque defendere. Carbo graviter ferebat, sibi quaestorem obtigisse, hominem singulari luxuria, atque inertia. veruntamen ornabat eum beneficiis, officiisque omnibus. ne diutius teneam: pecunia attributa, numerata est. profectus est quaestor in provinciam. venit in Galliam expectatus ad exercitum consula-

rem cum pecunia. simulac primum ei occasio visa est, (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum, et rei publicae administrandae) averfa pecunia publica, quæstor consulem, exercitum, sortem, provinciamque deferuit. video quid egerim : erigit se : sperat, sibi auram posse aliquam afflari, in hoc crimine, voluntatis, assensionisque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit : quibus illam relictionem, prodicionemque consulis sui gratam sperat fore. quasi vero id cupiditate defendendae nobilitatis, aut studio partium fecerit : ac non apertissime consulem, exercitum, provinciamque compilarit, et propter impudentissimum furtum aufugerit. est enim obscurum, et ejusmodi factum ejus, ut possit aliquis suspicari, C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est, ad suos transisse : nihil fecisse propter pecuniam. videamus, rationes quemadmodum retulerit. jam ipse ostendet, quamobrem Cn. Carbonem reliquerit ; jam se ipse indicabit. Primum brevitatem cognoscite. ‘ accepi, ‘ inquit, vicies ducenta, triginta quinque

‘ millia, quadringentos xvii nummos,
‘ dedi stipendio, frumento, legatis, pro-
‘ quaestoribus, cohorti praetoriae, H-S
‘ mille sexcenta, triginta quinque millia,
‘ quadringentos xvii nummos. reliqui
‘ Arimini H-S sexcenta millia.’ hoc est
rationes referre? hoc modo aut ego, aut
tu, Hortensi, aut quisquam hominum re-
tulit? quid hoc est? quae impudentia?
quae audacia? quod exemplum ex tot
hominum rationibus relatis huiusmodi
est? illa tamen H-S sexcenta millia, quae
ne falso quidem potuit, quibus data es-
sent, describere, quae se Arimini scribit
reliquisse, quae ipsa H-S sexcenta millia
reliqua facta sunt, neque Carbo attigit,
neque Sylla vidit, neque in aerarium re-
lata sunt. oppidum sibi elegit Ariminum,
quod tum, cum iste rationes referebat,
oppressum, direptumque erat. non sus-
picabatur id, quod nunc sentiet, satis
multos ex illa calamitate Ariminensi-
um testes nobis in hanc rem reliquos
esse. recita denuo. ‘ P. Lentulo, L.
‘ Triario quaestoribus urbanis, res ra-
‘ tionum relatarum.’ recita. ex sena-
tus-consulto. ut hoc pacto rationem re-

ferre liceret, eo Syllanus repente factus est, non ut honos et dignitas nobilitati restitueretur. quod si illinc inanis profu-
gisses, tamen ista tua fuga, nefaria; pro-
ditio consulis tui, scelerata judicaretur.
malus civis, improbus consul, seditiosus
homo, Cn. Carbo fuit. fuerit aliis: tibi
quando esse coepit? posteaquam tibi pe-
cuniam, rem frumentariam, rationes om-
nes suas, exercitumque commisit. nam
si tibi antea displicuisset: idem fecisses,
quod anno post M. Piso. quaestor cum
L. Scipioni consuli obtigisset: non atti-
git pecuniam; non ad exercitum profec-
tus est. quod de republica sensit, ita sen-
sit, ut nec fidem suam, nec morem mayo-
rum, nec necessitudinem sortis laederet.
Etenim si haec perturbare omnia, et per-
miscere volumus, totam vitam pericu-
losam, invidiosam, infestamque redde-
mus, si nullam religionem sors habebit,
nullam societatem conjunctio secundae
dubiaeque fortunae, nullam auctorita-
tem mores atque instituta majorum. om-
nium est communis inimicus, qui fuit
hostis suorum. nemo unquam sapiens
proditori credendum putavit. ipse Syl-

la, cui adventus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem, atque ab exercitu suo removit: Beneventi esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat: ubi iste summae rei causaeque nocere nihil posset. ei postea praemia tamen liberaliter tribuit: bona quaedam proscriptorum in agro Beneventano diripienda concessit: habuit honorem, ut proditori, non ut amico, fidem. nunc, quamvis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non, quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. nullae sunt occultiores insidiae, quam eae, quae latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine. nam eum, qui palam est adversarius, facile cavendo vitare possis. hoc vero occultum, intestinum, ac domesticum malum, non modo non existit, verum etiam opprimit, antequam prospicere, atque explorare potueris. itane vero? tu, cum quaestor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniae, sed etiam consulis particeps omnium rerum

confiliorumque fueris : habitus sis in liberum loco, sicut mos majorum ferebat: repente relinquas? deferas? ad adversarios transeas? ô scelus! ô portentum in ultimas terras exportandum! non enim potest ea natura, quae tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta. necesse est semper aliquid ejusmodi molia- tur: necesse est in simili audacia, perfidia- que versetur. itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea C. Malleolo occiso, pro quaestore habuit, (haud scio, an major etiam haec necessitudo fuerit, quam illa Carbonis: ac plus judicium voluntatis valere, quam sortis debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit, nam quae in ipsum valebant crimina, contulit in illum, causamque illius omnem ad inimicos accusatoresque detulit: ipse in eum, cui legatus, cui pro quaestore fuerat, inimicissimum atque improbissimum testimonium dixit. ille miser cum esset; tum proditione istius nefaria, tum improbo et falso ejusdem testimonio, tum multo etiam ex maxima parte, istius fur- torum, ac flagitiorum invidia conflagra-
16 vit. Quid hoc homine faciatis? aut ad

quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reservetis? qui in Cn. Carbonem sortem, in Cn. Dolabellam voluntatem neglexerit, ac violarit, eosque ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit, atque oppugnarit. nolite, quaeso, Iudices, brevitate orationis meae potius, quam rerum ipsarum magnitudine, crimina ponderare. mihi enim properandum necessario est, ut omnia vobis, quae mihi constituta sunt, possim exponere. quamobrem, quaestura istius demonstrata, primique magistratus et furto, et scelere perspecto, reliqua attendite. in quibus illud tempus Syllanarum proscriptionum ac rapinarum praetermittam: neque ego istum sibi ex communi calamitate defensionem ullam finam sumere. suis eum certis, propriisque criminibus accusabo. quamobrem, hoc omni tempore Syllano ex accusatione circumscripto, legationem ejus praeclaram cognoscite. posteaquam Cn. Dolabellae provincia Cilicia constituta est: o dii immortales! quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnavit? id quod Cn. Dolabellae prin-

cipium maximae calamitatis fuit. nam
 ut iste profectus est, quacunque iter fe-
 cit, ejusmodi fuit, non ut legatus populi
 Romani, sed ut quaedam calamitas per-
 vadere videretur. In Achaia (prae-
 termittam minora omnia, quorum simi-
 le forsitan alius quoque aliquid aliquan-
 do fecerit: nihil dicam, nisi singulare, ni-
 si quod, si in alium reum diceretur, in-
 credibile videretur) magistratum Sicyo-
 nium nummos poposcit. ne sit hoc cri-
 men in Verrem: fecerunt alii. cum ille
 non daret, animadvertit. improbum, sed
 non inauditum. genus animadversionis
 videte. quaeritis, ex quo genere homi-
 nem istum judicetis. ignem ex lignis vi-
 ridibus atque humidis, in loco angusto
 fieri jussit. ibi hominem ingenuum, do-
 mi nobilem, populi Romani socium at-
 que amicum, fumo excruciatum, semi-
 vivum reliquit. jam quae iste signa, quas
 tabulas pictas, ex Achaia sustulerit, non
 dicam hoc loco. est alius mihi locus ad
 hanc istius cupiditatem demonstrandam
 servatus. Athenis audistis, ex aede Mi-
 nervae grande auri pondus ablatum: dic-
 tum hoc est in Cn. Dolabellae judicio.

dictum? etiam aestimatum. hujus consilii non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis. Delum venit: ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam sustulit signa pulcherrima, atque antiquissima: eaque in onerariam navem suam conjicienda curavit. postridie cum fanum spoliatum viderent ii, qui Delum incolebant, graviter ferebant. est enim tanta apud eos ejus fani religio, atque antiquitas, ut in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret. Tum subito tempestates coortae sunt maximae, Judices, ut non modo proficisci, cum cuperet, Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret: ita magni fluctus ejiciebantur. hinc navis illa praedonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque ejecta fluctu, frangitur. in litore signa illa Apollinis reperiuntur: jussu Dolabellae reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo proficiscitur. non dubito, quin, tametsi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio unquam fuit religionis, nunc tamen in metu periculo-

que tuo tuorum tibi scelerum veniat in mentem. potestne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? illine tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso, manus impias ac sacrilegas afferre conatus es? si in pueritia non his artibus et disciplinis institutus eras, ut ea, quae literis mandata sunt, disceres atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id, quod est proditum memoria ac literis, Latonam ex longo errore, et fuga, gravidam, et jam ad pariendum vicinam, temporibus exactis, confugisse Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperisse? qua ex opinione hominum, illa insula eorum deorum sacra putatur: tantaque ejus auctoritas religionis et est, et semper fuit, ut ne Persae quidem, cum bellum toti Graeciae, diis hominibusque indixissent, et mille numero navium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. hoc tu fanum depopulari, homo improbi-

me, atque amentissime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quae tantam extingueret religionem? et, si tum haec non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis jamdiu debeatur? In Asiam vero postquam venit, quid ego¹⁹ adventus istius prandia, coenas, equos, muneraque commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse: item Erythris, et Halicarnasso. Tenedo (praetereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedos sanctissimus deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cujus ex nomine Tenedus nominatur: hunc ipsum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidistis, abstulit magno cum gemitu civitatis. illa vero expugnatio fani antiquissimi et nobilissimi Junonis Samiae, quam luctuosa Samiis fuit? quam acerba toti Asiae? quam clara apud omnes? quam nemini vestrum inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent; responsum tulerunt, ejusmodi

querimonias, quae ad legatum populi
 Romani pertinerent, non ad praetorem,
 sed Romam deferri oportere. quas iste
 tabulas illinc, quae signa fustulit? quae
 cognovi egomet apud istum in aedibus
 nuper, cum obsignandi gratia venissem.
 quae signa nunc, Verres, ubi sunt? illa
 quaero, quae apud te nuper ad omnes
 columnas, omnibus etiam intercolumni-
 is, in silva denique disposita sub dio vidi-
 mus. cur ea, quamdiu alium praetorem
 cum iis iudicibus, quos in horum locum
 subfortitus eras, de te in consilium itu-
 rum putasti, tamdiu domi fuerunt? post-
 eaquam nostris testibus nos, quam horis
 tuis, uti malle vidisti; nullum signum do-
 mi reliquisti, praeter duo, quae in mediis
 aedibus sunt: quae ipsa Samo sublata
 sunt? non putasti me tuis familiarissimis
 in hanc rem testimonia denuntiaturum,
 qui tuae domi saepe fuissent: ex quibus
 quaererem signa scirentne fuisse, quae
 non essent? Quid tum hos de te judi-
 caturos arbitratus es, cum viderent, te
 jam non contra accusatorem tuum, sed
 contra quaestorem, sectoremque pugna-
 re? qua de re Charidemum Chium testi-

monium priore actione dicere audistis: sese, cum esset trierarchus, et Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, jussu Dolabellae fuisse una cum isto Sami: seseque tum scire spoliatum esse fanum Junonis, et oppidum Samum: posteaque se causam apud Chios, cives suos, Samiis accusantibus, publice dixisse: eoque se esse absolutum, quod planum fecisset, ea, quae legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad se, pertinere. Aspendum, vetus oppidum, et nobile in Pamphylia scitis esse, plenissimum signorum optimorum. non dicam illinc hoc signum ablatum esse, et illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse: omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plaustris evecta, asportataque esse. atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo saepe audistis id, quod est Graecis hominibus in proverbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit, et in intimis suis aedibus posuit: ut etiam illum ipsum artificio suo superasse videatur. Pergae fanum antiquissimum et sanctissimum Dianae scimus esse. id quoque a te nudatum ac spoliatum esse; ex ipsa Diana, quod

habebat auri, detractum atque ablatum esse dico. quae, malum, est ista tanta audacia atque amentia? quas enim sociorum, atque amicorum urbes adisti, legationis jure et nomine; si in eas vi cum exercitu imperioque invasisse, tamen, opinor, quae signa, atque ornamenta ex his urbibus sustulisses, haec non in tuam domum, neque in suburbana amicorum, sed Romam in publicum deportasses.

21. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam, cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque, regem potentissimum, vicit? quid de Flaminio, qui regem Philippum, et Macedoniam subegit? quid de L. Paulo, qui regem Persen vi ac virtute superavit? quid de L. Mummius, qui urbem pulcherrimam atque ornatissimam, Corinthum, plenissimam rerum omnium, sustulit, urbesque Achaiae Boeotiaeque multas, sub imperium populi Romani ditionemque subjunxit? quorum domus cum honore et virtute florerent, signis, et tabulis pictis erant vacuae. at vero urbem totam, templa deorum, omnesque Italiae partes illorum donis, ac

monumentis exornatas videmus. verè or, ne haec forte cuiquam nimis antiqua, et jam obsoleta videantur. ita enim tum aequabiliter omnes erant huiusmodi, ut haec laus eximiae virtutis et innocentiae, non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse videantur. P. Servilius, vir clarissimus, maximis rebus gestis, adest: de te sententiam laturus est: Olympum vi, copiis, consilio, virtute cepit, urbem antiquam, et omnibus rebus auctam, et ornata. recens exemplum fortissimi viri profero. nam postea Servilius imperator populi Romani Olympum, urbem hostium, cepit, quam tu in iisdem illis locis legatus quaestorius oppida pacata sociorum, atque amicorum, diripienda ac vexanda curasti. tu, quae ex fanis religiosissimis per scelus et latrocinium abstulisti, ea nos videre, nisi in tuis, amicorumque tuorum tectis, non possumus: P. Servilius, quae signa atque ornamenta ex urbe hostium, vi et virtute capta, belli lege, atque imperatorio jure sustulit, ea populo Romano apportavit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad aerarium perscribenda cu-

ravit. cognoscite ex literis publicis hominis amplissimi diligentiam. recita. RATIONES RELATAE P. SERVILII. non solum numerum signorum, sed etiam unuscujusque magnitudinem, figuram, statum, literis definiri vides. certe major est virtutis, victoriaeque jucunditas, quam ista voluptas, quae percipitur ex libidine et cupiditate. multo diligentius habere dico Servilium praedam populi Romani, quam te tua furta notata atque descripta.

²² Dices, tua quoque signa et tabulas pictas, ornamento urbi foroque populi Romani fuisse. memini: vidi simul cum populo Romano forum, comitiumque adornatum ad speciem magnifico ornatu; ad sensum, cogitationemque acerbo et lugubri. vidi collucere omnia furtis tuis, praeda provinciarum, spoliis sociorum, atque amicorum. quo quidem tempore, Judices, iste spem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus est. vidit enim eos, qui judiciorum dominos se dicebant, harum cupiditatum esse servos. socii vero, nationesque exterae, spem omnium tum primum abjecere rerum, ac fortunarum suarum: propterea quod ca-

su legati ex Asia, atque Achaia, plurimi
Romae tunc fuerunt, qui deorum simu-
lacula ex suis fanis sublata, in foro vene-
rabantur: itemque caetera signa et orna-
menta cum cognoscerent, alia alio in lo-
co lacrymantes intuebantur. quorum
omnium hunc sermonem tum esse audie-
bamus: ‘ nihil esse, quod quisquam du-
bitaret de exitio sociorum, atque ami-
corum, cum quidem viderent in foro
populi Romani, quo in loco antea, qui
sociis injurias fecerant, accusari et con-
demnari solebant, ibi esse palam posita
ea, quae ab sociis per scelus ablata, e-
reptaque essent.’ hîc ego non arbitror
illum negaturum, signa sese plurima, ta-
bularum pictas innumerabiles habere: sed,
ut opinor, solet haec, quae rapuit et fu-
ratus est, nonnunquam dicere se emis-
se: quoniam quidem in Achaïam, Asiam,
Pamphyliam, sumptu publico, et lega-
tionis nomine, mercator signorum ta-
bularumque pictarum missus est. Ha-
beo et istius, et patris ejus accepti tabu-
las omnes: quas diligentissime legi, at-
que digessi: patris, quoad vixit: tuas,
quoad ais te confecisse. nam in isto, Ju-

dices, hoc novum reperietis. audimus,
 aliquem tabulas nunquam confecisse:
 quae est opinio hominum de Antonio
 falsa: nam fecit diligentissime. verum
 sit hoc genus aliquod, minime proban-
 dum. audimus, alium non ab initio fe-
 cisse, sed ex tempore aliquo confecisse?
 est aliqua etiam hujusce rei ratio. hoc ve-
 ro novum et ridiculum est, quod hic no-
 bis respondit, cum ab eo tabulas postu-
 larem: usque ad M. Terentium, et C.
 Cassium consules, confecisse; postea de-
 stitisse. alio loco, hoc cujusmodi sit, con-
 siderabimus. nunc nihil ad me attinet:
 horum enim temporum, in quibus nunc
 versor, habeo tabulas et tuas, et pa-
 tris. plurima signa pulcherrima, pluri-
 mas tabulas optimas deportasse te, ne-
 gare non potes: atque utinam neges!
 unum ostende in tabulis aut tuis, aut
 patris tui, emptum esse: vicisti. ne haec
 quidem duo signa pulcherrima, quae
 nunc ad impluvium tuum stant, quae
 multos annos ad valvas Junonis Samiae
 steterunt, habes quomodo emeris; haec,
 inquam, duo, quae in aedibus tuis so-
 la jam sunt, quae sectorem expectant,

relicta ac destituta a caeteris signis. At, credo, in hisce solis rebus indomitas cupiditates atque effrenatas habebat: caeterae libidines ejus ratione aliqua, aut modo continebantur. quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias, in illa tetra atque impura legatione vim attulisse existimatis? eo quo in oppido pedem posuit, ubi non plura stuprorum flagitiorumque suorum, quam adventus sui vestigia reliquerit? sed ego omnia, quae negari poterunt, praetermittam: etiam haec, quae certissima sunt et clarissima, relinquam: unum aliquod de nefariis istius factis eligam: quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quae mihi hoc oneris negotiique imposuit, pervenire. oppidum est in Hellesponto Lampfacum, Judices, in primis Asiae provinciae clarum et nobile: homines autem ipsi Lampfaceni tum summe in omnes cives Romanos officiosi, tum praeterea maxime sedati et quieti, prope praeter caeteros ad summum Graecorum otium potius, quam ad ullam vim aut tumultum accommodati. accidit, cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset, ut se ad re-

gem Nicomedem, regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc sibi magis ad quæstum suum, quam ad reipublicæ tempus accommodatum depoposcisset: ut illo itinere veniret Lampfacum, cum magna calamitate, et prope perniciæ civitatis. deducitur iste ad Janitorem quendam hospitem: comitesque ejus item apud caeteros hospites collocantur. ut mos erat istius, atque ut eum suæ libidines flagitiosæ facere admonuerant, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis turpissimisque hominibus, uti videant et investigent, ecqua virgo sit, aut mulier digna, quamobrem iste Lampfaci diutius commoraretur. Erat comes ejus Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines: qui miro artificio, quocumque venerat, hæc investigare omnia solebat. is ad eum rem istam desert; Philodamum esse quendam genere, honore, copiis, existimatione facile principem Lampfacenorum: ejus esse filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine; sed eam summa integritate, pudicitiaque existimari. homo, ut hæc

audivit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse nunquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse vidisset, ut statim ad Philodamum migrare se diceret velle. hospes Janitor, qui nihil suspicaretur, veritus, ne quid in ipso se offenderit, hominem summa vi retinere coepit. iste, qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum coepit: Rubrium, delicias suas, in omnibus ejusmodi rebus adjutorem suum, et conscium, parum laute diversari dicit: ad Philodamum deduci jubet. quod ubi est Philodamo nuntiatum, tametsi erat ignarus, quantum sibi ac liberis suis jam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit; ostendit, munus illud suum non esse: se, cum suae partes essent hospitum recipiendorum, tum ipsos tamen praetores, et consules, non legatorum asseclas, recipere solere. iste, qui una cupiditate raperetur, totum illius postulatum causamque neglexit: per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperavit. Hic Philodamus, posteaquam jus suum obtinere non potuit; ut humanitatem, consuetu-

dinen
mo,
simu
tus e
um
mag
inte
rat
dur
tur
tiff
qu
Ru
ne
se
se
m
c
n
I
C

dinemque suam retineret, laborabat. homo, qui semper hospitalissimus, amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitum in domum suam recepisse: magnifice, et ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, convivium comparat: rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, invitet: locum sibi soli, si videatur, relinquat. etiam filium suum, lectissimum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mittit ad coenam. Rubrius istius comites invitat: eos omnes Verres certiores facit, quid opus esset. mature veniunt: discumbitur. fit sermo inter eos, et invitatio, ut Graeco more biberetur. hortatur hospes: poscunt majoribus poculis: celebratur omnium sermone laetitiaque convivium. posteaquam satis calere res Rubrio visa est; quaeso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari jubes? homo, qui et summa gravitate, et jam id aetatis, et parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. instare Rubrius. tum ille, ut aliquid responderet, negavit moris esse Graecorum, ut in convivio viro-

rum accumberent mulieres. hic tum alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc non est: vocetur mulier: et simul servis suis Rubrius, ut januam clauderent, et ipsi ad fores assisterent, imperat. quod ubi ille intellexit id agi, atque id parari, ut filiae suae vis afferretur: servos suos ad se vocat: his imperat, ut seipsum negligent: filiam defendant: excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio suo nuntiet. clamor interea fit tota domo; pugna inter servos Rubrii, atque hospitis. jaectatur domi suae vir primus, et homo honestissimus. pro se quisque manus affert: aqua denique ferventi a Rubrio ipso Philodamus perfunditur. haec ubi filio nuntiata sunt: statim exanimatus ad aedes contendit, ut et vitae patris, et pudicitiae sororis succurreret. omnes eodem animo Lampsaceni, simul ut hoc audiverunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum injuriae magnitudo movebat, ad aedes noctu convenerunt. hic licitor istius Cornelius, qui cum ejus servis erat a Rubrio, quasi in praesidio, ad auferendam mulierem collocatus, occiditur; servi nonnulli vulnerantur; ipse Rubrius

in turba sauciatur. iste, qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliquà evolare, si posset. Postridie mane homines in concionem veniunt. quaerunt, quid optimum factu sit. pro se quisque, ut in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur. inventus est nemo, cujus non haec et sententia esset, et oratio: 'non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampfaceni ulti vi manuque essent, ne senatus populusque Romanus, in eam civitatem animadvertendum putaret. quod si hoc jure legati populi Romani in socios, nationesque externas uterentur, ut pudicitiam liberorum servare ab eorum libidine tutam non liceret; quidvis esse perpeti satius, quam in tanta vi atque acerbitate versari.' haec cum omnes sentirent, et cum in eam rationem pro suo quisque sensu ac dolore loqueretur; omnes ad eam domum, in qua iste diversabatur, profecti sunt: cadere januam saxis, inflare ferro, ligna et famenta circumdare, ignemque subjicere coeperunt. tum cives Romani, qui Lampfacci negotiabantur, concurrentes

orant Lampfacenos, ut gravius apud eos nomen legationis, quam injuria legati putaretur: sese intelligere hominem illum esse impurum ac nefarium: sed, quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lampfacci postea; levius eorum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent, quam si legato non pepercissent. sic iste, multo sceleratior et nequior, quam ille Adrianus, aliquanto etiam felicius fuit. ille, quod ejus avaritiam cives Romani ferre non potuerant, Uticae domi suae vivus exustus est: idque ita illi merito accidisse existimatum est, ut laetarentur omnes, neque ulla animadversio constitueretur: hic sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma periculoque evolavit: neque adhuc causam ullam excogitare potuit, quam obrem commiserit, aut quid evenerit, ut in tantum periculum veniret. non enim potest dicere, Cum seditionem sedare vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid denique reipublicae causa gererem: quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus sum. quae si diceret: tamen ignosci non

oportere, si nimis atrociter imperando
 sociis, in tantum adductus periculum vi-
 deretur. Nunc cum ipse causam illius
 tumultus neque veram dicere, neque fal-
 sam confingere audeat: homo autem or-
 dinis sui frugalissimus, qui tum accensus
 C. Neroni fuit, P. Tettius, haec eadem
 se Lampfaci cognosse dixerit: vir omni-
 bus rebus ornatissimus C. Varro, qui tum
 in Asia tribunus militum fuit, haec ea-
 dem ipsa se ex Philodamo audisse dicat:
 potestis dubitare, quin istum fortuna non
 tam ex illo periculo eripere voluerit,
 quam ad vestrum iudicium reservare? nisi
 vero illud dicet, quod et in testimonio
 Tettii, priore actione interpellavit Hor-
 tensius: quo tempore quidem signi satis
 dedit, si quid esset, quod posset dicere, se
 tacere non posse; ut, quamdiu in caete-
 ris rebus tacuerit, scire omnes posse-
 mus, nihil habuisse quod diceret. hoc
 tum dixit, Philodamum, et ejus filium,
 a C. Nerone esse damnatos. de quo ne
 multa differam, tantum dico, secutum id
 esse Neronem, et ejus consilium, quod
 Cornelium lictorem occisum esse consta-
 ret: putasse non oportere esse cuiquam,

ne in ulciscenda quidem injuria, hominis occidendi potestatem. in quo video, Neronis judicio non te absolutum esse improbitatis: sed illos damnatos esse caedis. verum ista damnatio tamen cujusmodi fuit? audite, quaeso, Judices, et aliquando miseremini sociorum, et ostendite, aliquid his in vestra fide praesidii esse oportere. Quod toti Asiae jure occisus videbatur istius ille verbo lictor, re vera minister improbissimae cupiditatis: pertimuit iste, ne Philodamus Neronis judicio liberaretur. rogat et orat Dolabellam, ut de sua provincia decedat: ad Neronem proficiscatur: se demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo vivere, atque aliquando Romam venire licuisset. commotus est Dolabella. fecit id, quod multi reprehenderunt, ut exercitum, provinciam, bellum relinqueret, et in Asiam, hominis nequissimi causa, in alienam provinciam proficisceretur. posteaquam ad Neronem venit: contendit ab eo, ut Philodami causam cognosceret. venerat ipse, qui esset in consilio, et primus sententiam diceret. adduxerat etiam praefectos, et tribunos

militares suos, quos Nero omnes in consilium vocavit. erat in consilio etiam acerrimus iudex ipse Verres. erant nonnulli togati creditores Graecorum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cujusque legati plurimum prodest gratia. ille miser defensorem reperire neminem poterat. quis enim esset aut togatus, qui Dolabellae gratia; aut Graecus, qui ejusdem vi et imperio non moveretur? accusator autem apponitur civis Romanus de creditoribus Lampsacenorum: qui si dixisset quod iste jussisset, per ejusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. cum haec omnia tanta contentione, tantis copiis agerentur: cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet: cumque Dolabella cum suis praefectis pugnaret in consilio: Verres fortunas agi suas diceret: idem testimonium diceret: idem esset in consilio: idem accusatorem parasset: haec cum omnia fierent, et cum hominem constaret occisum: tamen tanta vis istius injuriae, tanta in isto improbitas putabatur, ut de Philodamo amplius pronuntiaretur. Quid ego nunc in alteram actionem Cn. Dolabel-

lae spiritus, quid hujus lacrymas, et concursiones proferam? quid C. Neronis, viri optimi atque innocentissimi, nonnullis in rebus, animum nimis timidum atque demissum? qui in illa re quid facere potuerit, non habebat, nisi forte, id quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre et Dolabella. quidquid esset sine his actum, omnes probarent. tum vero quod pronuntiatum est, non per Neronem judicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. condemnatur enim perpaucis sententiis Philodamus, et ejus filius. adest, instat, urget Dolabella, ut quam primum securi feriantur, quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent. constituitur in foro Laodiceae spectaculum acerbum, et miserum, et grave toti Asiae provinciae; grandis natu parens, adductus ad supplicium; ex altera parte filius: ille, quod pudicitiam liberorum; hic, quod vitam patris, famamque sororis defenderat. flebat uterque, non de suo supplicio, sed pater de filii morte, de patris filius. quid lacrymarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum

tot
tur
cul
cio
ter
qu
ter
ne
in
mi
ut
fa
at
cr
pe
q
co
ti
fu
m
x
p
fi
e
e
n
31 r

totius Asiae fuisse? quem luctum et gemitum Lampfacenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi Romani, atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam, atque improbissimam cupiditatem? jam jam, Dolabella, neque me tui, neque tuorum liberum, quos tu miseros in egestate, atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verresne tibi tanti fuit, ut ejus libidinem, hominum innocentium sanguine lui velles? idcircone exercitum, atque hostem relinquebas, ut tua vi et crudelitate, istius hominis improbiissimi pericula sublevares? quod enim eum tibi quaestoris in locum constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? nesciebas, ab eo Ch. Carbonem consulem, cujus re vera quaestor fuit, non modo relictum, sed etiam spoliatum auxiliiis, pecunia nefarie oppugnatum et proditum? expertus igitur es istius perfidiam tum, cum se ad inimicos tuos contulit: cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit: cum rationes ad aerarium, nisi damnato te, referre noluit. Tantaene tuae, Verres, libidi-

nes erunt, ut eas capere ac sustinere non provinciae populi Romani, non nationes exterae possint? tunc, quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum praesto fuerit, nisi libidini tuae, cupiditatiue paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus? civitates non modo pacatae, verum etiam sociorum atque amicorum, ad vim, atque ad arma confugient, ut ab se, atque ab liberis suis legati populi Romani scelus ac libidinem propulsare possint? nam quaero abs te, circumfessusne sis Lampfaci: coeperitne domum, in qua diversabare, illa multitudo incendere: voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampfaceni? negare non potes. habeo enim testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti habeo quas ad eundem literas misisti. recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTIMONIUM C. VERRIS IN ARTEMIDORUM. recita ex Verris literis ad Neronem. EX LITERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. 'non multo post 'in domum.' bellumne populo Romano Lampfaceni cives facere conabantur? de-

ficere ab imperio, ac nomine nostro volebant? video enim, et ex iis, quae legi et audiui, intelligo: in qua civitate non modo legatus populi Romani circumfessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publice satisfactum sit, ei civitati bellum indici, atque inferri solet. quae fuit igitur causa, cur cuncta civitas Lampsacenorum de concione, quemadmodum tute scribis, domum tuam concurreret? tu enim neque in literis, quas Neroni mittis, neque in testimonio, causam tanti tumultus ostendis ullam: obsessum te dicis: ignem allatum, farmen- ta circumdata, lictorem tuum occisum esse dicis: prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas: causam hujus tanti terroris occultas. nam si quam Rubrius injuriam suo nomine, ac non impulsu tuo, et tua cupiditate fecisset; de tui comitis injuria questum ad te potius, quam te oppugnatum venirent. cum igitur, quae causa illius tumultus fuerit, testes a nobis producti dixerint, ipse celarit; nonne causam hanc, quam nos proposuimus, tum illorum testimonia, tum

istius taciturnitas perpetua confirmat? Huic homini parcetis igitur, Judices, cu-³²jus tanta peccata sunt, ut ii, quibus injurias fecerit, neque legitimum tempus expectare ad ulciscendum, neque vim tantam doloris in posterum differre potuerint? circumfessus es. a quibus? a Lampfacenis, barbaris hominibus, credo, aut iis, qui populi Romani nomen contemnerent. immo vero ab hominibus et natura, et consuetudine, et disciplina lenissimis: porro autem populi Romani conditione fociis, fortuna servis, voluntate supplicibus: ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas injuriae, tanta vis sceleris fuisset, ut Lampfaceni moriendum sibi potius, quam perpetiendum putarent; nunquam illos in eum locum progressuros fuisse, ut vehementius odio libidinis tuae, quam metu legationis moverentur. nolite, per deos immortales, cogere socios, atque exterarum nationes hoc uti perfugio: quo, nisi vos vindicatis, utentur necessario. Lampfacenos in istum nunquam ulla res mitigasset, nisi eum poenas Romae daturum credidissent. et si talem acceperant injuriam, quam nulla lege satis dig-

ne persequi poterant: tamen incommo-
 da sua vestris committere legibus et judi-
 ciis, quam dolori suo permittere, malue-
 runt. tu mihi, cum circumfessus a tam
 illustri civitate sis, propter tuum scelus
 atque flagitium: cum coëgeris homines
 miseros et calamitosos, quasi desperatis
 nostris legibus et judiciis, ad vim, ad ma-
 nus, ad arma confugere: cum te in op-
 pidis et civitatibus amicorum non lega-
 tum populi Romani, sed tyrannum libi-
 dinosum crudelemque praeberis: cum
 apud exteras nationes imperii, nomenis-
 que nostri famam, tuis probris flagitiis-
 que violaris: cum te ex ferro amicorum
 populi Romani eripueris, atque e flam-
 ma sociorum evolaris: hîc tibi perfugium
 speras futurum? erras. ut huc incide-
 res, non ut hîc conquiesceres, illi te vi-
 vum exire passi sunt. Et ais, iudicium
 esse factum, te injuria circumfessus esse
 Lampfaci, quod Philodamus cum filio
 condemnatus sit. quid, si doceo, si pla-
 num facio, teste homine nequam, verum
 ad hanc rem tamen idoneo (te ipso, in-
 quam, teste docebo) te hujus circumfess-
 ionis tuae causam et culpam in alios

transulisse, neque in eos, quos tu insimularas, esse animadversum? jam nihil te iudicium Neronis adjuvat. recita quas ad Neronem literas misit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. 'Themistagoras et Thessalus——' Themistagoram et Thessalum scribis populum concitasse. quem populum? qui te circumfedit: qui te vivum comburere conatus est. ubi hos persequeris? ubi accusas? ubi defendis jus nomenque legati? in Philodami iudicio dices id actum. cedò mihi ipsius Verris testimonium. videamus, quid idem iste juratus dixerit. recita. 'ab accusatore rogatus respondit, 'in hoc iudicio non persequi: sibi in animo esse alio tempore persequi.' quid igitur te juvat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? legatus cum esses circumfessus, cumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo Romano, communique causae legatorum facta esset injuria insignis; non es persecutus: dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti jus legationis? cur causam populi Romani deseru-

isti, ac prodidisti? cur injurias tuas, conjunctas cum publicis, reliquisti? non te ad senatum causam deferre; non de tam atrocibus injuriis conqueri; non eos homines, qui populum concitarant, consulum literis evocandos curare oportuit? nuper, M. Aurelio Scauro postulante, quod is Ephesi se quaestorem vi prohibitum esse dicebat, quo minus e fano Dianae servum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret: Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor injuriae illius fuisse argueretur. tu, si te legatum ita Lampfaci tractatum esse, senatum docuisses, ut tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumfessus penè incenderere: ejus autem rei duces, et auctores, et principes fuisse, quos scribis, Themistagoram et Thessalum: quis non commoveretur? quis non ex injuria, quae tibi esset facta, sibi provideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? etenim nomen legati ejusmodi esse debet, quod non modo inter sociorum jura, sed etiam inter hostium tela incolume verse-

341ur. Magnum hoc Lampfacenum cri-

men est libidinis, atque improbissimae cupiditatis. accipite nunc avaritiae propemodum in suo genere non levius. Milesios navem poposcit, quae eum praesidii causa Myndum prosequeretur. illi statim myoparonem egregium de sua classe, ornatum atque armatum, dederunt. hoc praesidio Myndum profectus est. nam, quid Milesiis lanae publicae abstulerit, item de sumptu in adventum, de contumeliis et injuriis in magistratum Milesium, tametsi dici tum vere, tum graviter, et vehementer potest, tamen dicere praetermittam: eaque omnia testibus integra reservabo. illud, quod neque taceri ullo modo, neque dici pro dignitate potest, cognoscite. milites, remigesque Miletum Myndo pedibus reverti jubet: ipse myoparonem pulcherrimum, de decem Milesiorum navibus electum, L. Magio, et L. Rabio, qui Myndi habitabant, vendidit. hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero habendos censuit. hoc illi navigio ad omnes populi Romani hostes, usque ab Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopen, quae in Ponto est, navigaverunt. ô dii immortales!

incredibilem avaritiam, singularemque audaciam! navem tu de classe populi Romani, quam tibi Mileſia civitas, ut te proſequeretur, dediffet, auſus es vendere? ſi te magnitudo maleficii, ſi te hominum exiſtimatio non movebat: ne illud quidem cogitabas, hujus improbiſſimi furti, ſive adeo nefariae praedae, tam illuſtrem, ac tam nobilem civitatem teſtem futuram? an, quia tum Cn. Dolabella in eum, quiei myoparoni praefuerat, Mileſiisque rem geſtam renuntiarat, animadvertere tuo rogatu conatus eſt, renuntiationemque ejus, quae erat in publicas literas relata illorum legibus, tolli juſſerat: idcirco te ex hoc crimine elapſum eſſe arbitrabere? Multum te iſta fefellit opinio, et quidem multis in locis. ſemper enim exiſtimaviſti, et maxime in Sicilia, ſatis cautum tibi ad deſenſionem fore, ſi aut referri aliquid in literas publicas vetuiſſes: aut, quod relatum eſſet, tolli coëgiſſes. hoc quam nihil ſit, tametiſi ex multis Siciliae civitatibus priore actione didiciſti, tamen etiam in hac ipſa civitate cognosce. ſunt illi quidem dicto audientes, quamdiu adſunt ii, qui imperant: ſimulac diſ-

cesserunt; non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt, cur non tum in literas relatatum sit. manent istae literae Mileti; manent, et, dum erat illa civitas, manebunt. decem enim naves, jussu L. Murenæ, populus Milesius ex pecunia vectigali populi Romani fecerat, sicut pro sua quaque parte Asiae caeterae civitates. quamobrem unam ex decem, non praedonum repentino adventu, sed legati latrocinio; non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum, amissam, in literas publicas retulerunt. sunt Romae legati Milesii, homines nobilissimi, ac principes civitatis: qui, tametsi mensem Februarium, et consulum designatorum nomen expectant; tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt: dicent, inquam, et religione adducti, et domesticarum legum metu, quid illo myoparone factum sit. ostendent, C. Verrem in ea classe, quae contra piratas aedificata sit, piratam ipsum consceleratum fuisse. C. Malleolo quaestore Cn. Dolabellae occiso, duas sibi hereditates venis-

se arbitratus est : unam quaestoriae procurationis ; nam a Dolabella statim pro quaestore jussus est esse : alteram tutelae ; nam, cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona ejus impetum fecit. nam Malleolus in provinciam sic copiose profectus erat, ut domi prorsus nihil relinqueret. praeterea pecunias occuparat apud populos, et syngraphas fecerat : argenti optimi caelati grande pondus secum tulerat : (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo, et cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. iste quod argenti placuit, invasit : quae mancipia voluit, abduxit : vina, caeteraque quae in Asia facillime comparantur, quae ille reliquerat, asportavit : reliqua vendidit, pecuniam exegit. cum eum ad H-S vices quinquies redeisse constaret : ut Romam rediit, nullam literam pupillo, nullam matri ejus, nullam tutoribus reddidit : servos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formosos et literatos, suos esse dicebat ; se emisse. cum saepius mater, et avia pueri postula-

rent, uti, si non redderet pecuniam, nec rationem daret; diceret saltem quantum pecuniae Malleoli deportasset: multis efflagitatus aliquando dixit H-S decies. deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: expensa Chryfogono servo H-S sexcenta millia, accepta pupillo Malleolo retulit. quo modo ex decies H-S sexcenta sint facta: quo modo de eodem modo quadrarint, ut illa, de Cn. Carbonis pecunia, reliqua H-S sexcenta sunt facta: quo modo Chryfogono expensa lata sint: cur id nomen infimum, in lituraque sit, vos existimabitis. tamen H-S sexcenta millia cum accepta retulisset, H-S quinque millia soluta non sunt. homines, posteaquam reus factus est, alii reddit, alii etiam nunc retinentur; peculia omnium, vicarii que retinentur. Haec est istius praeclara³⁷ tutela. en, cui tuos liberos committas: en memoria mortui sodalis: en metus vivorum existimationis. cum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam tradidisset: cum tibi exposita esset omnis ad praedandum Pamphylia: contentus his tam opimis rebus non fuisti? manus a tutela,

manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti? jam te non Siculi, non aratores (ut dictitas) circumveniunt: non hi, qui decretis edictisque tuis in te concitati, infestique sunt: Malleolus a me productus est, et mater ejus, atque avia, quae miserae, flentes, eversum a te puerum patriis bonis esse dixerunt. quid expectas? an dum ab inferis ille Malleolus existat, atque abs te officia tutelae, sodalitatis, familiaritatisque flagitet? ipsum putato adesse. homo avarissime et spurcissime, redde bona sodalis filio: si non quae abstulisti, at quae confessus es. cur cogis sodalis filium, hanc primam in foro vocem cum dolore et querimonia emittere? cur sodalis uxorem, sodalis focrum, domum denique totam sodalis mortui, contra te testimonium dicere? cur pudentissimas lectissimasque foeminas, in tantum virorum conventum insolitas invitasque prodire cogis? recita omnium testimonia. TESTIMONIUM MATRIS

³⁸ ET AVIAE. Pro quaestore vero quomodo iste commune Milyadum vexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliam, Pisidi-
am, Phrygiamque totam frumento impe-

rando, aestimando, hac sua, quam tum
 primum excogitavit, Siciliensi aestimati-
 one affligerit, non est necesse demonstra-
 re verbis. hoc scitote: his nominibus,
 (quae res per eum gestae sunt, cum iste
 civitatibus frumentum, coria, cilicia, sac-
 cos imperaret, neque ea sumeret: pro
 his rebus pecuniam exigeret) his nomi-
 bus solis, Cn. Dolabellae H-S ad tricies
 litem esse aestimatam. quae omnia, eti-
 am si voluntate Dolabellae fiebant, per
 istum tamen omnia gerebantur. consistam
 in uno nomine: multa enim sunt ex eo-
 dem genere. recita. DE LITIBUS AESTI-
 MATIS CN. DOLABELLAE PRAET.
 P. R. PECUNIAE REDACTAE, QUOD
 A COMMUNI MILYADUM. te haec
 coëgisse, te aestimasse, tibi pecuniam nu-
 meratam esse dico: eademque vi et inju-
 ria, cum pecunias maximas cogeres, per
 omnes partes provinciae te, tanquam a-
 liquam calamitosam tempestatem, pes-
 temque, pervasisse demonstro. itaque M.
 Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusavit,
 istum in sua potestate ac ditione tenuit.
 homo adolescens, cum istius in inqui-
 rendo multa furta ac flagitia cognosce-

ret, fecit perite et callide. volumen ejus rerum gestarum maximum isti ostendit : ab homine quae voluit, in Dolabellam abstulit : istum testem produxit : dixit iste, quae velle accusatorem putavit. quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti voluissē, magna copia fuisset : qui ut se periculo litium, conjunctione criminum liberarent, quo ego vellem, descensuros pollicebantur. eorum ego voluntatem omnium repudiavi. non modo proditori, sed ne perfugae quidem locus in meis castris cuiquam fuit. forsitan meliores illi accusatores habendi sunt, qui haec omnia fecerunt : sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem, maxime laudari volo. rationes ad aerarium, antequam Dolabella condemnatus est, non audet referre. impetrat a senatu, ut dies sibi prorogaretur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellae obsignatas diceret : perinde quasi exscribendi potestatem non haberet. solus est hic, qui nunquam rationes ad
39 aerarium referat. Audistis quaestoriam rationem tribus versiculis relatam : legationis non, nisi condemnato et ejec-

to eo, qui posset reprehendere: nunc denique praeturae, quam ex senatus-consulto statim referre debuit, usque ad hoc tempus non retulit. quaestorem se in senatu expectare dixit: perinde quasi non, ut quaestor sine praetore posset rationem referre, (ut tu, Hortensi, ut omnes) eodem modo, sine quaestore praetor. dixit, idem Dolabellam impetrasse. omen magis patribus conscriptis, quam causa placuit: probaverunt. verum quaestores quoque jampridem venerunt. cur non retulisti? illarum rationum ex ea faece legationis, quaestoriaeque tuae procurationis illa sunt nomina, quae Dolabellae necessario sunt aestimata. EX LITIBUS AESTIMATIS DOLABELLAE PRAET. P. R. PECUNIAE REDACTAE. quod minus Dolabella Verri acceptum retulit, quam Verres illi expensum tulerit, H-S quingenta triginta quinque millia: et quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quam iste in suis tabulis habuit, H-S ducenta triginta duo millia: et quod plus frumenti fecit accepisse, quam tu homo castissimus in tabulis habebas, H-S decies et octingenta millia.

hinc illae extraordinariae pecuniae, quas nullo duce, tamen aliqua ex particula investigamus, redundarunt: hinc ratio cum Q. et Cn. Postumiis, Curtiis, multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum: hinc H-S quaterdecies P. Tadio numerata Athenis, testibus planum faciam: hinc emptā apertissime praetura; nisi forte id etiam dubium est, quomodo iste praetor factus sit. homo scilicet aut industria, aut opera probata, aut frugalitatis existimatione praeclara, aut denique, id quod levissimum est, assiduitate: qui ante quaesturam cum meretricibus, lenonibusque vixisset: quaesturam ita gessisset, quemadmodum cognovistis: Romae post quaesturam illam nefariam vix triduum constitisset: absens non in oblivione jacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset: is repente, ut Romam venit, gratis praetor factus est. alia porro pecunia, ne accusaretur, data. cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse tum inter omnes recenti negotio facile constabat. homo stultissime et amentissime, tabulas cum con-

ficeres, et cum extraordinariae pecuniae crimen subterfugere velles: satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si, quibus pecuniam credebas, iis expensum non ferres, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse? an tuis solis tabulis te causam dicturum existimasti? Verum ad illam jam ⁴⁰ veniamus praedaram praeturam, criminaque ea, quae notiora sunt his, qui ad sunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum, paratique venimus: in quibus non dubito, quin offensionem negligentiae vitare atque effugere non possim. multi enim ita dicent: ‘de illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam injuriam non attigit, quae mihi, aut quae amico meo facta est: quibus ego in rebus interfui.’ his omnibus, qui istius injurias norunt, hoc est, populo Romano universo, me vehementer excusatum volo, non negligentia mea fore, ut multa praeteream: sed quod alia testibus integra reservari velim; multa autem propter rationem brevitatis ac temporis praetermittenda

existimem. fatebor etiam illud invitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum vacuum peccato praeterire passus sit, omnia, quae ab isto commissa sunt, non potuisse cognoscere. quapropter ita me de praeturae criminibus auditote, ut ex utroque genere et juris dicendi, et sartorum tectorum exigendorum, ea postuletis, quae maxime digna sunt eo reo, cui parvum ac mediocre objici nihil oporteat. nam ut praetor factus est, qui auspicato a Chelidone surrexisset, sortem nactus est urbanae provinciae, magis ex sua, et Chelidonis, quam ex populi Romani voluntate. qui principio, qualis in edicto ⁴¹constituendo fuerit, cognoscite. P. Annius Asellus mortuus est, C. Sacerdote praetore. is cum haberet unicam filiam, neque census esset, quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis suis heredem institueret. heres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis aequitas, voluntas patris, edicta praetorum, consuetudo juris ejus, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. iste, praetor designatus (utrum admonitus, an tentatus, an, qua est iste sa-

gacitate in his rebus, sine duce ullo, sine indice pervenerit ad hanc improbitatem, nescio: vos tantum hominis audaciam, amentiamque cognoscite) appellat heredem L. Annium, qui erat institutus secundum filiam, (non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius appellatum) dicit se posse ei condonare edicto hereditatem: docet hominem, quid possit fieri. illi bona res, huic vendibilis videbatur. iste tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillae matrem summittebat. malebat pecuniam accipere, ne quid novi ediceret, quam ut hoc edictum tam improbum, et inhumanum interponeret. tutores, pecuniam praetori si pupillae nomine dedissent, grandem praefertim; quemadmodum in rationem inducerent; quemadmodum sine periculo suo dare possent, non videbant: simul et istum fore tam improbum non arbitrabantur. saepe appellati, pernegaverunt. iste ad arbitrium ejus, cui condonarat hereditatem ereptam liberis, quam aequum edictum scripserit, quaeso, cognoscite. 'CUM intelligam, legem Voconiam. . . .' quis unquam crederet, Verrem mulierum adver-

sarium futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? cupiditati hominum ait se obviam ire. quid potius, non modo his temporibus, sed etiam apud majores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? dic, quaeso, caetera. delectat enim me hominis gravitas, scientia juris, auctoritas. 'qui ab A. Postumio, Q. Fulvio censoribus, postve ea fecit, fecerit.' fecit, fecerit? quis unquam edixit isto modo? quis unquam ejus rei fraudem, aut periculum proposuit edicto, quae neque post edictum, neque ante edictum provideri potuit? Jure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat, non improbum, non inofficiosum, non inhumanum. quod si ita fecisset; tamen post illius mortem nihil de testamento illius novi juris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat. imitatus esses ipsum illum C. Voconium, qui lege sua hereditatem ademit nulli, neque virgini, neque mulieri: sanxit in posterum, qui post eos censores census esset, ne quis heredem virginem,

neve mulierem faceret. in lege Voconia non est, 'fecit, fecerit: ' neque in ulla praeteritum tempus reprehenditur, nisi ejus rei, quae sua sponte scelerata ac nefaria est, ut, etiam si lex non esset, magnopere vitanda fuerit. atque in his rebus multa videmus ita sancta esse legibus, ut ante facta in judicium non vocentur. Cornelia testamentaria, nummaria, caeterae complures: in quibus non jus aliquod novum populo constituitur, sed sancitur, ut, quod semper malum facinus fuerit, ejus quaestio ad populum pertineat, ex certo tempore. de jure vero civili si quis novi quid instituit, is omnia, quae ante acta sunt, rata esse non patitur? cedo mihi leges Atinias, Furias, ipsam, ut dixi, Voconiam, omnes praeterea de jure civili; hoc reperiēs in omnibus statui jus, quo post eam legem populus utatur. qui plurimum tribuunt edicto, praetoris edictum legem annuam dicunt esse. tu edicto plus complecteris, quam lege. si finem edicto praetoris afferunt kalendae Januarii, cur non initium quoque edicti nascitur a kalendis Januarii? an in eum annum progredi nemo

poterit edicto, quo praetor alius futurus est: in illum, quo alius praetor fuit, regredietur? ac si hoc juris, non unius causa hominis edixisses, cautius composu-
 43 ^{isses.} Scribis, ' si quis heredem fecit, ' fecerit.' quid si plus legarit, quam ad heredem, heredesve perveniat, quod per legem Voconiam ei, qui census non sit, licet: cur hoc, cum in eodem genere sit, non caves? quia non generis, sed hominis causam verbis amplecteris: ut facile appareat, te pretio esse commotum. atque hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium: tamen esset improbum: sed tum vituperari posset; in dubium venire non posset. nemo enim committeret. nunc est ejusmodi edictum, ut quis intelligat, non populo esse scriptum, sed P. Annii secundis heredibus. itaque cum a te caput illud tam multis verbis, mercenario prooemio esset ornatum: ec- quis est inventus postea praetor, qui illud idem ediceret? non modo nemo edixit; sed ne metuit quidem quisquam, ne quis ediceret. nam post te praetorem multi testamenta eodem modo fecerunt; in his nuper Annia. ea, de multorum pro-

pinquorum sententia, pecuniosa mulier, quod censa non erat, testamento fecit heredem filiam. itaque hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse, ne quis reperiretur, qui istius institutum sequi vellet. solus enim tu inventus es, cui non satis fuerit corrigere voluntates vivorum, nisi etiam rescinderes mortuorum. tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti. voluisti, ex improvise si quae res natae essent, ex urbano edicto decernere. quam postea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto provinciali repudiabas. Atque ego non dubito, quin, ut ⁴⁴ mihi, cui filia maxime cordi est, res haec acerba videatur, atque indigna; sic unicuique vestrum, qui simili sensu, atque indulgentia filiarum commovemini. quid enim natura nobis jucundius, quid carius esse voluit? quid est dignius, in quo omnis nostra diligentia, indulgentiaque consumatur? homo importunissime, cur tantam injuriam P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri ejus atque

ossibus inussisti, ut liberis ejus bona patria,
 voluntate patris, jure, legibus tradita,
 eriperes, et, cui tibi esset commodum,
 condonares? quibuscum vivi bona nos-
 tra partimur, iis praetor adimere, nobis
 mortuis, bona fortunasque poterit? 'nec
 'petitionem, inquit, nec possessionem
 'dabo.' eripies igitur pupillae togam
 praetextam? detrahes ornamenta non so-
 lum fortunae, sed etiam ingenuitatis?
 miramur, ad arma contra istum hominem
 Lampfacenos isse? miramur istum de pro-
 vincia decedentem clam Syracusis profu-
 gisse? nos, si alienam vicem pro nostra
 injuria doleremus, vestigium istius in fo-
 ro non esset relictum. pater dat filiae:
 prohibes. leges sinunt: tamen te inter-
 ponis. de suis bonis ita dat, ut ab jure
 non abeat. quid habes, quod reprehen-
 das? nihil, opinor. at ego concedo: pro-
 hibere, si potes: si habes qui te audiat: si
 potest tibi dicto audiens esse quisquam.
 eripias tu voluntatem mortuis, bona vi-
 vis, jus omnibus? hoc populus Romanus
 non manu vindicasset, nisi te huic tem-
 pori, atque huic judicio reservasset? post-
 eaquam jus praetorium constitutum est,

semper hoc jure usi sumus : si tabulae testamenti non proferrentur, tum, uti proximum quemque potissimum heredem esse oporteret, ita secundum eum possessio daretur. quare hoc sit aequissimum, facile est docere : sed in re tam usitata satis est ostendere, omnes antea jus ita dixisse, et hoc, vetus edictum, translatitiumque esse. Cognoscite aliud hominis in re veteri edictum novum : et simul, dum est unde jus civile discatur, adolescentes ei in disciplinam tradite. mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus est ante istum praetorem. ejus testamentum erat nullum. lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. si habuisset iste edictum, quod ante istum, et postea omnes habuerunt, possessio Minuciae genti esset data. si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non extaret, lege ageret in hereditatem : aut, pro praede litis vindictiarum cum satis accepisset, sponsionem faceret. ita de hereditate certaret, hoc, opinor, jure et majores nostri, et nos semper usi sumus. videte, ut hoc iste correxerit. componit edictum iis verbis,

ut quivis intelligere possit, unius hominis causa conscriptum esse. tantum quod hominem non nominat: causam quidem totam perscribit: jus, consuetudinem, aequitatem, edicta omnium negligit. EX EDICTO URBANO. 'si de hereditate ambigitur, si possessor sponsonem non faciet.' jam quid id ad praetorem, uter possessor sit? nonne id quaeri oportet, utrum possessorem esse oporteat? ergo quia possessor est, non moves possessione: si possessor non esset, non dares. nusquam enim scribis, neque tu aliud quicquam edicto amplecteris, nisi eam causam, pro qua pecuniam acceperas. jam hoc ridiculum est. 'si de hereditate ambigitur, et tabulae testamenti obsignatae non minus multis signis, quam e lege oporteat, ad me proferentur: secundum tabulas testamenti potissimum hereditatem dabo.' hoc translatitium est: sequi illud oportet, 'si tabulae testamenti non proferentur.' quid ait? se ei daturum, qui se dicat heredem esse. quid ergo interest, proferantur, necne? si protulerit: uno signo ut sit minus, quam ex lege oportet, non des possessionem. si

omnino tabulas non proferet, dabis. quid nunc dicam? neminem unquam postea alium edixisse? valde sit mirum, neminem fuisse, qui istius se similem dici vellet. ipse in Siciliensi edicto hoc non habet: exegerat enim jam mercedem. item ut illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romae, praeter istum. **EX EDICTO SICILIENSI.** 'si de hereditate ambigitur.' At, per deos immortales, ⁴⁶ quid est, quod de hoc dici possit? iterum enim jam quaero abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus: cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris? utrum digniores homines existimasti eos, qui habitabant in provincia, quam nos, qui aequo jure uteremur? an aliud Romae aequum est, aliud in Sicilia? non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in provinciis aliter edicenda: non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus. nam utroque genere video non modo caeteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edi-

ci Romae solet. quae Romae magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea sola te, ne gratis in provincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse video. et, cum edictum totum eorum arbitratu, quamdiu fuit designatus, componeret, qui ab isto jus ad utilitatem suam nundinarentur: tum vero in magistratu contra illud edictum suum sine ulla religione decernebat. itaque L. Piso multos codices implevit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque ut edixerat, decrevisset. quod vos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit convenire. quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. sed eo leviores istius injuriae videbantur, quod erat in aequitate prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium; quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines uterentur. nam, quaeso, redite in memoriam, Judices, quae libido istius in jure dicendo fuerit, quae varietas decretorum, quae nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de jure civili

consuli solent : quam plena, atque refer-
ta Chelidonis : a qua muliere cum erat ad
eum ventum, et in aurem ejus insusurra-
tum, aliàs revocabat eos, inter quos jam
decreverat, decretumque mutabat : aliàs
inter alios contrarium sine ulla religione
decernebat, ac proximis paulo ante de-
creverat. hinc illi homines erant, qui
etiam ridiculi inveniebantur ex dolore.
quorum alii, ut audistis, negabant miran-
dum esse, jus tam nequam esse Verrinum.
alii etiam frigidiores erant : sed, quia sto-
machabantur, ridiculi videbantur esse,
cum Sacerdotem execrabantur, qui Ver-
rem tam nequam reliquisset. quae ego
non commemorarem, (neque enim per-
facetè dicta, neque porro hac severitate
digna sunt) nisi vos illud vellem recorda-
ri, istius nequitiam et iniquitatem, tum
in ore vulgi, atque in communibus pro-
verbiis esse versatam. In plebem vero ⁴⁷
Romanam utrum superbiam prius me-
morem, an crudelitatem? sine dubio cru-
delitas gravior est, atque atrocior. obli-
tosne igitur hos putatis esse, quemadmo-
dum sit iste solitus virgis plebem Roma-
nam concidere? quam rem etiam tribu-

nus plebis in concione egit, cum eum, quem virgis iste ceciderat, in prospectum populi Romani produxit. cujus rei cognoscendae faciam vobis suo tempore potestatem. superbiâ vero quâ fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuissimum quemque contempserit, despexerit, liberum esse nunquam duxerit? P. Trebonius viros bonos, et honestos complures fecit heredes: in his fecit suum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. ei cum cautum vellet, scripsit, ut heredes jurarent, se curaturos, ut ex sua cujusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proscriptum perveniret: libertus jurat: cæteri heredes adeunt ad Verrem: docent, non oportere se jurare, facturos esse, quod contra legem Corneliam esset, quae proscriptum juvari vetat. impetrant, ut ne jurent. dat his possessionem. id ego non reprehendo. etenim erat iniquum, homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quidquam dari. at ille libertus, nisi ex testamento patroni jurasset, scelus se facturum arbitrabatur. itaque ei Verres possessionem hereditatis negat se datu-

rum, ne posset patronum suum proscriptum juvare: simul ut esset poena, quod alterius patroni testamento obtemperasset. das possessionem ei, qui non juravit. concedo: praetorium est. adimas tu ei, qui juravit? quo exemplo? proscriptum juvat. lex est: poena est. quid ad eum, qui jus dicit? utrum reprehendis, quod patronum juvabat eum, qui tum in miseriis erat; an quod alterius patroni mortui voluntatem conservabat, a quo summum beneficium acceperat? utrum horum reprehendis? et hoc tum de sella vir optimus dixit, equiti Romano, tam locupleti, libertinus sit homo heres? ô modestum ordinem, quod illinc vivus surrexit! possum sexcenta decreta proferre, in quibus, ut ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum novitas, iniquitasque declarat. verum, ut ex uno de caeteris conjecturam facere possitis: id quod priore actione cognostis, audite. C. Sulpici-⁴⁸ us Olympus fuit. is mortuus est C. Sacerdote praetore, nescio an ante, quam Verres praeturam petere coeperit. fecit heredem M. Octavium Ligurem. Ligurem hereditatem adiit: possedit Sacerdote prae-

tore, sine ulla controversia. posteaquam Verres magistratum iniit; ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicii patroni filia sextam partem hereditatis ab Ligure petere coepit. Ligur non aderat. L. frater ejus causam agebat: aderant amici, propinqui. dicebat iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire jussurum. L. Gellius causam Liguris defendebat: docebat, edictum ejus non oportere ad hereditates valere, quae ante eum praetorem venissent. si hoc tum fuisset edictum, fortasse Ligurem hereditatem aditurum non fuisse. aequa postulatio, summa hominum auctoritas pretio superabatur. venit Romam Ligur: non dubitabat, quin, si ipse Verrem convenisset, aequitate causae, et auctoritate sua commovere hominem posset. domum ad eum venit: rem demonstrat: quam pridem sibi hereditas venisset, docet. quod facile in causa aequissima homini ingenioso fuit: multa, quae quemvis movere possent, dixit. ad extremum petere coepit, ne usque eo suam auctoritatem despiceret, gratiamque contemneret, ut se tanta injuria affice-

ret. homo Ligurem accusare coepit, qui in re adventitia atque hereditaria, tam diligens, tam attentus esset: debere eum aiebat suam quoque rationem ducere; multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. non possum illa planius commemorare, quam ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis. quid enim, Verres? utrum ne his quidem testibus credetur? an haec ad rem non pertinent? non M. Octavio? non L. Liguri? quis nobis credet? cui nos? quid est, Verres, quod planum fieri testibus possit, si hoc non fit? an id, quod dicunt, leve est? nihil levius, quam praetorem urbis hoc juris in suo magistratu constituere, omnibus iis, quibus hereditas venerit, coheredem praetorem esse oportere. an vero dubitamus, quo ore iste caeteros homines inferiore loco, auctoritate, ordine; quo ore homines rusticanos ex municipiis; quo denique ore, quos nunquam liberos putavit, libertinos homines, solitus sit appellare, qui ob jus dicendum M. Octavium Ligurem, hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, copiis, poscere pecu-

49 niam non dubitarit? In fartis testis
 vero quemadmodum sese gesserit, quid
 ego dicam? dixerunt, qui senserunt. sunt
 alii, qui dicant: notae res, ac manifestae,
 prolatae sunt, et proferuntur. dixit C.
 Fannius, eques Romanus, frater germa-
 nus Q. Titinii judicis tui, tibi se pecuni-
 am dedisse. recita testimonium C. Fan-
 nii. FANNII TESTIMONIUM. nolite
 C. Fannio dicenti credere: noli, inquam,
 tu, Q. Titini, C. Fannio, fratri tuo,
 credere. dicit enim rem incredibilem:
 C. Verrem infimulat avaritiae, et auda-
 ciae: quae vitia videntur in quemvis po-
 tius, quam in istum convenire. dixit Q.
 Tadius, homo familiarissimus patris is-
 tius, non alienus a matris ejus genere et
 nomine: tabulas protulit, quibus pecu-
 niam se dedisse ostendit. recita nomina
 Q. Tadii. NOMINA Q. TADII. recita
 testimonium Q. Tadii. TESTIMONI-
 UM Q. TADII. ne tabulis quidem Q.
 Tadii, nec testimonio credetur? quid i-
 gitur in judiciis sequemur? quid est aliud,
 omnibus omnia peccata et maleficia con-
 cedere, nisi hoc, hominum honestissimo-
 rum testimoniis, et virorum bonorum

tabulis non credere? nam quid ego de quotidiano sermone, querimoniaque populi Romani loquar? de istius impudentissimo furto, seu potius novo ac singulari latrocinio? ausum esse in aede Castoris, celeberrimo, clarissimoque monumento, quod templum in oculis, quotidianoque aspectu populi Romani est positum; quo saepenumero senatus convocatur; quo maximarum rerum frequentissimae quotidie advocations fiunt; in eo loco, in sermone hominum, audaciae suae monumentum aeternum relinquere? Aedem Castoris, Judices, P. Junius habuit tuendam, L. Sylla, Q. Metello consulis. is mortuus est. reliquit pupillum parvum filium. cum L. Octavius, C. Aurelius consules, aedes sacras locavissent, neque potuissent omnia facta tecta exigere, neque ii praetores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos, et M. Caesius: factum est senatus-consultum, quibus de factis tectis cognitum et judicatum non esset, uti C. Verres, P. Caelius, praetores cognoscerent, et judicarent. qua potestate iste permissa, (ut ex C. Fannio, et ex Q. Tadio cognovistis) tum vero,

cum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeque praedatus, hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum: de quo non audire aliquando, sed videre quotidie possemus. quaesivit, quis aedem Castoris sartam tectam deberet tradere. Junium ipsum mortuum esse sciebat: scire volebat, ad quem illa res pertineret: audit pupillum esse filium. homo, qui semper ita palam dictitasset, pupillos, et pupillas, certissimam praedam esse praetoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. monumentum illa amplitudine, illo opere, quamvis sartum tectum, integrumque esset, tamen aliquid se inventurum, in quo moliri praedarique posset, arbitrabatur. L. Rabonio aedem Castoris tradi oportebat. is casu pupilli Junii tutor erat, testamento patris. cum eo sine ullo intertrimento convenerat jam, quemadmodum traderetur. iste ad se Rabonium vocat: quaerit, ecquid sit, quod a pupillo traditum non sit, quod exigi debeat. cum ille, id quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse, signa et dona comparere omnia: ip-

sum templum omni opere esse integrum: indignum isti videri coepit, ex tanta aede, tantoque opere se non opimum praeda, praesertim a pupillo, discedere. Venit ipse in aedem Castoris: considerat templum: videt undique tectum pulcherrime laqueatum: praeterea caetera nova, atque integra: versat se: quaerit, quid agat. dicit ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos: tu Verres hinc quod moliare, nihil habes, nisi forte vis ad perpendicularum columnas exigere. homo omnium rerum imperitus, quaerit, quid sit, ad perpendicularum. dicunt ei, fere nullam esse columnam, quae ad perpendicularum esse possit. nam mehercule, inquit, sic agemus: columnae ad perpendicularum exigantur. Rabonius, qui legem nossset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculari mentio fit nulla; et qui non putaret sibi expedire, ita accipere, ne eodem modo reddendum esset: negat, id sibi debere: negat oportere exigi. iste Rabonium quiescere jubet: et simul ei nonnullam spem societatis ostendit. hominem modestum, et minime pertinacem facile coër-

cet: columnas ita se exacturum esse confirmat. nova res, atque improvisa pupilli calamitas nuntiatur statim C. Mustio, vitrico pupilli, qui nuper est mortuus: M. Junio, patruo: P. Potitio, tutori, homini frugalissimo. hi rem ad virum primum, summo officio ac virtute praeditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. venit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro sua fide ac diligentia, pluribus verbis, ne per summam injuriam pupillum Junium fortunis patriis conetur evertere. iste, qui jam spect opinione praedam illam devorasset, neque ulla aequitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli commotus est. itaque, quemadmodum ostendisset, se id exacturum esse, respondit. cum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes additus arduos, ac potius interclusos viderent, apud quem non jus, non aequitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cujusquam auctoritas pro pretio, non gratia valeret: statuunt, id sibi optimum esse factu, quod cuivis venisset in mentem, petere auxilium a Chelidone: quae isto praetore non

modo in jure civili, privatorumque omnium controversiis, populo Romano praefuit, verum etiam in his fartis tectis dominata est. Venit ad Chelidonem C. Mustius, eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus: venit M. Junius, patruus pueri, frugalissimus homo, et castissimus: venit homo summo honore, et pudore, et summo officio spectatissimus ordinis sui, P. Potitius tutor. Ô multis acerbam, Ô miseram atque indignam praeturam tuam! ut mittam caetera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore, meretricis domum venisse arbitramini? qui nulla conditione istam turpitudinem subissent, nisi officii necessitudinisque ratio coëgisset. veniunt, ut dico, ad Chelidonem. domus erat plena: nova jura, nova decreta, nova judicia petebantur. ' mihi det possessionem: mihi ' ne adimat: in me judicium ne det: mihi ' bona addicat: ' alii nummos numerabant: alii tabulas obsignabant. domus erat non meretricio conventu, sed praetoria turba referta. simulac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi. loquitur Mustius: rem demonstrat: petit

auxilium: pecuniam pollicetur. respondit illa, ut meretrix, non inhumane: libenter ait se esse facturam, et se cum isto diligenter sermocinaturam: reverti jubet. tum discedunt. postridie revertuntur. negat illa posse hominem exorari: permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse. Vereor, ne quis forte de populo, qui priori actione non affuit, haec quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi a me arbitretur. ea vos antea, Iudices, cognovistis. dixit juratus P. Potitius, tutor pupilli Junii: dixit M. Junius, tutor et patruus: Mustius dixisset, si viveret: sed pro Mustio, recenti re de Mustio auditum dixit L. Domitius: qui cum sciret, me ex Mustio vivo audisse, quod eo sum usus plurimum, (etenim id iudicium, quod prope omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno defendente vicit) cum hoc, ut dico, sciret L. Domitius me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre; tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit: alio responsionem suam derivavit. tantus in adolescente clarissimo, ac principe juventutis, pudor fuit,

ut aliquandiu, cum a me premeretur, omnia potius responderet, quam Chelidonem nominaret. primo necessarios istius ad eum allegatos esse dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominavit. non te pudet, Verres, ejus mulieris arbitrato gessisse praeturam, quam L. Domitius ab se nominari vix sibi honestum esse arbitrabatur? Rejecti a Chelidone capiunt consilium necessarium, ut suscipiant ipsi negotium. cum Rabonio tutore, quod erat vix H-S quadraginta millium, transigunt H-S ducentis millibus. refert ad istum rem Rabonius; ut sibi videbatur, satis grandem pecuniam, et satis impudentem esse: iste, qui aliquanto plus cogitasset, male accipit verbis Rabonium: negat eum sibi illa decisione satisfacere posse. ne multa, locaturum se esse confirmat. tutores haec nesciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certissimum: nullam majorem pupillo metuunt calamitatem. iste vero non procrastinat: locare incipit, non proscripta, neque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. itaque renuntiat Rabonius illam decisionem tu-

toribus. accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Junius patruus. isti color immutatus est: vultus, oratio, mens denique excidit. quid ageret, coepit cogitare. si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisse, sibi nullam praedam esse. itaque excogitat. quid? nihil ingeniose: nihil, quod quisquam possit dicere, 'improbe, 'verum callide: ' nihil ab isto tectum, nihil veteratorium expectaveritis: omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. si pupillo opus redimitur, mihi praeda de manibus eripitur. quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. ubi illa consuetudo in bonis, praedibus, praediisque vendendis, omnium consulum, censorum, praetorum, quaestorum denique, ut optima conditione sit is, cuja res sit, cujus periculum? excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam esse oportebat. quid enim quisquam ad meam pecuniam, me invito, aspirat? quid accedit? locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur; ego me refecturum esse dico: probatio futura est tua, qui lo-

cas: praedibus et praediis populo cautum est: et, si non putas cautum, scilicet tu praetor in mea bona, quos voles, immittes? me ad meas fortunas defendendas accedere non sines? Operae pretium est, ipsam legem cognoscere. dicetis, eundem conscripsisse, qui illud edictum de hereditate: 'ex opere faciundo quae pupilli Junii.' dic, dic, quaeso, clarius. 'C. Verres pr. urbis addidit.' corriguntur leges censoriae. quid enim? video in multis veteribus legibus, 'Cn. Domitius, L. Metellus, L. Cassius, Cn. Servilius censores addiderunt:.' vult aliquid ejusmodi C. Verres. dic: quid addidit? 'qui de L. Marcio, M. Perperna censoribus redemerit, eum socium ne admittito: neve ei partem dato, neve ei redimito:.' quid ita? ne vitiosum opus fieret? at erat probatio tua. ne parum locuples esset? at erat, et esset amplius, si velles, populo cautum praedibus et praediis. hic te si res ipsa, si indignitas injuriae tuae non commovebat: si pupilli calamitas; propinquorum lacrymae; D. Bruti, cujus praedia subierunt periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te

ponderis nihil habebat: ne illud quidem animadvertebas, ejusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses, (in tabulas enim retulisti) nec cum defensione aliqua confiteri? addicitur id opus H-S 10 LX millibus; cum tutores H-S LXXX millibus id opus ad illius hominis iniquissimi arbitrium se effecturos esse clamarent. etenim quid erat operis? id, quod vos vidistis. omnes illae columnae, quas dealbatas videtis, machina apposita, nulla impensa dejectae, eisdemque lapidibus repositae sunt. hoc tu H-S 10 LX millibus locavisti. atqui in illis columnis dico esse, quae a tuo redemptore commotae non sint: dico esse, ex qua tantum tectorium vetus delitum sit, et novum inductum. quod si tanta pecunia columnas dealbari putassem, certe nunquam aedilitatem petivissem. at, ut videatur tamen res agi, et non eripi pupillo: ‘si quid operis causa rescideris, rescicito.’ Quid erat, quod rescinderet, cum suo quemque loco lapidem reponeret? ‘qui redemerit, satisfdet damni infecti, ei, qui a vetere redemptore accepit.’ deridet, cum sibi ipsum jubet

satisficere Rabonium. 'pecunia praesens
'solvatur.' quibus de bonis? ejus, qui,
quod tu H-S IO LX millibus locasti, H-S
LXXX millibus effecturum se esse clama-
vit. quibus de bonis? pupilli. cujus ae-
tatem et solitudinem, etiamsi tutores non
essent, defendere praetor debuit. tutori-
bus defendentibus, non modo patrias e-
jus fortunas, sed etiam bona tutorum a-
demisti. 'hoc opus bonum suo cuique
'facito.' lapis aliquis caedendus, et ap-
portandus fuit machina sua: nam illo non
saxum, non materies advecta est: tan-
tum operis in ista locatione fuit, quan-
tum paucae operae fabrorum mercedis
tulerunt, et manus pretium machinae.
utrum existimatis minus operis esse, u-
nam columnam efficere ab integro no-
vam nullo lapide redivivo, an quatuor
illas reponere? nemo dubitat, quin mul-
to majus sit novam facere. ostendam, in
aedibus privatis, longa difficilique vec-
tura columnas singulas ad impluvium,
H-S quadragenis millibus, non minus
magnas, locatas. sed ineptum est de tam
perspicua istius impudentia pluribus ver-
bis disputare, praesertim cum iste aperte

tota lege omnium sermonem, atque existimationem contempserit, qui etiam ad extremum ascripserit, 'rediviva sibi habeto.' quasi quidquam redivivi ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis constitueretur. at enim si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum pervenire: poterat aliquis ad id negotium de populo accedere. omnes exclusi sunt non minus aperte, quam pupillus. diem praestituit operi faciendo, kalendas Decembres: locat circiter idus Septembres: angustiis temporis excluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius istam diem quomodo assequitur? nemo Rabonio molestus est, neque kalendis Decembribus, neque nonis, neque idibus. denique aliquanto in provinciam iste proficiscitur prius, quam opus effectum est. posteaquam reus factus est, primo negabat opus in acceptum referre posse. cum instaret Rabonius, in me causam conferebat, quod tum codicem ob signassem. petit a me Rabonius, et amicos allegat: facile impetrat. iste, quid ageret, nesciebat. si in acceptum non retulisset, putabat se aliquid defensionis ha-

biturum. Rabonium porro intelligebat rem totam esse patefacturum. tametsi quid poterat esse apertius, quam nunc est, ut uno minus teste haberet Rabonio? opus in acceptum retulit quadriennio post, quam diem operi dixerat. hac conditione, si quis de populo redemptor accessisset, non esset usus, cum die caeteros redemptores exclusisset, tum in ejus arbitrium, ac potestatem venire nolebant, qui sibi ereptam praedam arbitraretur. nam quid argumentamur, quo ista pecunia pervenerit? fecit ipse indicium. primum, cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia H-S D XL millia numeravit: quod jam iste ferre non poterat, opere addicto, praedibus acceptis, de H-S 10 LX millibus, remisit D. Bruto H-S CX millia. hoc si aliena res esset, certe facere non potuisset. deinde, nummi numerati sunt Cornificio: quem scribam suum fuisse negare non potest. postremo, ipsius Rabonii tabulae praedam illam istius fuisse clamant. recita. NOMINA RABONII. Hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum Junium venisse praetextatum in vestrum

conspectum, et testes secum, patruo testi-
monium dicente, questus est: et me po-
pulariter agere, atque invidiam commo-
vere, quod puerum producerem, clami-
tavit. quid erat, Hortensi, tandem in il-
lo puero popolare? quid invidiosum?
Gracchi, credo, aut Saturnini, aut ali-
cujus hominis ejusmodi produxeram fili-
um, ut nomine ipso, et memoria patris,
animos imperitae multitudinis concita-
rem. P. Junii erat, hominis de plebe Ro-
mana, filius: quem pater moriens tum
tutoribus et propinquis, tum legibus, tum
aequitati magistratum, tum judiciis ves-
tris commendandum putavit. hic istius
scelerata locatione, nefarioque latroci-
nio, bonis patriis, fortunisque omnibus
spoliatus, venit in judicium: si nihil ali-
ud, saltem, ut eum, cujus opera ipse mul-
tos annos est in sordibus, paulo tamen
obsoletius vestitum videret. itaque tibi,
Hortensi, non illius aetas, sed causa: non
vestitus, sed fortuna, popularis videba-
tur. neque te tam commovebat, quod
ille cum toga praetexta, quam quod sine
bulla venerat. vestitus enim neminem
commovebat is, quem illi mos et jus in-

genuitatis dabat. quod ornamentum pueritiae pater dederat, indicium atque insigne fortunae, hoc ab isto praedone ereptum esse, graviter et acerbe homines ferebant. neque erant hae lacrymae populares magis, quam nostrae, quam tuae, Q. Hortensi, quam horum, qui sententiam laturi sunt: ideo, quod communis est, causa, commune periculum: communi praesidio talis improbitas, tanquam aliquod incendium, restinguenda est. habemus enim liberos parvos. incertum est, quam longa nostrum cuiusque vita futura sit. consulere vivi, ac prospicere debemus, ut illorum solitudo, et pueritia quam firmissimo praesidio munita sit. quis est enim, qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratum? mater, credo. scilicet magno praesidio fuit Anniae pupillae mater, foemina primaria: minus, illa deos hominesque implorante, iste infanti pupillae fortunas patrias ademit. tutoresne defenderent? perfacile vero apud istiusmodi praetorem, a quo M. Marcelli tutoris, in causa pupilli Junii, et oratio, et voluntas, et auctoritas repudiata est.

59 Quaerimus etiam, quid iste in ultima
 Phrygia, quid in extremis Pamphylicae
 partibus fecerit? qualis in bello praedo-
 num praedo ipse fuerit, qui in foro popu-
 li Romani pirata nefarius reperiatur? du-
 bitamus, quid iste in hostium praeda mo-
 litus sit, qui manubias sibi tantas ex L.
 Metelli manubiis fecerit? qui majore
 pecunia quatuor columnas dealbandas,
 quam ille omnes aedificandas locaverit?
 expectemus, quid dicant ex Sicilia testes?
 quis unquam templum illud aspexit, quin
 avaritiae tuae, quin injuriae, quin auda-
 ciae testis esset? quis a signo Vertumni in
 circum maximum venit, quin is in uno-
 quoque gradu de avaritia tua commone-
 retur? quam tu viam thensarum, atque
 pompae ejusmodi exegisti, ut tu ipse illâ
 ire non audeas. te putet quisquam, cum
 ab Italia freto disjunctus esses, sociis tem-
 perasse? qui aedem Castoris, testem fur-
 torum tuorum esse volueris? quam po-
 pulus Romanus quotidie, judices etiam
 60 derent? Atque etiam iudicium in prae-
 tura publicum exercuit. non enim prae-
 tereundum est ne id quidem. petita mul-

ta est apud istum praetorem a Q. Opimio: qui adductus est in iudicium, verbo, quòd, cum esset tribunus plebis, intercessit contra legem Corneliam: re, quòd in tribunatu dixisset contra alicujus hominis nobilis voluntatem. de quo iudicio si velim dicere omnia, multi appellandi, laedendique sunt: quod mihi non est necesse. tantum dicam, paucos homines, ut levissime dicam, arrogantes, hoc adiutore, Q. Opimium per ludum et jocum, fortunis omnibus evertisse. is mihi etiam queritur, quod a nobis, 1 x folis diebus, prima actio sui iudicii transacta sit: cum apud ipsum tribus horis Q. Opimius, senator populi Romani, bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit? cuius propter indignitatem iudicii, saepissime est actum in senatu, ut genus hoc totum multarum, ac iudiciorum ejusmodi tolleretur. jam vero in bonis Q. Opimii vendendis, quas iste praedas, quàm aperte, quàm improbe fecerit, longum est dicere. hoc dico, nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis causa putatote, jam qui ex calamitate senatoris

populi Romani, cum praetor iudicio ejus praefuisset, spolia domum suam referre, et manubias detrahare conatus est, is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari? Nam de subfortitione illa Juniana iudicum nihil dico. quid enim? contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? difficile est. non enim me tua solum, et iudicum auctoritas, sed etiam annulus aureus scribae tui deterret. non dicam id, quod probare difficile est: hoc dicam, quod ostendam, multos ex te viros primarios audisse, cum diceres, ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protuleris. nam, qua invidia C. Junius conflagravit, ea, nisi providisses, tibi ipsi tum pereundum fuisse. hoc modo iste sibi, et salutis suae prospicere didicit, referendo in tabulas et privatas, et publicas, quod gestum non esset: tollendo, quod esset, et semper aliquid demendo, mutando, curando ne litura appareat, interpolando. eo enim usque progreditur, ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine aliis maleficiis reperire posset. ejusdem modi sortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicum fo-

re putavit per sodalem suum, Q. Curtium, judicem quaestionis: cui nisi ego vi populi, et hominum clamore atque convicio restitissem; ex hac decuria nostra, cujus mihi copiam quam largissime factam oportebat, erepta esset facultas eorum, quos iste annuerat, in suum consilium sine causa subfortiebatur. * * *

[Multa desunt.]

FINIS VOL. IV.

EXCUDEBANT GLASGUAE

ROB. ET AND. FOULIS FRATRES,

ACADEMIAE TYPOGRAPHI

MDCCXLIX.

